

Colloquium Neerlandicum 4 (1970)

Verslag van het vierde colloquium van hoogleraren en lectoren in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten

bron

Verslag van het vierde colloquium van hoogleraren en lectoren in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten. Internationale Vereniging voor Nederlandistiek, Den Haag / Gent 1973

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_han001197001_01/colofon.htm

© 2007 dbnl

OPENINGSZITTING IN DE VOORMALIGE ST.-PIETERSABDIJ OP DINSDAG 8 SEPTEMBER 1970. Op de eerste rij v.l.n.r.: Dr. J. Theuwissen, wnd. directeur v.d. Kultuurraad v. Vlaanderen, mr. S.H. Poppema en mej. mr. E. Talsma v.h. Min. v. O. & W., mr. K.R. Jonker v.h. Min. v. B.Z. (Den Haag), mr. J. Fleerackers, Kabinetschef v.d. Minister v. Nederlandse Cultuur, Prof. dr. A. Bolckmans, Deken v.d. Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte, Prof. ir. D. Vandepitte, Rector van de Rijksuniversiteit Gent, de hr. A. de Cordier, Schepen v. Schone Kunsten v.d. Stad Gent, Prof. dr. J. Goossens (Münster) en Prof. dr. C.A. Zaalberg (Leiden)

DE VOORZITTER TIJDENS ZIJN OPENINGSTOESPRAAK. Verder v.l.n.r.: Prof. dr. P. Brachin (Parijs), mr. P.W. van der Zijden †, namens de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, dr. J.M. Jalink †, secretaris van de Werkcommissie, dr. J. de Rooij, secretaris van de op de vooravond van het Colloquium opgerichte IVN, en drs. F.P. Thomassen, penningmeester van Werkcommissie - IVN.

Ten geleide
door W. Thys
Voorzitter van de IVN

Wanneer deze regels in druk zullen zijn verschenen, ligt het Vijfde Colloquium Neerlandicum al helemaal in het verschiet. Door welke haast burleske lotgevallen het komt dat het verslag van het Vierde Colloquium zo laat van de pers is gerold, hebben de abonnees van *Neerlandica extra Muros* in hun lijfblad kunnen lezen. Het heeft dan ook weinig zin, meer dan anderhalf jaar na dato, dit verslag in te leiden op een wijze alsof het in oktober 1970 zou zijn gepubliceerd. Ik maak liever van de nood, door de vertraging ontstaan, een deugd en gebruik de mij toegemeten plaats, vooraan in dit boekje, om de lezer van 1972 duidelijk te maken dat we inderdaad al twee jaar verder zijn en dat er als het ware al stof is voor een tussentijds verslag op de weg van het Vierde naar het Vijfde Colloquium. Dat tussentijdse verslag zal dan vooral stoelen op de resultaten van ons Colloquium in Gent. Op die manier krijgt dit late 'ten geleide' enige zin: ik zal proberen aan te tonen dat er uit het Gentse samenzijn werkelijk positieve resultaten zijn voortgekomen.

Eerste resultaat: wij hebben in 1970 in Gent de *Internationale Vereniging voor Nederlandistiek* opgericht, zij het dan buiten het eigenlijke Colloquium om maar toch dank zij de aanwezigheid in Gent van een groot aantal buitenlandse collega's. Dat is een memorabel feit, al wordt het in alle bescheidenheid gezegd door de voorzitter van deze nieuwe vereniging die de buitenlandse neerlandistiek wil bundelen. Zo onmiddellijk zal het belang hiervan niet blijken maar allerlei tekenen wijzen er nu al op dat in de wereld van de neerlandistiek, de binnenlandse dan vooral, men deze bundeling van krachten positief begint te benaderen. Hier en daar in projecten, discussies, probleemstellingen, komen de letters IVN te voorschijn. Men begint de mogelijkheid te zien om in en langs deze vereniging plannen te realiseren die lang onuitvoerbaar zijn gebleven bij gebrek aan coördinatie van krachten. Het meest zou het mij verheugen, en met mij ongetwijfeld mijn medebestuurssleden, als de binnenlandse neerlandistiek haar krachten zou bundelen en in samen-

werking met de buitenlandse neerlandistiek zou willen komen tot een globale organisatie die beide sferen overkoepelt. De IVN zou dan naar mijn overtuiging stellig bereid gevonden worden haar statuten aan de behoeften van die grotere samenbundeling aan te passen. De verspreiding door onze vereniging sedert 1971 van een lijst 'Wie en wat in de Intramurale Nederlandistiek' is mede bedoeld om deze alliantie te bevorderen.

Tweede resultaat: ik ben aan de Rijksuniversiteit toevallig gedeeltelijk in eigen huis en al zal men mij van Gents chauvinisme verdenken, toch geloof ik dat we zo goed als bovenaan de lijst van de resultaten van ons Vierde Colloquium Neerlandicum moeten plaatsen: de creatie van drie studiebeurzen per jaar door de Rijksuniversiteit te Gent voor buitenlandse studenten en docenten die zich gedurende een heel academisch jaar in Gent in de neerlandistiek willen komen specialiseren. We zijn nu medio 1972 en het derde jaar van wat tijdens het slotdiner van het Vierde Colloquium onder applaus door de heer Rector van de RUG, Prof. ir. D. Vandepitte, werd aangekondigd, staat voor de deur. In 1970-'71 werd een beurs toegekend aan een Finse studente, in 1971-'72 aan studenten uit Frankrijk en de Verenigde Staten. In 1972-'73 zullen beurzen worden verstrekt aan studenten uit Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Zuid-Korea en Zweden. Andere kandidaten (o.m. uit Polen) staan al op de lijst. Het uitzonderlijke karakter van deze beurzen wordt mede hierdoor bewezen, dat wij tot nu toe geen andere universiteit in de Noordelijke of Zuidelijke Nederlanden bereid hebben gevonden om het Gentse voorbeeld te volgen (voor sommige is dit, gezien hun financiële structuur, trouwens niet mogelijk). De Rijksuniversiteit te Gent verdient voor dit initiatief de erkentelijkheid van de hele extramurale neerlandistiek.

De kennismaking met Gent tijdens het Vierde Colloquium heeft nog tot allerlei andere activiteiten geleid: sommige collega's zijn na het Colloquium nog een hele tijd in Gent gebleven ten einde persoonlijk researchwerk aan de Universiteit te verrichten, andere, uit het verre buitenland, hebben er zich op de hoogte gesteld van eventuele studiemogelijkheden aan de RUG voor hun kinderen, nog andere zijn niet lang na het Colloquium mét hun studenten naar Gent teruggekeerd voor een kort studiebezoek. En enige weken na het Colloquium werd in de Gentse Universiteitsbibliotheek een druk bezochte tentoonstelling gehouden van het werk van de buitenlandse docenten in de neerlandistiek, ter beschikking gesteld door de IVN.

De keuze van de RUG als congrescentrum had trouwens een symbolische betekenis: zodoende wilden wij de band met de binnenlandse centra voor de studie van de Nederlandse taal- en letterkunde tot uitdrukking brengen. Dat heeft o.m. tot gevolg gehad dat in de nieuwe structuur van de IVN het dagelijks bestuur werd aangevuld met twee binnenlandse hoogleraren in de neerlandistiek, een van een Belgische en een van een Nederlandse universiteit.

Derde resultaat: het jaarboek *Dutch Studies*, ten tijde van het Vierde Colloquium nog een vaag plan, dat, omdat het nog zo vaag was, naar een nog op te richten commissie werd verwezen, is goed op weg realiteit te worden. De commissie is opgericht, heeft haar taak in twee vergaderingen volbracht, heeft een redactie samengesteld en deze redactie, benoemd door het bestuur van de IVN, heeft goede hoop het eerste nummer van *Dutch Studies* nog vóór het Vijfde Colloquium het licht te doen zien.

Vierde resultaat: tijdens het Vierde Colloquium Neerlandicum werd door de vertegenwoordigers van het Nederlandse Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen bekend gemaakt dat er een regeling werd getroffen om het oude zeer uit de wereld te helpen dat docenten in het buitenland hun recht op anciënniteit in de binnenlandse dienst verliezen en daardoor bij terugkeer na jaren onderwijs in het buitenland in een zeer onvoordelige en labiele positie kunnen komen te verkeren. Voor de collega's van Nederlandse nationaliteit werd daarvoor op het Gentse Colloquium een oplossing bekendgemaakt. De Belgische collega's wachten nog op de regeling die toen ook voor hen in het vooruitzicht werd gesteld. Daar wij van de Nederlandse collega's geen klachten van materiële aard meer horen, nemen wij aan dat zij met de getroffen regeling uit de nood zijn geholpen. Wij moeten evenwel blijven streven naar een regeling die de buitenlandse neerlandistiek op gelijke voet plaatst met de neerlandistiek aan binnenlandse universiteiten, voor docenten van Belgische of Nederlandse nationaliteit door hun land met een opdracht naar het buitenland gezonden: een hoger-onderwijstaak moet als zodanig worden beschouwd, gehonoreerd en beschermd. Een m.o. regeling voor een h.o. functie is uiteindelijk geen goede regeling.

Vijfde resultaat: uit de in Gent opgerichte IVN is nog iets anders voortgekomen dat in dit tussentijdse verslag mag worden vermeld: een van de eerste daden van het dagelijks bestuur van de nieuwe IVN was de instelling van al lang voordien door de vroegere Werkcommissie uitgedokterde zg. 'informatieformulieren' voor diegenen die belangstelling

hebben voor een taak bij het onderwijs van het Nederlands aan een buitenlandse universiteit. Op die manier poogt de IVN orde te brengen in de wat wilde markt die bij vacatures in het buitenland wel eens blijkt te bestaan. Met deze informatieformulieren pogen wij een 'reservekader' aan te leggen van toekomstige lectoren. Een achttiental belangstellenden uit Nederland en België en daarbuiten hebben zich tot hiertoe aangemeld. Aan een tweede te regelen zaak, een benoemingsprocedure, wordt nog gewerkt.

Zesde resultaat: reeds op hun Tweede Colloquium (Brussel 1964) hadden de buitenlandse docenten in de neerlandistiek in hun eerste resolutie gevraagd naar de instelling van een centrale commissie van deskundigen die de Belgische en de Nederlandse regeringen van advies zou kunnen dienen ten aanzien van het onderwijs in de neerlandistiek in het buitenland. Thans, na het Vierde Colloquium, is men aan deze wens tegemoetgekomen: in 1971 werd in de schoot van de Gemengde Commissie ter uitvoering van het Nederlands-Belgisch Cultureel Verdrag een Subcommissie voor Neerlandistiek in het buitenland ingesteld. Deze commissie heeft op dit ogenblik reeds tweemaal vergaderd en alles laat voorzien dat zij al in de nabije toekomst een uiterst belangrijke rol zal kunnen gaan spelen als adviserend orgaan voor de beide regeringen.

Ik hoop hiermee mijn overzicht van de belangrijkste resultaten van het Vierde Colloquium te mogen afsluiten. De overige zijn niet zo gemakkelijk te formuleren. Ik verwijs naar de resoluties die in dit verslag zijn opgenomen en naar de sedert het Vierde Colloquium verschenen nummers van *Neerlandica extra Muros*. Door vergelijking van deze beide kan men nagaan hoeveel resoluties intussen al het voorwerp van nader onderzoek zijn geweest en hoeveel er op weg zijn naar realisering. Het Gentse Colloquium Neerlandicum van 1970 was in menig opzicht een mijlpaal in de geschiedenis van onze actie voor de studie van het Nederlands aan buitenlandse universiteiten en voor de uitstraling van de Nederlandse cultuur in de wereld. Ik hoop dat het als dusdanig ook door de lezer van dit verslag zal worden aangevoeld.

Dit Colloquium is mede mogelijk geworden door de inzet en de actieve medewerking van een groot aantal personen en instanties. In de eerste plaats moet worden genoemd de Gemengde Commissie ter uitvoering van het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag die niet alleen de nodige subsidies heeft verleend om een zo duur congres mogelijk te maken, dat alleen zin had als daar vakgenoten uit al de continenten waar Nederlands wordt gedoceerd konden verschijnen, dus als er aan deze vak-

genoten reis- en verblijfsfaciliteiten werden geboden, maar die bovendien ervoor gezorgd heeft dat ook nog dit verslag kon verschijnen.

Daarboven en daarbuiten moet evenwel erkentelijkheid worden betuigd aan de beide Ministers die dit Colloquium met hun gezag en zelfs met hun tegenwoordigheid hebben gepatroneerd, de Heer Minister van Nederlandse Cultuur in België, Prof. dr. Fr. van Mechelen, en de Heer Minister van Onderwijs en Wetenschappen in Nederland, dr. G.H. Veringa (vertegenwoordigd door mr. P.W. van der Zijden), alsook aan resp. het Bureau voor Neerlandistiek van de Afdeling Internationale Betrekkingen van het Haagse Ministerie en het Bestuur voor Internationale Culturele Betrekkingen van het Brusselse Ministerie. Beide afdelingen hebben geen moeite gespaard om ons met de realisatie van dit Colloquium behulpzaam te zijn.

Tevens breng ik hulde aan de vertegenwoordigers van andere Ministeries, de afgevaardigden van culturele verenigingen (met name de Kultuurraad voor Vlaanderen) en andere bijzondere gasten die ons Colloquium met hun steun en tegenwoordigheid hebben vereerd.

Een bijzonder woord van dank is verschuldigd aan de Vlaamse Alma Mater die onze gastvrouw was: de Rijksuniversiteit te Gent. Zowel aan de Heer Rector, Prof. ir. D. Vandepitte, als aan de Heer Dekan van de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte, Prof. dr. A. Bolckmans, betuig ik namens mijn medebestuurleden mijn zeer oprechte dank voor de verleende gastvrijheid, ook in de vorm van hotelaccomodatatie en restauratie, en voor de medewerking die wij van het administratieve en technische apparaat van de Universiteit hebben mogen ontvangen. Daarbij aansluitend mag ik niet onvermeld laten het Gentse Stadsbestuur, dat ons faciliteiten verleende voor de inrichting van onze openingsvergadering en ons banket, alsmede de Vlaamse Provinciebesturen en de Kultuurraad voor Vlaanderen, die al het mogelijke hebben gedaan om de reputatie die zij reeds in 1964 als gastheren en organisatoren van onze excursie door de Vlaamse Provinciën hadden verworven, nog te overtreffen.

Mijn gedachten gaan tevens naar degene die dit mede heeft voorbereid en meegemaakt, maar die niet meer onder ons is om de laatste fase van de operatie, het congresverslag, mede te beleven: dr. J.M. Jalink, onze oud-secretaris, die ons in 1971 is overleden. Zijn opvolger, dr. J. de Rooij, alsook mevrouw H. Moolenburgh, assistente van het secretariaat en drs. F.P. Thomassen, directeur van de NUFFIC, verdienen mijn oprechte dank voor hun medewerking.

Degenen die aan het Vierde Colloquium Neerlandicum actief hebben meegewerkt met het voordragen van lezingen, het insturen van werkstukken en het ijverig deelnemen aan de besprekingen, kortom de 74 buiten- en binnenlandse deelnemers aan dit Colloquium, betuig ik ten slotte mijn hartelijke dank, want zij hebben allemaal bijgedragen tot het welslagen ervan. Wij verwachten hen allen terug op het Vijfde Colloquium Neerlandicum, dat wij in 1973 in Nederland hopen te houden.

Programma

dinsdag 8 september 1970

14.00-17.00 uur:

OPENINGSZITTING (witte zaal, tweede verdieping, Museum voor Sierkunst en Industriële Vormgeving van de Stad Gent, St.-Pietersplein 10)

14.00-14.05 uur:

Welkomstwoord

14.05-14.20 uur:

Openingswoord namens Dr. G.H. Veringa, Minister van Onderwijs en Wetenschappen (Nederland) door Mr. P.W. van der Zijden †, pl.v. Secretaris-Generaal

14.20-14.40 uur:

Toespraak van de Voorzitter
Verslag van de Secretaris

14.40-15.15 uur:

Voordracht van Prof. Dr. J.W. Smit, Queen Wilhelmina Professor of the History, Language and Literature of the Netherlands, Columbia University, New York

Wandeling naar de Faculteit

Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte

15.30-16.00 uur:

The e p a u z e

16.00-17.00 uur:

Opening van de TENTOONSTELLINGEN in het zg. 'Aquarium'

'Anderhalve eeuw Nederlandse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit te Gent' (georganiseerd door de Seminaries voor Nederlandse literatuurstudie, Nederlandse taalkunde en voor Middelnederlands, in samenwerking met de Universiteitsbibliotheek)

'De beoefening van de nederlandistiek in het buitenland' (uit de verzameling van de Werkcommissie)

Publikaties van de Werkcommissie

Boektentoonstelling, ingericht door de Directie Internationale Culturele Betrekkingen en de Directie Letteren van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur (België)

18.00-19.30 uur:

Avondmaaltijd (Studentenrestaurant)

20.00-22.00 uur:

VERGADERING II (Auditorium C)

Open discussieavond

(bibliotheeken en ander didactisch materiaal, vakantiecursussen, studiebeurzen, werkgelegenheid, bespreking van gesuggereerde resolutiepunten enz.)

22.00 uur:

FILM (Auditorium C)

'De man die zijn haar kort liet knippen' van André Delvaux, naar de gelijknamige roman van Johan Daisne (ter beschikking gesteld door de Dienst Didactische Films en andere Audiovisuele Middelen van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur)

Duur: 80 minuten

De film zou worden ingeleid door Johan Daisne. Deze was evenwel om gezondheidsredenen verhinderd. De tekst van zijn inleiding werd aan alle deelnemers uitgereikt.

woensdag 9 september 1970

9.30-12.30 uur:

VERGADERING III (Auditorium C)

Mededelingen van een tiental buitenlandse nederlandisten uit verschillende taalgebieden (zie voor documentatie: congresmap)

11.00-11.15 uur:

Koffiepauze

12.45-13.45 uur:

Lunch

14.00-17.00 uur:

VERGADERING IV (Auditorium C)

Onderwerp: Taalkunde

14.00-14.30 uur:

Dr. M. Gysseling, Rijksuniversiteit Gent

‘Prae-Nederlands, Oudnederlands, Vroegmiddelnederlands’

14.30-14.45 uur:

Discussie

14.45-15.15 uur:

Prof. Dr. A. van Loey, Vrije Universiteit Brussel

‘De stand van het Middelnederlands in 1970’

15.15-15.30 uur:

Discussie

15.30-16.00 uur:

Theepauze

16.00-16.45 uur:

Prof. Dr. H. Schultink, Rijksuniversiteit Utrecht

‘Moderne Nederlandse grammatica en internationale taalwetenschap’

16.45-17.00 uur:

Discussie

18.00-19.30 uur:

Avondmaaltijd

20.30 uur:

FILM (Auditorium C)

‘Henriëtte Roland Holst’

Deze film werd ter beschikking gesteld door de Dienst Didactische Films van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur (België)

Duur: 60 minuten

of

20.30 uur:

FESTIVAL VAN VLAANDEREN

Beperkte gelegenheid tot bijwoning van een concert van hedendaagse geestelijke muziek (Kodaly, Hindemith, Strawinsky) in de St.-Baafskathedraal. Met het Nationaal Orkest van België o.l.v. L. Gras en met de medewerking van Lode Devos

donderdag 10 september 1970

9.30-11.00 uur:

VERGADERING V

Onderwerp: Didactiek

Forumgesprekken en daarbij aansluitend of eraan voorafgaand gebruik van de talenlaboratoria voor Engelse taalkunde, ter beschikking gesteld door Prof. Dr. R. Derolez

A. Nederlands voor Duitstaligen:

- a) 9.30-10.15 uur: Forum o.l.v. Lic. F. Beersmans, Universiteiten Giessen en Marburg (Facultetskamer, 118)
- b) 10.15-11.00 uur: Oefening in Talenlaboratorium 024

B. Nederlands voor Engelstaligen:

- a) 9.30-10.15 uur: Oefening in Talenlaboratorium 023
- b) 10.15-11.00 uur: Forum o.l.v. P.K. King, M.A., Universiteit Cambridge (Auditorium A)

C. Nederlands voor Franstaligen:

- a) 9.30-10.15 uur: Forum o.l.v. Prof. Dr. E. Nieuwborg, Université Catholique de Louvain (Auditorium A)
- b) 10.15-11.00 uur: Oefening in Talenlaboratorium 023

11.00-11.15 uur:

Koffiepauze

11.15-12.30 uur:

VERGADERING VI (Auditorium C)

Onderwerp: Documentatie

11.15-11.45 uur:

Drs. G. Borgers, Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's-Gravenhage

‘De activiteiten op het gebied van de documentatie der Nederlandse letterkunde’

11.45-12.15 uur:

Dr. W. Gobbers, Rijksuniversiteit Luik

‘Project voor een comparatistische bibliografie van de Nederlandse letterkunde’

12.15-12.30 uur:

Discussie

12.45-13.45 uur:

L u n c h

14.00-17.00 uur:

VERGADERING VII (Auditorium C)

Onderwerp: L e t t e r k u n d e

14.00-14.45 uur:

Prof. Dr. A. van Elslander, Rijksuniversiteit Gent

‘De stand van het onderzoek van de laatmiddeleeuwse en Renaissance-literatuur’

14.45-15.15 uur:

Discussie

15.15-15.45 uur:

T h e e p a u z e

15.45-16.30 uur:

Prof. Dr. M. Rutten, Rijksuniversiteit Luik

‘De stand van het onderzoek van de Nederlandse literatuur vanaf de 18e eeuw tot nu’

16.30-17.00 uur:

Discussie

ONTVANGST

17.45 uur:

Vertrek per autocar (verzamelen vóór de Faculteit) naar Steenokkerzeel (nabij de Nationale Luchthaven te Zaventem)

19.00 uur:

Ontvangst, aangeboden door Prof. Dr. Fr. van Mechelen, Minister van Nederlandse Cultuur (België), in het Conferentieoord voor Vrijetijdsbesteding in het Kasteel van Ham (centrum van Steenokkerzeel)

Koud buffet

Ontmoeting met Vlaamse letterkundigen

vrijdag 11 september 1970

9.00-10.30 uur:

VERGADERING van de Congrescommissie (Faculteitskamer, 118)

9.00-10.30 uur:

Voor de overige deelnemers:

FILM (Auditorium C)

‘Monsieur Hawarden’ van Harry Kümmel naar de novelle van Filip de Pillecyn
(Verdeler: Cinévog Films) Duur: 90 minuten

of

‘In de voetsporen van Paul van Ostaijen’ (gerealiseerd door de Vlaamse Televisie)
Duur: 55 minuten ter beschikking gesteld door de Dienst Didactische Films van
het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur

of

9.00-10.30 uur:

BEZOEK aan de Seminaries voor Nederlandse literatuurstudie, voor
Nederlandse taalkunde en Vlaamse dialectologie en voor Middelnederlands
(aanmelden bij het Bureau van het Colloquium, kamer 013)

10.30 uur:

Koffie

10.30-12.45 uur:

VERGADERING VIII (Auditorium A)

Vaststelling en voorlezing van de Resoluties

13.00-14.00 uur:

Lunch

15.00-17.00 uur:

SLOTZITTING (grote Academieraadzaal van de Rijksuniversiteit, Voldersstraat 9)

15.00-15.45 uur:

Voordracht van Prof. Dr. W.G. Hellinga, Universiteit van Amsterdam

‘Vragen bij het uitgeven van het werk van Pieter Cornelisz. Hooft’

15.45-16.15 uur:

Toespraak van Prof. Dr. Fr. van Mechelen, Minister van Nederlandse Cultuur (België)

‘De toekomst van de Nederlandse taal, wetenschap en cultuur’

16.15-16.45 uur:

Samenvatting van het Colloquium door Drs. J.H. Meter, Universiteit Napels

16.45-17.00 uur:

Slotwoord

17.00-18.00 uur:

Receptie aangeboden door de Rector van de Rijksuniversiteit in het Peristyle

20.00 uur:

SLOTDINER door de Rector van de Rijksuniversiteit aangeboden aan de hoogleraren en lectoren in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten (witte zaal, tweede verdieping, Museum voor Sierkunst en Industriële Vormgeving van de Stad Gent, St.-Pietersplein 10)

zaterdag 12 en zondag 13 september 1970

EXCURSIES

aangeboden door de Belgisch-Nederlandse Gemengde Commissie

georganiseerd door de Kultuurraad voor Vlaanderen

ontvangsten en rondleidingen aangeboden door de Provinciebesturen van Limburg, Antwerpen en West-Vlaanderen en door de Stad Antwerpen

zaterdag 12 september 1970

9.00 uur:

vertrek uit Gent (vóór Home Koningin Fabiola, Stalhofstraat 4) via Boudewijnautoweg naar Bokrijk (Limburg)

11.00 uur:

bezoek aan het Openluchtmuseum

12.30 uur:

ontvangst door de heer gouverneur en de bestendige deputatie van de provincie Limburg

14.30 uur:

vertrek naar Antwerpen

16.00 uur:

havenrondvaart

19.00 uur:

ontvangst door de heer gouverneur en de bestendige deputatie van de provincie Antwerpen terugkeer naar Gent

zondag 13 september 1970

9.30 uur:

vertrek uit Gent (vóór Home Koningin Fabiola, Stalhofstraat 4) via autoweg naar Jabbeke

10.00 uur:

bezoek aan het Museum Constant Permeke te Jabbeke

11.30 uur:

bezoek aan Brugge (vrije wandeling)

13.00 uur:

ontvangst door de heer gouverneur en de bestendige deputatie van de provincie West-Vlaanderen

15.00 uur:

terugkeer naar Gent

Openingszitting gehouden op dinsdag 8 september 1970 te 14.00 uur

Voorzitter: Prof. Dr. W. Thys

Toespraak van de voorzitter

Openingswoord door Mr. P.W. van der Zijden, pl.v. secretaris-generaal,
namens de minister van Onderwijs en Wetenschappen

Verslag van de secretaris van de Werkcommissie, Dr. J.M. Jalink

Voordracht door Prof. Dr. J.W. Smit, Queen Wilhelmina Professor of
the History, Language and Literature of the Netherlands, Columbia
University, New York

Toespraak van de voorzitter

Mijnheer de Vertegenwoordiger van de Belgische Minister voor de Nederlandse Cultuur, Mijnheer de Vertegenwoordiger van de Nederlandse Minister van Onderwijs en Wetenschappen, Mijnheer de Rector, Dames en Heren, zeer geachte Collega's,

Sedert het Haagse Colloquium van 1967 zijn er niet alleen drie volle jaren verlopen want op één dag na is het inderdaad precies drie jaar geleden dat ik U in de Voorhal van het Oude Hof mocht verwelkomen, maar in deze drie jaren hebben er zich, weliswaar buiten het gebied van ons onderwijs, gebeurtenissen voorgedaan die geen van ons allen onberoerd hebben gelaten. Toen in mei 1968, in Nanterre de studentenrevolte losbrak die in staat bleek in korte tijd een heel land maanden lang te verlammen en die met de snelheid en de heftigheid van een orkaan nu hier, dan weer daar toesloeg, overal onrust en onzekerheid achterlatend, toen hebben wij ons daarbij betrokken gevoeld. In de meeste gevallen zal dat indirect zijn geweest want ik neem aan dat haast overal in de wereld de instituten voor Nederlandse taal- en letterkunde eilanden van paais en vree zijn geweest, al zal men zich wel eens voor een voorbijvliegend projectiel hebben moeten bukken. Maar wij zijn van nabij getuigen geweest van wat er zich afspeelde en van het moeizame proces van herstructurering nadien. In dat opzicht alleen al vormen de 52 docenten aan 55 buitenlandse universiteiten in 16 landen die hier een hele week komen congresseren over neerlandistiek, een uniek forum voor een internationaal en interuniversitair gesprek over de hervorming van het hoger onderwijs. Een tweede gebeurtenis die ons evenzeer heeft geschokt als de eerste was het Praagse drama in de zomer van 1968. De beelden die we ervan gezien hebben dank zij de televisie blijven ons ongetwijfeld voor altijd in het geheugen gegrift. De gevolgen van wat toen gebeurd is laten zich ook in onze beperkte kring van vakgenoten gelden want een van onze trouwe, actieve collega's mag haar land niet verlaten om hier een congres bij te wonen dat aan haar specialiteit is gewijd. Een derde gebeurtenis, het eerste maanshot van 21 juli 1969,

was alweer het vrijkomen van enorme hoeveelheden menselijke energie maar deze keer niet ordeloos, diffuus of gewelddadig, maar gericht en geconcentreerd met ongelooflijke trefzekerheid. Op deze drie gebeurtenissen hebben wij, docenten in de Nederlandse taal- en letterkunde en cultuurgeschiedenis aan universiteiten buiten ons land, ongetwijfeld op verschillende manieren gereageerd naargelang onze persoonlijke geaardheid en politieke instelling, maar één reactie zal toch wel aan ons allen gemeen zijn geweest, nl.: wat is nog de zin van ons onderwijs in een wereld waarin deze gebeurtenissen prevaleren, een wereld die om heel andere dingen bekommerd schijnt te zijn dan de stilistische beginselen van Achterberg of de uitspraak van de tweeklank ei in Amsterdam in de 17de eeuw, een wereld waarin überhaupt taal alleen nog als taalstrijd, literatuur als engagement en cultuur als cultuurpolitiek enige indruk op de massa kunnen maken. Aan die vraag naar het waarom van ons vak zouden wij een heel colloquium kunnen besteden en nog niet klaar komen. Laat ik er alleen dit over zeggen: als wij nu eenmaal voor de zg. 'geesteswetenschappen' geopteerd hebben en binnen dat grote gebied ons zijn gaan toeleggen op één klein onderdeel van een onderdeel ervan, de Nederlandse taal- en letterkunde en de cultuurgeschiedenis van de Lage Landen, dan is dat omdat wij ons daartoe bijzonder aangetrokken voelen en omdat wij vinden dat het gaat om een geestelijk erfgoed dat waard is te worden overgedragen op de generaties die na ons komen. Dat is onze taak en zij is als dusdanig een doel op zichzelf. De kracht en de vastberadenheid waarmee we dat doel nastreven en pogen te realiseren, zal mede bepalend zijn, ook in het kleine gebied dat we maar kunnen bestrijken, voor de plaats van het Nederlands aan de buitenlandse Faculteit van morgen en tevens ook voor de plaats van die Faculteit in de Universiteit van morgen. Men zou zelfs op de zoëven gestelde vraag naar het waarom van ons vak gewoon het antwoord kunnen geven dat onze Japanse collega Shibusawa van de Tokyo University of Foreign Studies onlangs gaf toen hem gevraagd werd: waarom Nederlands? Zijn antwoord: 'Parce que je trouve cette langue agréable et passionnante'. Hij zei het wel niet in het Frans maar ik las het in een Franstalige krant en dat is op zichzelf al niet zonder betekenis.

Mocht iemand nog een ander voorbeeld willen van geloof van een buitenlander in de betekenis van het Nederlands in het internationale academische verkeer dan is daar het werkelijk merkwaardige geval van de *Acta Comparationis Litterarum Universarum*, het Hongaarse tijdschrift voor Vergelijkende Letterkunde dat van 1877 tot 1888 door Hugo Meltzl de Lomnitz, een Goetheaan uit Transsylvanië werd uitgegeven

en waarvan de titel, benevens in andere talen, ook in het Nederlands op het titelblad werd gedrukt. Het enige blad dat dus ooit in zijn ondertitel 'Tijdschrift voor Vergelijkende Letterkunde' heeft geheten, was een Hongaars tijdschrift. En vergeten we het voorbeeld niet van Téodor de Wyzewa, de Franse comparatist en criticus van Poolse oorsprong en sleutelfiguur in het Franse symbolisme, wiens gedetailleerde biografie we thans, dank zij de uitvoerige studie van Paul Delsemme van de Brusselse Universiteit te onzer beschikking hebben. In de daarbij horende bibliografie nemen Nederland en Vlaanderen een belangrijker deel in beslag dan bijvoorbeeld Spanje en Polen zelf. De artikelen van de Wyzewa over de Nederlandse en de Vlaamse literatuur en de plastische kunsten, uit de jaren negentig van de vorige en het begin van deze eeuw, moeten zowat de eerste tekenen vormen van systematische en grondige aandacht voor onze letteren en onze cultuur in Frankrijk.

Hoeveel verder staan we niet nu, anno 1970, met een uitstekende equipe nederlandisten in Australië, met een grote vraag naar Nederlands onderwijs in Indonesië, met berichten uit Japan over vertalingen uit het Nederlands en andere belangwekkende publikaties die de Nederlandse geschiedenis of cultuur betreffen, met 11 universiteiten in de Verenigde Staten waar Nederlands wordt onderwezen, aan sommige heel intensief en met aan een van die universiteiten een proefschrift over Van Ostaijen, dat door insiders uitstekend wordt genoemd en dat door onze zorgen kon worden gepubliceerd, met op kleinere schaal, maar dan intensiever, aan bepaalde Zuidafrikaanse universiteiten meer aandacht voor het Nederlands dan tot nu toe in de zogenaamde departementen 'Afrikaans-Nederlands' gebeurde, en dichterbij huis, actieve leraren die zich blijven inspannen voor de rechten van het Nederlands op de scholen in het Duits-Nederlandse grensgebied, een Oostduits centrum voor nederlandistiek, dat aan de universiteit te Leipzig, dat verleden jaar met enige luister zijn vijftigste verjaardag kon vieren, grote belangstelling voor de studie van onze taal aan de Finse universiteiten, uitbreiding van de staf rond de leerstoel voor Nederlandse literatuurwetenschap aan de Universiteit te Oslo, pogingen, bijna bekroond, tot uitbreiding van het Nederlands onderwijs in Frankrijk, enz., enz., dit alles ondersteund in bredere kring of in een ander verband door allerlei initiatieven en realisaties op het gebied van de consolidatie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap in het binnenland en de verspreiding van onze cultuur naar buiten toe, zoals de oprichting van een Nederlands-Belgisch instituut voor Lexicologie, het van start gaan na een niet al te lange en intensieve voorbereiding, van de zo lang verwachte en ook in onze kring zozeer verlangde 'Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuur-

wetenschap', de oprichting van een 'Vereniging voor het onderwijs van het Nederlands' en van een 'Vereniging voor Nederlands aan Anderstaligen', een 'Stichting voor Vertalingen' die vorig jaar aan haar vijftiende jaar activiteit toe was, *Studia Neerlandica*, een nieuw tijdschrift over neerlandistiek, daarnaast de werking van groepen die in een ruimer verband de verspreiding van de Nederlandse taal en cultuur behartigen, ik denk aan het Algemeen Nederlands Verbond dat in zijn aandacht voor de verspreiding van het Nederlands in het buitenland sterk de nadruk legt op de rol die wij, buitenlandse docenten, daarbij vervullen, getuige de aan onze Werkcommissie onlangs toegekende Visser-Neerlandiaprijs, getuige ook de a.s. viering van het 75-jarig bestaan van dit Verbond waarbij drie van onze collega's zullen worden betrokken. Ik denk eveneens aan de in Vlaanderen zo actieve 'Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal' die bij de opening van haar traditionele 'Veertiendaagse van het Beschaafd Nederlands', verleden jaar in Antwerpen, het onderwijs van het Nederlands aan buitenlandse universiteiten zeer bijzonder in het licht heeft gesteld. Ik denk verder aan de werking van verenigingen als 'Nederland in den Vreemde', 'België in de Wereld', tijdschriften als *Delta* en het onvolprezen *Circuit* dat helaas ten dode was opgeschreven. En vergeten we vooral niet de enorme invloed die uitgaat van initiatieven als de glansrijke tentoonstelling 'L'Art flamand d'Ensor à Permeke' in de Orangerie te Parijs in het voorbije voorjaar. Ik ben er met mijn studenten uit Rijsel naartoe geweest. Zo één enkele confrontatie met onze kunst acht ik voor hen belangrijker dan maanden onderwijs. En laat ik in dit overzicht tenslotte melding maken van initiatieven zoals dat van de Orde van den Prince waarover U in ons mededelingenblad hebt kunnen lezen.

Gaat alles dan niet opperbest in de wereld van de buitenlandse neerlandistiek, ondersteund en begeleid door zoveel ijver en enthousiasme? Inderdaad, er is reden tot optimisme maar om vreugdevuren te ontsteken is het nog te vroeg. Het vordert allemaal nog te moeizaam, er zijn nog teveel risico's, zowel voor het vak als voor de beoefenaars ervan. Wij moeten nu dringend uit de pioniers- en missioneringssfeer weg en naar de stabiliteit toe, naar regelingen, afspraken en akkoorden die de weg vrij maken voor de vanzelfsprekendheid van de Nederlandse aanwezigheid aan een aantal buitenlandse universiteiten, in onze buurlanden en ook daarbuiten.

Wat is nu de plaats en de taak van de Werkcommissie in deze ontwikkeling? Nu wij negen jaar bestaan en als Werkcommissie verdwijnen om plaats te maken voor een meer stabiele en ruimere, door U allen samen gepatroneerde constructie, de Internationale Vereniging voor

Nederlandistiek die gisterennamiddag werd opgericht, - en het is met enige vreugde en trots en ook dankbaarheid tegenover hen die ons hun vertrouwen en hun steun hebben gegeven dat ik U, net voor de opening van het Vierde Colloquium, dit nieuws kan brengen - is het moment misschien gekomen om de balans van negen jaar activiteit op te maken en na te gaan of wij iets hebben kunnen bijdragen tot het instandhouden, verstevigen en uitbreiden van de positie van het Nederlands aan buitenlandse universiteiten. Ik wil niet in details treden en zeker niet ingaan op bepaalde prestaties geleverd in de afgelopen drie jaar; de secretaris van de Werkcommissie zal U daarover aanstonds onderhouden. Persoonlijk geloof ik wel, en ik denk dat de Werkcommissie het met mij eens zal zijn, dat wij iets positiefs hebben bijgedragen tot de verspreiding van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap buiten onze grenzen, maar dat is dan alleen kunnen gebeuren dank zij de steun, het geduld en de welwillendheid van Uzelf, beste collega's in het buitenland. Dit intensieve contact over en weer, negen jaar lang, zelden mondeling, tenzij tijdens de driejaarlijkse colloquia of een bezoek in de zomervakantie, meestal, ja haast uitsluitend schriftelijk, heeft gemaakt dat er voor de buitenlandse lector, voor de hoogleraar, in vele gevallen ook voor buitenlandse studenten in de neerlandistiek, en voor zovele anderen die belangstelling hebben voor onze taal en literatuur, een thuishaven is ontstaan, een informatiebureau, een band met het moederland dat voor velen onder ons ook het vaderland is, die het allemaal ook meteen wat humaner heeft gemaakt en de twee grote gevaren heeft helpen afweren die dreigen bij de taak die wij in het buitenland uitoefenen: isolement en vervreemding. In dat opzicht prijzen wij ons gelukkig een figuur als Barnouw, die zich uitzonderlijk verdienstelijk voor de Nederlandse cultuur heeft gemaakt maar die men blijkbaar in het oude vaderland vergeten was, opnieuw het contact te hebben bezorgd waarop hij als mens en als geleerde recht had. Deze kleine equipe van de Werkcommissie en de nog kleinere van het zogenaamde dagelijks bestuur ervan, die ik bijzonder dankbaar ben voor de mij tijdens de nu voorbijge negen jaar geboden medewerking en steun, treedt nu af om in een andere, enigszins gewijzigde vorm haar taak in het bestuur van de IVN aan te vatten. Nu dat precies aan de vooravond van een Colloquium gebeurt, is het misschien gewenst, voor diegenen onder U die de hele stichtingsprocedure niet hebben meegemaakt, in een paar woorden het ontstaan en de betekenis van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek uiteen te zetten. Op het Haagse Colloquium van 1967 werd de idee die al even bij onze eerste ontmoeting in 1961 naar voren was gebracht, nl. dat we als docenten in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten een verenigingsvorm zouden aannemen, opnieuw opgenomen. Het Collo-

quium heeft van dit voorstel een resolutie gemaakt en de Werkcommissie kreeg tot opdracht een plan voor een Internationale vereniging te ontwikkelen. Dat hebben wij gedaan en in de zomer van 1969 hebben wij ons project mét ontwerp-statuten aan alle belanghebbenden in het buitenland gestuurd. Daarop is door de overgrote meerderheid van de collega's instemmend geantwoord, door een aantal zelfs met enthousiasme. Al dit voorbereidende werk is gisteren afgesloten in een oprichtingsvergadering waarin de vereniging haar definitieve vorm heeft gekregen, althans voorlopig, want de organisatie en het ondersteunen van het onderwijs van het Nederlands aan buitenlandse universiteiten is een zo nieuwe en beweeglijke materie dat het denkbaar is dat verenigingsvormen die wij vandaag bedenken, over drie of over zes jaar lang niet meer zullen voldoen. Ik heb bij een vroegere gelegenheid al eens gezegd dat naar mijn mening het zich aaneensluiten tot een vereniging van allen die extra muros Nederlands onderwijzen een eerste stap is die in de toekomst wellicht zal moeten worden gevolgd door de oprichting van een Nederlands-Belgisch instituut, naar het voorbeeld van het zoëven genoemde Instituut voor Nederlandse Lexicologie, waar enkele mensen in vast verband de taken zullen kunnen afhandelen die nu nog voor een groot deel op basis van vrijwilligheid worden uitgevoerd, en waar voor een betere coördinatie zal kunnen worden gezorgd van de diverse hulpmiddelen die voor dit uitgestrekte verzorgingsgebied nodig zijn. Maar dat is muziek voor de toekomst. Laten we ons nu maar alvast verheugen in deze eerste verwezenlijking: de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek. En laat ik er vooral de nadruk op leggen dat datgene wat we gisteren ten doop hebben gehouden niet een boreling is maar eerder een late roeping, m.a.w. de vereniging is eigenlijk alleen maar de consolidatie van contacten die al negen jaar bestaan. Die consolidatie biedt allerlei voordelen die het onderwijs van het Nederlands in het buitenland ten goede moeten komen. Nu er een vereniging is kunnen in de schoot daarvan allerlei commissies worden opgericht - artikel 12 van onze statuten voorziet die mogelijkheid - ik denk aan een commissie voor de redactie van het jaarboek, een commissie voor de didactiek van het Nederlands onderwijs aan buitenlanders, een commissie voor onze Bibliotheca Neerlandica extra Muros, voor de Reizende Tentoonstellingen, enz. De vereniging kan nu ook als spreekbuis optreden van de aangesloten leden - wij nemen aan dat dat aantal spoedig de 200 zal overschrijden - in kwesties die met de Nederlandse taal en de Nederlandse letterkunde te maken hebben en met het onderwijs ervan. Het zal dan niet meer gebeuren, zoals onlangs nog het geval was, dat, wanneer een aantal verenigingen die op een of andere wijze de Nederlandse taal in hun programma voeren, zich over de hervormingen

in de spelling uitspreken, de stem van hen die in het buitenland Nederlands onderwijzen en voor wie precies de spelling van het Nederlands een zo belangrijke zaak is met aspecten die er in het binnenland helemaal niet aan vastzitten, het zal dan niet meer gebeuren dat de stem van de buitenlandse neerlandistiek bij zulk een gelegenheid ontbreekt. De verenigingsvorm heeft het andere praktische voordeel dat wij nu ook contacten kunnen leggen met de talloze vakgenoten in het buitenland die zelf geen Nederlands aan een universiteit onderwijzen maar die zich verdienstelijk hebben gemaakt door over onze taal of over onze literatuur te publiceren en met wie vanzelfsprekend ook een permanente verbinding tot stand moet worden gebracht. Niet alleen zal de vereniging aansluiting zoeken met andere verenigingen en groepen wier programma het onze benadert of aanvult maar anderzijds is tot ons al het verzoek gericht opdat niet alleen natuurlijke personen maar ook instituten, centra of andere groeperingen in het buitenland die op het gebied van ons vak werkzaam zijn, zich bij de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek zouden kunnen aansluiten. Dit alles betekent geenszins dat wie om een of andere reden niet tot onze vereniging wenst toe te treden, nu verder van alle informatie verstoken blijft. Dat is niet de bedoeling. Bovendien zullen de toekomstige colloquia open blijven voor allen die aan een buitenlandse universiteit of instelling van wetenschappelijk onderwijs Nederlandse taal- en letterkunde, geschiedenis en/ of cultuurgeschiedenis doceren. Wat ik bij deze gelegenheid, nu over enkele minuten het vierde Colloquium Neerlandicum zal worden geopend, toch wel eens extra wens te onderstrepen is het volgende: wij werken nu al meer dan negen jaar, in het verband van de Werkcommissie, samen met diverse ministeriële departementen in Nederland en België. Dat is steeds in de grootste harmonie en verstandhouding gebeurd. Toen wij onze plannen betreffende een Internationale Vereniging voor Nederlandistiek bekend maakten, heeft men daar aanvankelijk met een wat afwachtende houding op gereageerd, ofschoon wij terzelfdertijd ook berichten kregen waaruit bleek dat men zeer positief tegenover deze nieuwe ontwikkeling stond. Toen wij duidelijk hadden gemaakt dat er voor een dergelijke aarzelende houding naar onze mening geen enkele grond was, hebben wij meer begrip en tegemoetkoming voor ons plan, voor Uw plan mogen ondervinden. Nog onlangs werden wederzijds goede wensen uitgewisseld voor de voortzetting van een prettige en vruchtbare samenwerking. Wij vinden het dan ook vanzelfsprekend dat in de toekomst ambtenaren van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur de vergaderingen van het dagelijks bestuur van de nieuwe vereniging als waarnemers zullen kunnen bijwonen. Nu hier een

vertegenwoordiger van Z. Exc. de Nederlandse Minister van Onderwijs en Wetenschappen en van diens Belgische ambtgenoot de Minister van Nederlandse Cultuur, aanwezig zijn, zou ik hen namens de uittredende Werkcommissie willen verzoeken aan H. Excellenties onze zeer bijzondere dank over te brengen voor het vertrouwen dat zij ons zijn blijven schenken ondanks het maar steeds toenemen van onze verzoeken om financiële bijstand.

Buiten de ambtenaren van de beide Ministeries zal nog een andere vroeger niet aanwezige groep in de toekomst de vergaderingen van de Vereniging meemaken: in het Bestuur werden gekozen een binnenlands hoogleraar in de neerlandistiek uit Nederland en een dito hoogleraar uit België. Op die manier hopen wij dat er een inniger contact en een steviger band zal ontstaan tussen de buitenlandse en de binnenlandse neerlandistiek, een band die er van de aanvang af is geweest - wie herinnert zich niet op ons Eerste Colloquium, dat toch niet meer dan een bescheiden probeersel was, de verwarmende aanwezigheid van de zo betreurde hoogleraren Asselbergs en Donkersloot - trouwens, de reeds negen jaar bestaande band met de Stichting der Nederlandse universiteiten en hogescholen voor internationale samenwerking is het beste bewijs van onze behoefte aan permanent contact met het binnenland. Niet alleen binnenlandse hoogleraren in het bestuur van onze vereniging maar ook, en daarmee wil ik dan dit inleidend woord besluiten: voor de eerste maal een colloquium aan een binnenlandse universiteit. Het plan is opgekomen onmiddellijk nadat wij, onder dankzegging, van het aanbod in 1967 gedaan door onze Zuidafrikaanse collega's, om een volgend colloquium aan een Zuidafrikaanse universiteit te houden, hebben moeten afzien. België was aan de beurt, waarom dan niet de Rijksuniversiteit te Gent waar ik de gelegenheid had tegelijkertijd gast en een beetje gastheer te zijn. Ik mag U wel zeggen, beste collega's, dat de Universiteit een heel bijzondere inspanning heeft gedaan opdat ons colloquium in de best mogelijke condities zou kunnen worden gehouden. Ik doe zeker niet teveel wanneer ik de universiteit, hier vertegenwoordigd door de Heer Rector en de Heer Dekan van de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte, daar nu al uit Uw naam heel oprecht voor bedank.

Ik moge mijn collega's ertoe aanzetten om zo intensief mogelijk van dit verblijf aan een binnenlandse universiteit gebruik te maken. Ik hoop en verwacht trouwens dat er deze week nog allerhand initiatieven zullen worden genomen die ons onderwijs ten goede zullen komen. Dat de openingszitting van dit Colloquium niet aan de universiteit zelf wordt

gehouden maar in een museum van de Stad Gent, gebeurt om louter technische redenen. Maar het is voor velen van U die nooit of zelden in Gent zijn geweest, een gelegenheid om niet alleen met onze Rijksuniversiteit maar ook met de Stad Gent zelf kennis te maken. En ik zou zeggen dat die kennismaking nergens beter kon gebeuren dan in dit werkelijk unieke kader van de vroegere Sint-Pietersabdij waar wij dank zij de gastvrijheid van het Stadsbestuur mogen vergaderen.

En zo ziet U, Dames en Heren, hoe de oude, koppige vechtstad Gent, waar ik U namens de Werkcommissie bij het begin van dit Colloquium dat nu zo dadelijk plechtig zal worden geopend, een nuttig en aangenaam verblijf toewens, hoe die koppige stad die U al zo lang uit de literatuur kent en nu aan den lijve ervaart, in deze korte inleiding ook het laatste woord krijgt.

Openingswoord
door Mr. P.W. van der Zijden
pl.v. secretaris-generaal van het Ministerie van Onderwijs en
Wetenschappen te 's-Gravenhage

Dames en Heren,

De gewoonte om fabrieken, bruggen, verkeerswegen, congressen, sportontmoetingen, tentoonstellingen en onnoemelijk veel andere uiteenlopende zaken met een zekere plechtigheid te openen, lijkt mij een verschijnsel, dat behoort tot de folklore van onze technocratische beschaving. Het wordt met een zo grote mate van vanzelfsprekendheid aanvaard, dat naar mijn weten nog niemand op de gedachte is gekomen een wetenschappelijke studie te maken van de oorsprong ervan of van de psychologische factoren die deze behoefte zouden kunnen verklaren.

Daarentegen heeft men wel nagedacht over het programma van zulke openingen. Eén van de elementen hiervan is de onvermijdelijke openingstoespraak: wat Uw colloquium betreft, zit U daar nu met gepaste en gewaardeerde lankmoedigheid naar te luisteren.

Voor de eigenlijke openingshandeling is in de laatste tijd een ruim scala van mogelijkheden ontwikkeld. Ongeveer een eeuw lang heeft men vorsten, ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders linten laten doorknippen. De laatste jaren heeft de zucht naar oorspronkelijkheid ertoe geleid, dat talloze openingsplechtigheden worden gekenmerkt door wat in een wijsneuzig proefschrift over deze materie met de term 'infantiel-carnavaleske toestanden' zou kunnen worden aangeduid. De hooggeplaatste slachtoffers van deze soms onrustbarende grappenmakerij storten zich glimlachend in situaties die zij veelal als een regelrechte aanslag op het leven ondergaan. Hun zinloze moed, overbodige angst en uiteindelijke opluchting maken voor de andere aanwezigen de charme van dit soort openingen uit en worden voor het nageslacht vastgelegd op fraai-glanzende persfoto's.

Het spijt mij voor U dat U vandaag zulk een sensatie zult moeten

missen. Ten aanzien van congressen is men nog steeds niet verder kunnen komen dan de toespraak.

Nu U dus, in de lijn van deze traditie, mijn gevangene is en ten minste naar het uiterlijk aan mijn lippen gekluisterd, wil ik dit kostbaar moment van Uw aandacht niet voorbij laten gaan zonder U met overtuiging een goed en vruchtbaar congres toe te wensen. Ik mag dat in de eerste plaats doen namens minister Veringa, die tot zijn spijt verhinderd was U persoonlijk te komen toespreken. Ik doe dat ook namens mijzelf, namens het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, en - als U mij die gedachte toestaat - namens Nederland.

Immers, de subsidiegelden, die U zowel door de Belgische als de Nederlandse regering ter beschikking zijn gesteld om dit colloquium te kunnen houden, komen uit de beurs van de belastingbetaler. Zij zijn U ter beschikking gesteld in de overtuiging, dat de belastingbetaler daarmee instemt omdat een duidelijk algemeen belang wordt gediend.

Wij zijn nog niet zover met een verenigd Europa, zelfs niet met een echte Benelux, dat een Nederlandse overheidsdienaar zich de spreekbuis zou mogen achten van de Belgische belastingbetaler. Ik moet mij dus in deze gedachtenontwikkeling een beperking opleggen die Uw kring naar ik aanneem, heel weinig aanspreekt. Anderzijds blijkt dat voor dit congres de nationale grenzen niet veel meer betekenen dan een getekende streep op een landkaart, want de Belgische en de Nederlandse overheden beschouwen Uw colloquium als een volstrekt gezamenlijke aangelegenheid.

Het is thans voor de vierde maal sinds 1961 dat U Uw colloquium houdt. Met andere woorden: U bent nu negen jaar oud. Volgens het geldend spraakgebruik bent U dus nog ver van Uw volwassenheid verwijderd, al is het waar, dat ook in onze streken de volwassenheid aanzienlijk vroeger intreedt dan voorheen. Maar wie van U zou mij het genoegen willen ontzeggen Uw colloquium met het epitheton 'vroegrijp' te sieren?

De toepasselijkheid van dit epitheton heeft U gisteren aangetoond door de oprichting van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek.

Met dit initiatief heeft U de ernst van Uw doelstellingen aangetoond en vastgelegd. Naar ik mij voorstel, liggen die allereerst op het vlak van de wetenschapsbeoefening. Dit sluit volkomen aan bij de opvatting die op het Nederlandse Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen leeft ten aanzien van de bevordering van de nederlandistiek in het

buitenland. Het gaat daarbij in de eerste plaats om de bevordering van wetenschappelijk onderwijs en wetenschappelijke belangstelling. Dat als uitvloeisel daarvan ook een toenadering tot Nederland, liever gezegd tot de Nederlandse taalgemeenschap in Europa, verwacht mag worden, is uiteraard een welkom verschijnsel. Dit kan echter niet het uitgangspunt van het Nederlandse overheidsbeleid genoemd worden.

Naast Uw wetenschappelijke activiteiten heeft U zich in het verleden vrij intensief bezig gehouden met de problematiek rond de rechtspositie van de Belgische en Nederlandse docenten in het buitenland. Het is U inmiddels bekend, dat in Nederland voor dit probleem bepaalde oplossingen zijn gevonden. Het verheugt mij, dat U van nu af Uw aandacht weer geheel op andere zaken zult kunnen richten, temeer daar ook in België - als ik het goed heb begrepen - een regeling geboren staat te worden.

Ik ben mij er zeer wel van bewust, dat hiermee niet alle vraagstukken rond de bevordering van de nederlandistiekbeoefening in het buitenland uit de wereld zijn geholpen: er blijft nog veel te doen. Met voldoening maak ik hier gewag van de toenemende samenwerking tussen België en Nederland, zoals die in de laatste tijd met name gestalte heeft gekregen in enkele besprekingen over de bevordering van de nederlandistiek in de Bondsrepubliek Duitsland. De verdere ontplooiing van activiteiten binnen het raam van het Belgisch-Nederlands cultureel verdrag, meer in het bijzonder binnen de subcommissie voor de bevordering van de nederlandistiek, moge ons hoop geven op een steeds verdergaande uitbouw van het overheidsbeleid in onze beide landen.

Ik verheer mij niet, dat het mij gegeven is tot U te spreken in de schaduw van de Rijksuniversiteit van Gent, die Uw colloquium gastvrijheid verleent. Weliswaar bevinden wij ons thans in het Museum voor Sierkunst en Industriële Vormgeving, en daar deze ruimte uitsluitend voor deze openingszitting dienst doet, zou dit feit bij een voor symboliek gevoelige spreker, een spoor van achterdocht kunnen wekken! Maar voor U speelt in elk geval dit museum thans de rol van voorportaal van de Alma Mater, die de moeder van het nederlandstalig onderwijs in België genoemd mag worden. Als ik al gevoelig zou zijn voor symboliek, dan toch zeker voor deze tot bewondering en dankbaarheid stemmende realiteit.

Het kan niet anders of deze werkelijkheid zal van grote en stimulerende invloed zijn op Uw werk in de komende dagen. Niet ten onrechte zal in U de verwachting leven, dat de Rijksuniversiteit van Gent,

die in heden en verleden op zo overtuigende wijze 'intra muros' het bestaansrecht en de waardigheid van de Nederlandse taal en cultuur onbetwistbaar heeft gemaakt, in toenemende mate ook 'extra muros' met diezelfde fierheid en kracht de bevordering van de nederlandistiek tot een 'mea res' zal maken.

Dames en Heren, met deze woorden beland ik in de toekomst, en daardoor op het terrein van de volgende spreker, te weten Zijne Excellentie Prof. Dr. Frans van Mechelen, Minister van Nederlandse Cultuur, die tot U gaat spreken over: 'De toekomst van de Nederlandse taal, wetenschap en cultuur'. Tussen mijn toespraak en de rede van Minister van Mechelen hebben de organisatoren het nuttig geoordeeld een pauze in te lassen, gedurende welke Uw colloquium zich zal afspelen. De onuitstaanbare pretentie van deze voorstelling van zaken is slechts schijn. Is het niet juist Uw colloquium te beschouwen als een pauze in Uw werk, een weloverwogen stilstaan bij datgene wat U met zoveel toewijding en energie als Uw taak ziet, een pauze die geen hiaat is maar een welkome gelegenheid tot bezinning op een stuk werk, dat U zo weinig tijd tot bezinning laat?

Het beeld van de 'pauze' is ook daarom hier gewettigd, omdat naar mijn stellige overtuiging dit openingswoord en de rede van Minister van Mechelen aan het einde van Uw congres in elkaars verlengde zullen liggen. De samenstellers van het programma hebben trouwens deze verwantschap van gedachten, deze laat ik zeggen 'intellectuele integratie' goed aangevoeld: waarom anders zouden zij de nationaliteitsaanduiding van de beide ministers in het programma tussen haakjes hebben geplaatst?

In deze geest van goede verstandhouding tussen Noord en Zuid inzake de nederlandistiek moge ik dit openingswoord besluiten met de herhaalde wens van een succesvol en vruchtbaar colloquium: ik verzoek U Uw vierde colloquium als geopend te beschouwen.

Verslag van de secretaris

Dames en Heren, zeer geachte toehoorders,

Vergelijkt men de tweede helften van de beide triënnia die achter ons liggen, dan zou men kunnen zeggen, dat de laatste 1½ jaar van de periode 1964 - 1967 een meer afrondend, de laatste helft van het tijdvak 1967 - 1970 een meer op de toekomst gericht karakter gedragen heeft.

In September 1967 was, om enkele voorbeelden te noemen, juist ons handboek *De Nederlandistiek in het Buitenland* van de pers gekomen, konden wij U als primeur de eveneens zeer bewerkelijke en nog maar net gereed geworden tweede serie van onze 'Reizende Tentoonstelling' laten zien; om van een kleiner object als de toen zojuist verschenen 9e uitgave van onze *Docentenlijst* nog maar te zwijgen.

In de laatste 1½ jaar van het tijdvak dat dit verslag bestrijkt, is onze blik vooral op de toekomst gericht geweest, hebben wij ons intensief bezig gehouden met de voorbereiding van de oprichting van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek. Het secretariaat zal in andere, jeugdiger handen overgaan, *Neerlandica extra Muros* is begonnen in gedrukte vorm te verschijnen. En zo zou er meer in deze richting te noemen zijn.

Na aldus de laatste helften van de beide afgelopen perioden te hebben gekarakteriseerd, moge ik thans in het kort een overzicht van de werkzaamheden geven die ons in het laatste triënnium hebben bezig gehouden en deze verdelen in die welke een voortzetting van de activiteiten van de voorgaande periode gevormd hebben en degene die als nieuwe initiatieven moeten worden aangemerkt.

Tot de eerstgenoemde groep dan behoort de voortzetting van de uitgave van de *Docentenlijst*, waarvan in de verslagperiode op 1 maart 1968 nummer X, op 1 april 1969 nummer XI en op 1 maart 1970 nummer XII zijn verschenen. Dit is op zich zelf een droge opsomming, maar

alleen ingewijden kunnen weten, hoeveel correspondentie en accuratesse vereist zijn om deze lijsten voor de gebruikers tot betrouwbare gidsen te maken.

Een dankbaar, maar moeizaam werk is eveneens de redactie van ons halfjaarlijks blad *Neerlandica extra Muros*, waarvan in april 1968 aflevering 10 uitkwam, in november 1968 aflevering 11, in april 1969 nummer 12 en - na omzeiling van allerlei financiële klippen, waarbij vooral Drs. Thomassen zich zeer verdienstelijk maakte - in 't najaar van 1969 voor 't eerst in gedrukte vorm en wel bij de Koninklijke Van Gorcum te Assen, nummer 13, terwijl zojuist, helaas met aanzienlijke vertraging, nummer 14 van de pers gekomen is. Ik wil er hier nog eens op wijzen, dat men aan dit blad niet, zoals wel eens gedaan is, de eisen van een wetenschappelijk tijdschrift mag stellen, want dat het dat niet is en ook niet zijn wil. Het wil niet meer maar ook niet minder zijn dan de ondertitel aangeeft. En dat het in dit opzicht vaak unieke informatie bevat, is door collega's-deskundigen herhaaldelijk erkend.

Hoewel het gereedkomen van de serie Middeleeuwse Cultuur van de *Reizende Tentoonstelling* tot de voorgaande verslagperiode behoorde, viel in het tijdperk dat ons thans bezighoudt, de moeizame verzending van de beide zware kisten van de series I en II en het ter plaatse bezorgen op het door de betrokken collega's gewenste ogenblik.

Wij betuigen op deze plaats onze warme erkentelijkheid aan de koeriersdienst van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, die deze taak welwillend op zich nam, al moet hierbij wel opgemerkt worden, dat wij wel eens lange tijd in het onzekere verkeer hebben, waar en in welke staat onze met zoveel moeite tot stand gebrachte en dus kostbare bezittingen zich bevonden.

Wat nu de tweede door mij aangeduide groep van activiteiten: de nieuwe initiatieven betreft, zou ik de volgende willen noemen:

In de eerste plaats de uitgave door de Werkcommissie van Prof. em. Dr. Adriaan J. Barnouws *Monthly Letters*. Uit onze rondzendbrieven over dit onderwerp zullen verscheidenen van U zich de geschiedenis van deze publikatie herinneren. Ik moge er hier nog even kort op ingaan.

Prof. Barnouw had zijn oude vriend Wouter Nijhoff gepolst over een volledige uitgave van deze brieven in 4 delen die hij gedurende bijna 40 jaar voor de Netherlands-America Foundation geschreven had. Deze had hiervoor echter zo'n hoge waarborgsom geëist, dat aan de verwezenlijking van dit project niet te denken viel. Mijn oud-leermeester, nog uit de tijd van het Haags gymnasium, schreef mij over deze im-

passe, wat tot gevolg had, dat wij hem aanraadden een bloemlezing van ca. 400 bladzijden uit zijn voornaamste brieven samen te stellen. De auteur ging hierop met de hem eigen spontaneïteit onmiddellijk in. Hij zou er behoorlijk het mes inzetten. Na onderhandelingen over deze beperktere publikatie met de uitgever van Barnouws *Vertellingen van de pelgrims naar Kantelberg* en zijn *Troilus en Chriseyde*, die op niets uitliepen, werden wij benaderd door Prof. H.J. Prakke van de Koninklijke Van Gorcum die de mening uitsprak dat dit boek er absoluut moest komen. Bij nadere onderhandeling bleek deze oplossing evenwel ook nog niet zo gemakkelijk te liggen, daar er door deze uitgever toch ook een waarborgsom van f 10.000 geëst werd. Nu was het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen wel bereid de editie financieel te steunen. Maar toch niet in de genoemde orde van grootte. Er bleef ons dus niets anders over, dan of het project te laten vallen of een vrij grootscheepse intekenactie onder Barnouws Amerikaanse en Nederlandse oud-collega's, oud-leerlingen, vrienden en bewonderaars te openen. Wij besloten tot het laatste, hoewel te bedenken viel, dat Prof. Barnouw al in 1948 van de Koningin Wilhelminaleerstoel aan de Columbia-Universiteit te New York geëmeriteerd was. Ondanks deze omstandigheid bleek hij ons tijdens de intekenactie nog allerminst een vergeten man te zijn. Door veler medewerking kwam het bedrag bijeen en, hoewel Prof. Barnouw helaas door zijn overlijden op 27-9-1968 de door de Koninklijke Van Gorcum bijzonder mooi verzorgde editie niet meer in handen heeft mogen nemen, hebben wij hem toch op 28-6-1968 dus drie maanden voor zijn dood kunnen berichten, dat de uitgave er met zekerheid zou komen, waarop hij ons antwoordde, dat de datum van ontvangst van deze heugelijke tijding werkelijk een red-letter-day in zijn leven betekende.

Wij beschouwen deze zeer bewerkelijke actie als een daad van piëteit tegenover een van de belangrijkste ambassadeurs der Nederlandse Cultuur in het buitenland en als een van de meest verblijdende successen van onze commissie gedurende het afgelopen triënnium.

Een succes werd eveneens gedurende de laatste drie jaren onze uitgave *Het Nederlands in de Wereld*, in de wandeling de brochure Heeroma-Thys genoemd. De teneur van deze publikatie, die in Engelse, Franse, Duitse en Spaanse versie aan 435 germanistische instituten over de gehele wereld werd toegezonden, was uiteen te zetten, dat de studie en het onderwijs in de germaanse talen zonder die van het Nederlands erbij te betrekken, d.w.z. zonder ook de mogelijkheid aan te bieden de nederlandistiek als vak te kiezen, incompleet zijn. Voor deze brochure die eerst in het eveneens in vier wereldtalen verschijnende bulletin van

NUFFIC was opgenomen en in Duitse versie in het door de Nederlandse Ambassade te Bonn uitgegeven blad *Niederländische Notizen* werd overgenomen, bleek ook van officiële zijde zoveel belangstelling te bestaan, dat zij tot twee maal toe in een vermeerderde uitgave moest worden herdrukt. Aan de genoemde instituten werd tevens onze Docentenlijst en aan die in Europa eveneens een gratis exemplaar van *De Nederlandistiek in het Buitenland* meegezonden. Een aantal dankbetuigingen en gunstige reacties van directeurs van germanistische instituten vindt men in *Neerlandica extra Muros*, nr. 11, november 1968, blz. 5 opgesomd. Wij zijn bezig na te gaan, in hoeverre deze aanvankelijk veelbelovende reacties ook in concrete resultaten kunnen worden omgezet.

Een met name voor de mediaevisten onder ons, maar ook voor alle docenten die het lezen van middelnederlandse teksten bij hun onderwijs betrekken, nuttige uitgave was die van de *Lijst van Microreproducties van Middelnederlandse handschriften* met inleidende artikelen van de hand van mej. Dr. A.F. Dekker en Drs. J. Deschamps, hoofd van de afdeling handschriften van de Koninklijke Bibliotheek resp. te 's-Gravenhage en te Brussel, waarin zij de geschiedenis van de op initiatief van de Algemene Conferentie der Nederlandse Letteren en door de Belgische en Nederlandse regering gesubsidieerde actie tot het microreproducen van genoemde handschriften nagaan en de mogelijkheden tot het gebruik ervan door gegadigden meedelen. In *Neerlandica extra Muros*, nr. 9, blz. 7 en 25, kan men de gegevens hieromtrent naslaan.

In hetzelfde nummer 9, blz. 27, vindt men een belangrijk *Addendum* van de door Prof. Thys opgemaakte *Lijst van Literaire Grammofoonplaten*, die reeds in april 1967 door ons was uitgegeven en die dus als zodanig niet meer in dit verslag thuishoort.

Een werkzaamheid van groot belang voor de binnen- en buitenlandse nederlandistiek en die de laatste jaren eindelijk op gang begint te komen, is die van de 'Werkgroep voor Documentatie der Nederlandse Letteren', waarin ook de Werkcommissie vertegenwoordigd is. Zowel door genoemde Werkgroep, die in het Letterkundig Museum, te 's-Gravenhage op 27-9-1967 is opgericht, als in de Instituten voor Nederlandistiek te Amsterdam en te Leiden wordt er - en wel in samenhang met elkaar - aan dit object hard gewerkt. Ondanks de grondige en wetenschappelijke aanpak, zijn de eerste publikaties van de Werkgroep reeds dezer dagen verschenen. Het Instituut te Leiden, dat zich vooral op de documentatie van essays, boekbesprekingen enz. in tijdschriften toelegt, liet naast de lijst van 'gedepouilleerde' tijdschriften al enige

malen resultaten van zijn onderzoek in de vorm van een kaartsysteem verschijnen. De Werkcommissie gaf o.a. haar medewerking door de lezers van *Neerlandica extra Muros* van de gang van zaken geregeld op de hoogte te houden en door een oproep van Drs. J. Borgers tot de collega's te plaatsen. Wij hopen a.s. donderdag de laatste bijzonderheden over dit onderwerp van deze bij uitstek deskundige op dit gebied te vernemen.

Al willen wij op de t.d. bevredigende, t.d. onbevredigende resultaten hier niet nader ingaan, noemen of althans aanstippen, willen wij toch wel even de activiteiten in verband met de *vragenlijsten* die tijdens het vorige colloquium aan de deelnemers werden uitgereikt en na afloop aan de collega's die het colloquium niet hadden bijgewoond, werden toegezonden. Zij betroffen:

1. een rouleersysteem van Nederlandstalige dagbladen,
2. gratis abonnementen op nederlandistische vaktijdschriften,
3. films over Nederlandse literatuur,
4. de toezending van de beide series der 'Reizende Tentoonstellingen',
5. een eventuele aansluiting bij de I.A.U.P.L. (International Association of University Professors and Lecturers).

Het spreekt vanzelf dat de binnengekomen antwoorden op genoemde vragen wederom tot uitgebreide briefwisselingen over de vermelde thema's aanleiding gaven.

Niet van belang ontbloot is m.i. ook het op gang komen van een doelstelling die reeds lang bij ons leefde, nl. de oprichting van een reeks publikaties van buitenlandse nederlandisten die wij, misschien niet erg origineel, maar wel 'to the point' *Bibliotheca Neerlandica extra Muros* hebben gedoopt.

Zij zal bij de Fa. Martinus Nijhoff, die over zoveel relaties met het buitenland beschikt, verschijnen. Als eerste uitgave is reeds in mei van dit jaar uitgekomen de door de Van Ostaijen-kenner Drs. G. Borgers n.a.v. een verzoek van ons zeer goed beoordeelde dissertatie van Dr. E.M. Beekman (Amherst, Mass.) over van Ostaijens proza: *Homeopathy of the Absurd*. Als tweede editie is thans ter perse Prof. Barnouws vertaling van *Elckerlyc* 'The Mirror of Salvation' waarvoor de auteur nog in 1963 een inleiding had geschreven. Mogelijk zullen het proefschrift over P.C. Boutens van John Irons, lector voor Engels te Kopen-

hagen, en een 'Kurzgefasste Grammatik Niederländisch' van Prof. K.R.G. Worgt te Leipzig volgen.

De mij toegemeten spreektijd dwingt mij mij te beperken. Zo wil ik slechts enkele activiteiten noemen zonder nader in bijzonderheden te treden:

De benoeming van Prof. Dr. J.E. Loubser tot lid van de Werkcommissie in plaats van Drs. J.Z. Uys, die het universitair onderwijs had verlaten, aan welke benoeming een zorgvuldig polsen van een aantal Zuidafrikaanse hoogleraren was voorafgegaan.

Een uitvoerige correspondentie met Prof. Drs. S. Wojowasito, lector Nederlands aan de I.K.I.P. te Malang en de heer S.A.M. Gaastra, leraar Nederlands vroeger te Semarang, thans te Heerlen, die reeds in 1959¹ en 1967¹¹ een Engels-Indonesisch woordenboek *Kamus-Umum Bahasa Inggris-Indonesia* hebben uitgegeven en thans tot de samenstelling van een Nederlands-Indonesische dictionaire zouden willen komen.

De toezending op zijn verzoek aan Prof. Dr. H. Schulte Nordholt van namen van mogelijke kandidaten voor het lectoraat Nederlands te Rome, dat in september 1969 vacant zou worden, met hun gegevens en getuigschriften van hun voornaamste hoogleraren.

Zo zou er met name inzake de hulpverleningen en bemiddelingen in de meer persoonlijke sfeer, nog veel te noemen zijn doch ik moet het, wat de groep nieuwe initiatieven betreft, hierbij laten.

Wel wil ik nog even stilstaan bij wat ik hier al de hoofdbezigheden van de laatste anderhalf jaar genoemd heb: de voorbereidingen voor de oprichting van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek.

Verleden jaar juni werden de ontwerp-statuten opgesteld en met een toelichting daarop en een 'Plan voor de oprichting van een International Association for Netherlandic Studies' aan de hoogleraren en lectoren in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten en aan de Nederlandse en Belgische ministers van onderwijs toegezonden, in een wat later stadium eveneens aan de gewone hoogleraren in de Nederlandistiek in België en Nederland. Van de collega's in binnen- en buitenland kwam een groot aantal, op een enkele uitzondering na, positieve en vaak enthousiaste reacties binnen. Eveneens een hoeveelheid interessante voorstellen tot verbetering en aanvulling. Ook het Nederlandse en het Belgische ministerie van Onderwijs, afd. Internationale Betrekkingen, wijdden veel aandacht vooral aan de ontwerp-statuten. Het Dagelijks Bestuur

had over deze aangelegenheid met de betrokken ambtenaren verschillende besprekingen, waarin wij aangaande diverse wijzigingsvoorstellen tot overeenstemming konden komen, in die zin dat wij op ons namen de betreffende wijzigingen in de eerste algemene vergadering van de I.V.N. te zullen verdedigen. Dit is gisteren gebeurd. En ik geloof hiermee aan het eind van mijn overzicht van de voornaamste activiteiten van de Werkcommissie gedurende de laatste drie jaren te zijn gekomen.

Dames en Heren, dit is de laatste maal dat ik hier als secretaris van de Werkcommissie verslag voor U uitbreng. Staat U mij toe deze gelegenheid aan te grijpen om er nog een zeer kort persoonlijk woord aan toe te voegen.

Zoals ik al aan de collega's schreef in de brief, waarin ik mijn afscheid aankondigde, heb ik dit werk, dat ik 9 jaar geleden op mij nam, met liefde, ik mag misschien wel zeggen met hartstocht gedaan. De drijvende kracht daarbij waren mijn eigen ervaringen gedurende 12 jaren als lector voor Nederlands te Bonn opgedaan. Ik had aan den lijve ondervonden hoe geïsoleerd, ja eenzaam een docent in een kleinere taal zich te midden van de vele studierichtingen en instituten die een universiteit vormen, kan gevoelen; hoe hij er dikwijls de enige is die de taal en cultuur van zijn moederland kent en er op een enkele collega die misschien voor het Nederlands voelt, doch voorts slechts op zijn grotere of kleinere kring van studenten en op zichzelf is aangewezen.

Uit deze nijpende behoefte aan contact met vakgenoten aan andere universiteit en in binnen- en buitenland is de Werkcommissie, nu de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek, geboren. Deze vertegenwoordigt zij en uit hun naam spreekt en werkt zij. Zij is hierbij allereerst op een goede en duidelijk afgebakende samenwerking met het Belgische en Nederlandse Ministerie van Onderwijs aangewezen. Dat deze samenwerking van ambtenaren en het bestuur van de I.V.N. steeds in goede harmonie, royaal en met erkenning en waardering van elkaars motieven, krachten en kundigheden moge verlopen, is de vurige wens van Uw scheidende secretaris.

Tenslotte moge ik hier nog een woord van hartelijke dank richten tot mijn medeleden van de Werkcommissie, in het bijzonder tot mijn medeleden van het Dagelijks Bestuur, de heren Thys en Thomassen, met wie ik al die jaren in zo nauw contact en op zo prettige en vriendschappelijke wijze heb mogen samenwerken, tot de NUFFIC, die met onverdroten ijver onze dikwijls omvangrijke administratie heeft verzorgd, tot mijn assistente mevrouw Moolenburgh, die mij op een wel-

haast onnavolgbare wijze met al haar toewijding, intelligentie en accuratesse sinds september 1966 heeft ter zijde gestaan, tot de collega's, van wie ik in de loop der jaren zoveel bewijzen van warme erkentelijkheid en waardering heb mogen ontvangen en tot de regeringsinstanties zonder wier bijstand ons werk onmogelijk zou zijn geweest. Ik denk hier zowel aan de Belgische en Nederlandse Ministers van Onderwijs die sinds 1961 aan het bewind zijn geweest, als aan de ambtenaren van de afdelingen Internationale Betrekkingen van hun departementen, op wie wij vooral zijn aangewezen geweest: de heren Mr. P. Berckx, Drs. B.E.J.M. de Hoog, de heer H.A.J.M. Vrijhoef en in een zeer veelvuldig schriftelijk en telefonisch contact: mejuffrouw Mr. E. Talsma. Moge het de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek gegeven zijn in vruchtbare samenwerking met de autoriteiten ook die taken tot een goed einde te brengen die tijdens het bestaan van de Werkcommissie nog onvoltooid gebleven zijn en mogen er in de komende jaren, tot heil van de nederlandistiek in binnen- en buitenland, nog vele initiatieven ontwikkeld worden die in de afgelopen jaren nog niet aan de orde zijn geweest.

Hierna spreekt de voorzitter een bijzonder woord van dank ter gelegenheid van het afscheid van Dr. Jalink als secretaris. Zijn bijzondere verdiensten gedurende zijn negen jaar lang beklede secretariaatsfunctie worden daarbij in het licht gesteld. De op de openingszitting aanwezige personaliteiten en collega's betuigen niet alleen door een langdurige en warme ovatie hun erkentelijkheid voor het vele werk dat Dr. Jalink met enthousiasme voor de buitenlandse nederlandistiek heeft verricht, zij zijn er tevens getuigen van dat hem, namens alle collega's een blijvende herinnering aan negen jaar samenwerking wordt meegegeven: een door de extramurale docenten bijeengebrachte intekening op de *Opera Omnia* van P.C. Hooft. Zichtbaar ontroerd heeft Dr. Jalink deze hulde, waarbij ook Mevrouw Jalink wordt betrokken, in ontvangst genomen.

Voordracht
door Prof. Dr. J.W. Smit
Columbia University, New York

Geachte toehoorders, waarde collega's, ik heb me zeer vereerd gevoeld om als eenvoudig historicus uitgenodigd te worden dit gezelschap toe te spreken. Het heeft me ook een beetje beklemd deze uitnodiging aan te nemen en in zekere zin heeft dat geresulteerd in het feit dat de voorzitter u niet de precieze titel van mijn voordracht kon geven. Dat was niet zijn schuld. Het is zelfs zo dat Prof. Thys mij het thema voor de voordracht heeft gesuggereerd; hij stelde voor dat ik een referaat zou houden over mijn ervaringen in het onderwijs van de neerlandica in New York aan Columbia University, maar het probleem kwam pas toen ik de opdracht had aangenomen, toen ik had toegestemd. Want ik herinnerde mij op dat moment dat ik soms kernachtige dingen had bedacht over de verbreiding van de neerlandica in het buitenland en met name in Amerika. Maar op het moment dat ik de uitnodiging aannam wist ik niet meer welke die ideeën precies waren. En toen ik me weer realiseerde wat die ideeën waren, toen wist ik ook dat wat ik ging zeggen een bijzonder nihilistische indruk zou gaan maken op dit gezelschap. Iets waarschijnlijk dat u van een historicus, niet-neerlandicus zou verwachten. Want aan de ene kant is het zo, dat ik in de eerste plaats voldoende leerling van Geyl ben om te weten en te voelen dat culturele expansie teken, expressie is, móet zijn van de vitaliteit van onze taalgemeenschap. Aan de andere kant heb ik ook vaak last van wat Prof. Thys zelf releveerde in zijn eigen toespraak: ik heb last van dat begrip dat onze huidige universiteit teistert: het begrip van relevantie. Wat is relevant in het verspreiden van de Nederlandse cultuur in het buitenland, in Amerika in dit geval? En ik besloot om over dit onderwerp te spreken vanuit het Amerikaans perspectief, het Amerikaans perspectief dat duidelijk anders is, lijkt mij, dan het perspectief vanuit Europa. Om me wat sterker te voelen zal ik van tijd tot tijd zelfs pro-

beren om de hele derde wereld - ook een bekend begrip vandaag de dag - achter mij te krijgen, en met die formidabele kracht een tendentie aan te vallen die lang geleefd heeft in dit gezelschap, die in zekere zin gisteren zijn beslag heeft gekregen in de vorming van onze vereniging, een vereniging waar ik zeker bij zal willen horen, een tendentie namelijk om gelijk te stellen 'neerlandisme', de 'neerlandist' met de 'neerlandicus'. Als werd uitgevoerd wat ik zou kunnen voorstellen vanmiddag, dan zou onmiddellijk die vereniging, na één dag, worden opgeheven en worden omgezet in een geheel anders gestructureerde vereniging. Maar gezien de moeilijkheden die al aan deze vereniging zijn voorafgegaan, zal ik het zo wreed niet maken.

Wat is dan het probleem? Ik sta hier nu, ik kan niet anders, ik moet u uitleggen waarom mijns inziens de toekomst van de verbreiding van de Nederlandse cultuur in het buitenland, met name buiten Europa, vanuit een ander perspectief zou moeten gebeuren, dan het zuiver neerlandische, het zuiver europeocentrische, of soms kunnen we ook zeggen, het min of meer germanistische perspectief. Wat ik daarmee bedoel is, dat deze benadering ervan uitgaat dat de Nederlandse cultuur een onderdeel is, en ook wel eens heel comfortabel als een onderdeel behandeld, van de Europese cultuurfamilie. Die Europese cultuurfamilie heeft een gezamenlijke educationele achtergrond, sterk gedomineerd door het geloof in de opvoedende waarde van de taalstudie. Sterk gedomineerd ook, nog steeds, vooral in neerlandische kringen, door een zeer verouderd cultuurbegrip, een begrip dat nog steeds stelt dat de taal is gans het volk. Vanuit die vooronderstelling wordt dan heel gemakkelijk het hele probleem van de relevantie opgelost. 'De taal is gans het volk', Nederland is een belangrijk volk in de Europese gemeenschap, dus moet de verbreiding van de Nederlandse cultuur gelijk staan met de verbreiding van de Nederlandse taal en literatuur.

In zekere zin - en daarom zeg ik ook: het is een germanistisch perspectief - lag dat, weer in de europeocentrische sfeer vrij gemakkelijk, vrij logisch, voor de talenstudie. Het is heel begrijpelijk dat de Nederlandse taal, de studie van de Nederlandse taal in z'n verschillende historische ontwikkelingen, zich logisch inpast in het hele schema van de germanistische benadering. Dus in dat opzicht is er, wat de taalkunde betreft, weinig moeilijkheid. Dit is ook de achtergrond, denk ik, van een geluid dat ik veel ben tegengekomen in het congresverslag van vorige congressen; de gedachte dat de docenten in de neerlandistiek in het buitenland het best kunnen worden ingepast in de studierichtingen Duits. Het is, meen ik, ook de heer Jalink, die dat verschillende malen naar voren heeft gebracht. Hier weer kan ik over Europese toestanden

niet oordelen, ik kan alleen zeggen dat voor Amerika - en daar zien we al direct het verschil in perspectief - een voortdurende aansluiting van het Nederlands, de inpassing in de Departments of German language and literature, zou zijn, als ik het op z'n Amerikaans mag zeggen, 'a kiss of death'. Ik zal straks uitleggen waarom. Ik heb dus bezwaar tegen die gelijkstelling van neerlandistiek en de verbreiding van de Nederlandse cultuur als literatuur en taal. Ook alweer omdat, dacht ik, een verouderde conceptie van de literatuur hieraan ten grondslag ligt. De conceptie - weer een typisch negentiende-eeuwse - dat de literatuur de typische samenvatting, de essentie is van een nationale beschaving. Dat als men die nationale beschaving wil uitdragen, dat zal moeten gebeuren via de literatuur. Logisch, maar - en hier zeg ik waarschijnlijk als historicus iets waarmee ik op vele tenen ga staan - een oncomfortabele gedachte voor wie buiten Europa die Nederlandse beschaving wil verbreiden. Het is tenslotte zo, vanuit mijn zowel historische als Amerikaanse perspectief, dat aan de ene kant de studenten getrokken moeten worden, de belangstelling moet worden *gemaakt* voor ons vak, maar de Nederlandse literatuur, die dan de essentie van de Nederlandse cultuur zou uitdrukken, is tenslotte in vele opzichten een goede tweederangs literatuur. Dit is een feit waaraan wij niet kunnen ontkomen. Waar is tussen Hadewijch en Multatuli de schrijver die de persoonlijke inzet en de technische virtuositeit heeft om tot de werkelijk groten van de Europese literatuur te horen? En als wij de Nederlandse cultuur alleen moeten verbreiden vanuit het standpunt van de literatuur en in een atmosfeer die veraf staat van de Europese traditie, zoals ik over de Amerikaanse toestand zal beweren, dan kunnen we er zeker van zijn dat onze pogingen op weinig zullen uitlopen. Er is, geloof ik, in dit hele complex van verouderde opvattingen, misvattingen, een sterk verouderd idee van wat cultuur eigenlijk is. De hele gedachte dat cultuur iets is dat zweeft in de sfeer van het hogere, het hogere dat alleen door de hogepriesters van de literatuur kan worden benaderd, heeft mij in het begin van mijn werkzaamheden, toen ik vijf jaar geleden in New York begon, veel last bezorgd. En als historicus was ik altijd direct geneigd om onder cultuur in anthropologisch opzicht te verstaan: de verbreiding van het geheel van instituties, gedragspatronen, expressiepatronen, techniek, wetenschap, die wij als Nederlanders als erfdeel aan de wereld hebben meegegeven. En als wij op die manier de verbreiding van de neerlandistiek in het buitenland opvatten, dan lijkt mij dat de weg die we tot nog toe gegaan zijn, verkeerd is. Met opzet wil ik hier stellen: ik beschouw deze zaak nu vanuit het Amerikaanse perspectief. Ik wil aannemen dat in het Europese perspectief deze zaak er anders uitziet. Hoewel ik geloof dat de toenemende belangstelling voor het Nederlands, die, lijkt mij,

door de zuigkracht van de Europese integratie en het gemeenschapstaal zijn van het Nederlands in die politiek van een wijdere origine is en dat die weinig meer te maken heeft met een belangstelling voor de Nederlandse taal of de Nederlandse literatuur. En het lijkt me ook heel typerend - en daar probeer ik weer de derde wereld achter mij te krijgen, - dat, waar in recente jaren nieuwe afdelingen, nieuwe mogelijkheden voor de studie van het Nederlands in het Verre Oosten bv., zijn gesticht, de initiatieven vaak kwamen, niet vanuit een belangstelling voor de literatuur, maar vanuit praktische, juridische of algemeen-culturele belangstelling. Wat maakt het Amerikaanse perspectief voor de verbreider van de Nederlandse cultuur verschillend van het Europese? In de eerste plaats heb ik geleerd dat er in Amerika en zelfs in New York - want Nieuw Amsterdam en alles wat daarmee samenhangt moeten wij nu langzamerhand tot de folklore rekenen - geen vanzelfsprekende culturele solidariteit is met Europa. Als men enkele jaren in een groot Amerikaans History Department heeft gewerkt - wat ik heb gedaan - dan ziet men, in het begin geschokt, later begrijpend, soms bedroefd, hoe weinig Europa vaak in de gedachte van Amerikaanse collega's en Amerikaanse studenten bestaat. In het History Department waar ik werk, bestaat de Europese afdeling uit de minderheid en ook in de geest van mijn studenten die zich met Europese geschiedenis bezig houden is de Pacific, zijn de Amerikaanse interessen in Azië, in Afrika, in Zuid-Amerika, even sterk aanwezig als hun eigen belangstelling voor Europese en - in mijn colleges - voor de Nederlandse geschiedenis. Hun belangstelling voor de Nederlandse geschiedenis is dan ook helemaal niet gebaseerd op een pre-existente liefde voor het land en zijn cultuur. In feite is het voor hen een studie die ze kunnen voltooien zoals het Koreaans, het Samoese of welke andere taal ook. Het merkwaardige is dat aan Columbia University het Nederlands lange tijd samen met het Koreaans in één groep van 'critical languages' heeft verkeerd, waarbij niemand meer wist wat het woord 'critical' eigenlijk ooit had betekend.

Een tweede punt waardoor de Amerikaanse situatie anders is, waardoor ik voel dat wij onze tactiek bij de verbreiding van de Nederlandse cultuur moeten veranderen, is de Amerikaanse student zelf. Toen ik daar vijf jaar geleden aankwam heb ik de eerste voorbeelden gezien - en dus enkele jaren vóór Europa - van de aankomst van het nieuwe type student, het type student waarmee wij nog vele tientallen jaren, vele eeuwen waarschijnlijk, zullen moeten werken. Dat wil zeggen, het is mijn vaste overtuiging dat de studentenrevoluties - hoewel ze in allerlei landen verschillende oorzaken hebben - tot één oorzaak kunnen worden

teruggebracht, dat is dat wij noodzakelijkerwijze economisch, en dat is het allerevidentste in Amerika, een bevolkingsgroep hebben geschapen die we op de arbeidsmarkt niet kunnen gebruiken, die aan de 'Colleges' moeten blijven, die weinig gemotiveerd aan die 'Colleges' moeten blijven, die lange tijd moeten worden beziggehouden. We hebben dus in zekere zin economisch noodzakelijk het leven van onze studenten in hoge mate geïnfantiliseerd. Dat is niet hun schuld, ook niet de onze, het is de schuld van onze sociaal-economische structuur, als we het schuld mogen noemen. Het is een feit. Tegelijkertijd hebben wij deze studenten veel volwassener gemaakt dan wij zelf als studenten waren. En in deze dubbelzinnige sfeer is dat ellendige woord 'relevantie', waar wij zoveel last van hebben, opgekomen, omdat deze studenten die niet eens in de maatschappij willen komen, ook niet hoeven te komen, alle tijd hebben om zich af te vragen of het nu relevant is wat ze aan het doen zijn. Een tijd, een luxe, die zich zeker mijn generatie zelden gepermitteerd heeft. Het is een onderwerp waarop ik nu niet wil doorgaan, hoewel het me in zekere zin meer interesseert dan het onderwerp waarover ik moet spreken. Maar het is duidelijk dat het op het onderwijs, het onderwijs van de Nederlandse taal die gelijkgesteld wordt met het Koreaans en enkele andere kleinere talen, een invloed moet hebben. Daar komt nog een punt bij en dat is iets wat wij ons over het algemeen niet realiseren: onze educationele cultuur is in hoge mate gebouwd rond het taal- en literatuuronderwijs. Wij zijn uitgegaan, terecht of ten onrechte, van de grote vormende waarde van het taalonderwijs, waardoor onze teenagers de puberteit met jaren verlengen door zich voortdurend met Grieks en Latijn bezig te houden. Die taaloriëntatie bestaat in het Amerikaanse educationele ideaal totaal niet. Een taal kan worden bestudeerd om zichzelfswil en zuiver pragmatisch omdat men er wat mee kan doen. Dat betekent ook voor ons dat men alleen Nederlands zal studeren als men er wat mee kan doen. Het hele educationele systeem - het ideaal in Amerika is zelfs in hoge mate anti-linguïstisch georiënteerd. In toenemende mate is de laatste jaren bij de 'Colleges' van enige reputatie die nog de verplichting kenden voor de studenten om een tweede taal te leren, die verplichting afgeschaft. Dat gaat steeds verder. In New York zien we het al aan de geweldige aantallen van City University en City Colleges. Het systeem zal worden afgeschaft en het leren van een tweede taal zal volkomen aan de studenten worden overgelaten. Men vertrouwt met het typisch Amerikaanse zelfvertrouwen dat men in de eerstkomende tien jaar alles in het Engels vertaald zal hebben wat de moeite waard is in de wereldliteratuur. Dus al die onzin van het leren van talen zal helemaal niet meer nodig zijn.

Een volgend punt in het verschil van het Amerikaanse perspectief is - maar bij al deze dingen wil ik u zeggen: het is een Amerikaanse ontwikkeling, maar een ontwikkeling die ons niet onberoerd kan laten, die ook hier zal komen - dat de vormende functie van het taal- en literatuuronderwijs in Amerika is overgenomen door de sociale en politieke wetenschappen en de geschiedenis. In hoeverre dit juist is, daarover wil ik niet spreken, maar het is een feit. Dat betekent dat de Amerikaanse studenten veel meer geveerd zijn in het hanteren en het analyseren van maatschappijstructuur en het opmerken van typische, bijzondere en belangrijke elementen in vreemde maatschappijstructuren en ik geloof dat dáár voor de verbreiding van onze Nederlandse cultuur onze kans ligt. In mijn colleges, die voor wat mijn specialiteit betreft op 16de en 17de-eeuwse Nederlandse, Zuidnederlandse geschiedenis ligt, is het mij opgevallen dat meer en meer studenten in die colleges komen omdat ze het eigenaardige van die vroeg-burgerlijke ontwikkeling die een gedeelte van onze culturele werkelijkheid is, interessant vinden, relevant vinden voor de analyse van hun maatschappij. En van dergelijke kansen kunnen wij gebruik maken om talentvolle studenten naar de studie van de neerlandistiek te trekken. Daar zijn vele andere voorbeelden. Amerika, vele delen van Amerika, staan voor een schoolstrijd tussen kerken en staat. Dat is in mijn colleges onmiddellijk uitgekomen: zij grepen colleges over de schoolstrijd, die in mijn historisch besef tot de vervelendste elementen van onze geschiedenis behoren, met grote aandacht aan. Alweer omdat zij daar zo'n eigenaardige sociale en politieke structuur zagen die zij konden gebruiken. Een boek als van collega Lijphart - nu, in zekere zin jammer, weer in Leiden, hij zou in Amerika moeten blijven - over de Nederlandse politieke structuur, heeft meer succes zelfs bij de studenten dan de Noordnederlandse Nieuwe Catechismus. Ook daar moet ik zeggen, dat ik heb gemerkt dat men minder interesse had in Vondel dan in Alfrink en Suenens. En ik heb verschillende studenten op mijn college Nederlands gehad die dat college Nederlands alleen volgden omdat zij de Nederlandse Catechismus in het Nederlands wilden kunnen lezen. Weer, ik ben geen fervent Catechismuslezer, maar dit is een belangrijke kans om iets authentiek Nederlands naar buiten te brengen.

En tenslotte is het vaak mogelijk gebleken via eenmaal gewekte belangstelling toch ook de studenten weer terug te leiden naar een meer literaire belangstelling, hoewel die altijd sterk sociologiserend bij hen zal blijven. Als ik een paar praktische voorbeelden mag geven: behalve weer mijn specialiteiten, 'seminars' meestal, heb ik colleges gegeven over problemen van dekolonisatie in zowel Nederland als België, de ontwikkeling van de parlementaire democratie in Nederland en België en

daarvan zijn de studenten dan vaak naar mijn Nederlandse colleges gekomen, naast de studenten die ik zelf opleidde als technici, als professionals in de 'seminars'. En als ze eenmaal die belangstelling hadden gekregen voor wat zij beschouwden als een authentiek en uniek sociale en culturele structuur, begonnen zij die ineens terug te zien - ze vonden het moeilijk bij Vondel, maar ze vonden het duidelijker worden bij Couperus, bij Elsschot en bij moderne literatoren. Daar kregen zij de belangstelling voor een literatuur die zij - ik zou daartegen protesteren bij Couperus - niettemin toch altijd tweederangs gevonden zouden hebben. Die literatuur begon hen te fascineren als een element in hun fascinatie met een bijzondere sociale structuur. Dat is de reden waarom ik zei dat het idee dat de neerlandistiek thuishoort in de departments of German literature 'a kiss of death' is. In de eerste plaats zijn in Amerika Germanic Departments doodlopende sloppen. Bij de weinige belangstelling die er voor talen bestaat komt het Duits er het slechtste af. Gezien de geringe belangstelling zijn de studenten een weinig alerte groep. Over het algemeen bestaand uit zeer bejaarde Duitse emigranten die een Duits doctoraat willen halen omdat zij de taal al kennen. U begrijpt dat dit niet de mensen zijn waar wij het voor de verbreiding van de Nederlandse cultuur van moeten hebben. In hoeverre dit ook waar is voor de Europese toestanden kan ik niet beoordelen, maar in de Amerikaanse toestand is het nodig zo snel mogelijk uit deze sfeer weg te komen.

Ik heb beloofd het kort te maken en we zitten al ver in uw theepauze. Ik heb alles aan u willen doorgeven bij wijze van stellingen, soms misschien wat ongenueanceerd. U kunt verwachten dat op aanvraag deze stellingen onmiddellijk genuanceerd zullen worden door mij. Maar ik heb u willen duidelijk maken dat de neerlandistiek niet noodzakelijkerwijze en vaak ook bij voorkeur niet hetzelfde is als de wetenschap van de neerlandicus. Dit betekent ook dat het onderwijs in een dergelijke situatie anders gestructureerd zal moeten worden. Hoe zal het moeten gebeuren? Ik weet het niet. Het is natuurlijk duidelijk dat we een 'fool's dream' naar voren kunnen brengen, waarbij we zeggen dat in elk land Nederlandse Instituten zouden moeten worden opgericht, waar een neerlandicus en een socioloog, een ethnoloog en een historicus zouden samenwerken aan de verbreiding van onze cultuur. Ik geloof dat de aanwezige ambtenaren niet bereid zijn in een dergelijke discussie te treden. Maar dat betekent toch dat vanuit deze vereniging - ik ben alleen bang dat het er niet van zal komen - gepropageerd zou moeten worden dat de docent neerlandistiek, niet Nederlandse literatuurwetenschap, een schaap met vijf poten zou moeten zijn. Hij moet zeker één specialiteit beheer-

sen; zonder een specialiteit te beheersen is zijn positie aan een universiteit niets waard. Maar daarnaast zal hij bereid moeten zijn om op zijn minst van op afstand de ontwikkelingen in een aantal vakken te blijven volgen: in de algemene taalwetenschap, in de sociologie, in religie, politieke wetenschappen en dáár, geloof ik, dat wij als vereniging, als ik al ooit een meerderheid daartoe zou kunnen krijgen, wel bij de ambtenaren aan zouden kunnen kloppen. Omdat het heel duidelijk is dat een dergelijke taak alleen vervuld kan worden door iemand die over uitstekend documentatiemateriaal beschikt. Documentatiemateriaal dat bv. min of meer bestaat in de Engelstalige uitgave van Nederlands sociologisch werk, van Nederlands historisch werk. Maar eigenlijk zouden we naast documentatiemateriaal een op academisch niveau staand *Delta* moeten hebben, een blad even breed in belangstelling als *Delta*, maar in een veel degelijker aanpak, minder mikkend op een algemeen gehoor. Kortom, wat ik zou willen voorstellen is dat de neerlandistiek buiten Europa - dat is het compromis dat ik voorstel - zal worden gegeven door neerlandici als zij belangstelling hebben voor sociologie en ethnologie, geschiedenis, politieke wetenschappen; door politieke wetenschappers als zij bereid zijn om ook Nederlands te doceren en door al deze mensen als zij bereid zijn deze krankzinnige opgave voor een langere periode te vervullen. Ik ben blij dat ik geen meerderheid in dit gezelschap zal kunnen vinden voor een dergelijk voorstel, want in vele gevallen zou het betekenen het onmogelijk maken van het belangrijke werk dat in het verspreiden van de Nederlandse literatuur althans gedaan wordt. Maar ik kan me niet verhelen dat mijn ideaal wel een totaal ander is dan wat op het ogenblik gerealiseerd kan worden. Maar niettemin, ik wil toch weer met de Nederlandse deugd van verdraagzaamheid eraan herinneren dat indertijd in *Libertinage* - een literair citaat - de opening van de rubriek 'Barricade' een Westfriese legende gaf van een lange man en een kleine man die bij een heg stonden te kijken. De lange man kijkt over de heg naar de horizon en zegt: 'wat is de wereld toch beperkt', de kleine man zegt: 'onze wereld is zeker beperkt', terwijl hij de haren op de rug van een rups telt. 'Maar toch is er veel te zien', zegt de lange man, terwijl hij weer naar de horizon kijkt. De kleine man zegt, weer de haren tellend, 'er is veel te zien'. En beiden dachten die dag een vriend gevonden te hebben. Ik dank u.

Vergadering II gehouden op dinsdag 8 september 1970 20.00 - 22.00 uur

Onderwerp: Open Discussieavond

Voorzitter: Prof. Dr. A.J.M. Van Seggelen (Univ. Straatsburg)

(Ofschoon de redactie van het verslag over een vrij volledige magnetofoonbandopname van de avond beschikt, leek het haar ondoenlijk de gevoerde conversatie in druk weer te geven. De levendigheid van de discussie, de geanimeerdheid van woord en wederwoord dreigt daarbij verloren te gaan. Wel kan worden vermeld dat niet alleen een groot aantal collega's aan deze debatavond hebben deelgenomen, maar o.a. ook Mej. Mr. E. Talsma namens het Ministerie van O. & W. en de heer Van Marle, directeur van het tijdschrift *Delta*).

Vergadering III gehouden op woensdag 9 september 1970

9.30 - 12.30 uur

Onderwerp: Mededelingen van buitenlandse nederlandisten uit verschillende taalgebieden.

Er werden overzichten ingestuurd door:

Drs. István Bernáth, Budapest, Hongarije

Dr. R. Breugelmans, Calgary, Canada

* Dr. F. Bulhof, Austin, Texas, U.S.A.

* P.K. King, M.A., Cambridge, G.B.

* Dr. Olga Krijtova, Praag, Tsjechoslowakije

Prof. Dr. K. Langvik-Johannessen, Oslo, Noorwegen

Drs. S.H.J. van der Meer, Oulu, Finland

* Dr. R.P. Meijer, Melbourne, Australië

Dr. J. de Rooij, Stockholm, Zweden

* Prof. Dr. W.Z. Shetter, Bloomington, U.S.A.

* Mej. Lic. Y. Stoops, Port Elizabeth, Zuid-Afrika

* Drs. J.A.S. Tromp, Madrid, Spanje

Prof. Dr. P.J.H. Vermeeren, Keulen, Duitsland

* Drs. J.W. de Vries, Djakarta, Indonesië

Prof. S. Wojowasito, Malang, Indonesië

* Prof. Dr. K.R.G. Worgt, Leipzig, D.D.R., en Tampere, Finland

Van de met een * gemerkte collega's volgt hierna het door hen medio 1970 met het oog op het Vierde Colloquium opgestelde overzicht. De andere overzichten worden op verzoek door het secretariaat van de IVN aan belangstellenden toegestuurd.

Nederlands aan de universiteit van Texas, Austin, Texas

De Nederlandse sectie is een onderdeel van de afdeling Germaanse talen die onder leiding staat van Professor Stanley Werbow, die samen met Professor Edgar Polomé ook in het Nederlandse programma betrokken is. Professor Werbow doceert Middeleeuwse letterkunde, Prof. Polomé Nederlandse taalkunde. Prof. Bulhof's gebied bestrijkt het praktisch taalonderricht en de Letterkunde sedert 1600.

Het onderwijs in het Nederlands is in 1966 begonnen met een college Nederlands voor beginners van 8 uur per week dat begon met 7 studenten in september en eindigde met 4 studenten in juni. In het eerste semester was er bovendien een college Nederlandse letterkunde in vertaling voor 1 student, in het tweede semester een college 19e eeuwse letterkunde van drie uur per week voor 4 studenten. In het tweede jaar begonnen 12 studenten aan de beginnerscursus en werd moderne letterkunde gedoceerd aan een zestal studenten. In het derde jaar waren de colleges middeleeuwse letterkunde en taalkunde goed bezet met 6 en 7 studenten. De groei is nog niet tot stilstand gekomen, getuige het aantal studenten dat in het cursusjaar 1969-1970 was ingeschreven: voor de eerstejaarscolleges: 47; tweedejaarscolleges: 21; letterkundecolleges: 12. Van deze studenten is geen enkele zg. undergraduate een 'Dutch major', terwijl van de graduate studenten er drie Nederlands als hoofdvak hebben, d.w.z. dat zij zich voorbereiden op een M.A. thesis in het Nederlands. Hun uiteindelijk Ph. D. werk ligt uiteraard op het terrein van het Duits.

Het Nederlandse programma wordt ondersteund door een federale NDEA beurs. Van Nederlandse en Belgische zijde wordt het bovendien gesteund met boekenzendingen en gelden voor de bibliotheek. Het aantal boeken in de universiteitsbibliotheek wordt geschat op 4000.

Het Nederlandse programma heeft de volgende structuur: Na twee jaar praktische taal oefeningen, waarvan in het eerste jaar de nadruk valt

op de mondelinge taalbeheersing en in het tweede een inleiding tot de Nederlandse cultuur het onderwerp vormt van oefeningen in het taalgebruik, kan de student in de volgende twee jaar zich concentreren op het Nederlands op graduate niveau, Profiterende van het uitgebreid programma dat de Duitse afdeling biedt in theoretische taal- en letterkunde kiest de student daarnaast gedurende een drietal semesters een of meer van de volgende colleges: Letterkunde van 17e, 18e of 19e eeuw, moderne letterkunde, middeleeuwse letterkunde, Nederlandse taalkunde. Bovendien kan hij kiezen uit een reeks van colleges over Nederlandse geschiedenis, culturele of politieke achtergronden. In het derde semester zal hij zijn Master's thesis voltooien, waarna hij zijn studie al of niet zal afronden met een Ph. D. Tot nu toe hebben zich twee studenten op deze weg begeven, maar de ongelukkige politieke toestand in de Verenigde Staten, die vele graduate students beroofd heeft van vrijstelling van de militaire dienst, heeft een voortijdig einde gemaakt aan deze ontwikkelingen. In voorbereiding waren twee theses, een over Van Ostaijen en een over W.F. Hermans.

Opgemerkt wordt tenslotte dat dit voorlopig nog bescheiden resultaat (niettemin: de numeriek grootste Nederlandse afdeling in de V.S., en de enige met een graduate program in Nederlandse letterkunde, behalve (waarschijnlijk) Columbia University in New York) in vier jaar bereikt is in een omgeving waar van Nederlandse immigratie geen spoor is te vinden. Belangstelling voor het programma moest ex nihilo worden te voorschijn geroepen.

F. Bulhof.

Nederlands aan de universiteit te Cambridge

Aan de Universiteit van Cambridge duren alle cursussen in de faculteit der Letteren (Modern and Medieval Languages) drie jaar en bestaan uit twee gedeelten, Part I en Part II. Part I wordt voltooid met een drieledig examen, vertalingen in en uit het Engels, een opstel in elk van twee gelijkstaande talen en een literatuuropgave in één van de talen. Voor beide talen wordt ook een mondeling examen afgenomen. Part II bestaat uit zes schriftelijke opgaven, literatuur en/of taalgeschiedenis van één of meer talen. Een verdeling in hoofd- en bijvakken bestaat ook in Part II niet. Studenten beginnen uiteraard pas in Part II met de Nederlandse studie en dan zijn het voor het merendeel diegenen die zowel de intelligentie als de ondernemingsgeest hebben om nu eens iets anders aan te durven dan de schooltalen. Nog een gelegenheid om een onbekend terrein te verkennen wordt geboden door het 'Certificate of Competent Knowledge'. Dit diploma wordt uitgereikt aan degenen die náást de verplichte cursus in Part I een hoge standaard bereiken in een derde taal. Dikwijls laat men het behalen van een C.C.K. Nederlands voorafgaan aan de studie van het Nederlands in Part II. Een steeds weer te constateren feit is dat studenten met een goede schoolkennis van het Duits binnen één jaar nogal competent in de Nederlandse taal kunnen worden.

Nederlands ressorteert in Cambridge onder de afdeling 'Andere Talen' en geldt als even onafhankelijk als b.v. Portugees, Neo-Latijn, Provençaals, Hongaars. Het 'University Lectureship' met de opdracht Nederlandse taal en literatuur staat op naam van Peter King, die vanaf 1952 in Cambridge werkzaam is. Sedert 1962 heeft hij een assistent, hoofdzakelijk voor moderne taalkunde. In alle faculteiten in Cambridge doceert men op tweeërlei manier: door middel van colleges (voor zover mogelijk werkcolleges) en 'supervisions' (zeer kleine werkcolleges). Voor beide cursussen Nederlands (Part I en II) worden jaarlijks 60 colleges in taal- en 60 colleges in letterkunde gegeven, en 120 à 160 supervisions.

Elk jaar zijn er tien à vijftien studenten, min of meer gelijkelijk verdeeld over Part I, Part II, C.C.K. en 'belangstellenden', b.v. doctorandi die Nederlands willen kunnen lezen in verband met een proefschrift. Sedert 1952 zijn er zodoende ca. 80 B.A. graden en C.C.K.'s uitgereikt aan studenten met Nederlands als één van hun hoofdvakken, en op het ogenblik is er een proefschrift over P.C. Boutens in voorbereiding.

De Nederlandse afdeling van de faculteitsbibliotheek beschikt over ca. 1400 boeken. De Universiteitsbibliotheek heeft de voornaamste courante en niet-courante tijdschriften, en een 10.000-tal banden, waaronder een belangrijke verzameling 17e-eeuwse drukken. Bovendien heeft ieder 'College' zijn eigen bibliotheek waar soms zeldzame Nederlandse handschriften en drukken te vinden zijn.

Dit jaar wordt in drie Engelse universiteiten en in de Vrije Universiteit te Amsterdam een audio-visuele cursus Nederlands getest, die vervaardigd is door Cambridge University in samenwerking met de Vrije Universiteit. Deze cursus zal gedurende het komende jaar in meerdere centra getest worden en in Cambridge in beide talenpractica gebruikt worden, in de bandoteek zowel als in het college-practicum met closed circuit TV. Hopelijk zal deze cursus iets kunnen bijdragen om te voorzien in één van de meest dringende behoeften van de Nederlandse cultuur in het buitenland - het invoeren van de Nederlandse taal als facultatief schoolvak. De audio-visuele cursus is in de eerste plaats bestemd voor academische en niet-academische centra buiten Nederland, waar een aanvangscursus Nederlands vaak gedoceerd moet worden door leerkrachten die weinig of geen bevoegdheid hebben. (De directeurs van handelsscholen in Engeland zoeken soms met de moed der wanhoop een telefoongids door om iemand in de omgeving te vinden wiens familienaam, 'Van Zus-of-zo', een Nederlandse afkomst verradt!)

Gasthoogleraren en docenten uit Nederland houden op uitnodiging van de Nederlandse Ambassade in Londen af en toe lezingen in het Nederlands voor een dertigtal leden van de staf en studenten in Cambridge, en Engelssprekende bezoekers uit Nederland geven openbare colleges of houden lezingen voor de Modern Language Society.

P.K. King.

Nederlands aan de Karel-universiteit te Praag

Leeropdracht: lezingen in de Nederlandse letterkunde, seminaria in de Nederlandse letterkunde en taalkursussen - voornamelijk vertalingen in en uit het Nederlands.

Andere taalkursussen (in het bijzonder fonetische oefeningen, oral approach etc.) worden verzorgd door doc. Dr. Přemysl J a n o t a , die na het overlijden van univ. Prof. Dr. F. Kalda ook taalkundige lezingen houdt.

Lezingen over de Nederlandse geschiedenis en realia worden door univ. Prof. Josef P o l i š e n s k ý gehouden.

Alle studenten die hier te lande talen studeren aan de filosofische faculteit moeten een keuze van twee vakken maken. Een ervan - het hoofdvak - studeert men vijf jaar en wil men deze studie met succes voltooien, dan moet men een examen-scriptie (z.g.n. 'diplomawerk') afleveren en op grond daarvan verkrijgt men de gradus van g e p r o m o v e e r d f i l o l o o g (prom. fil.).

De student is verplicht om naast het hoofdvak minstens vier jaar lang een bijvak te studeren, waarvoor men echter geen 'diplomawerk' behoeft te schrijven en alleen verplicht is schriftelijke en mondelinge examens af te leggen.

Het Nederlands studeert men als b i j v a k , zoals dit ook het geval is met de Scandinavische talen. Het is gebruikelijk dat elk jaar één van de Scandinavische talen of het Nederlands als bijvak 'geopend' wordt en pas na de voltooiing van de vierjarige cyclus wordt het vak weer opengesteld voor de studenten. Zo wordt dus ook het Nederlands om de vier jaar opengesteld voor eerstejaars studenten.

Daarnaast bestaan er natuurlijk facultatieve taalkursussen voor belangstellenden; die worden elk jaar geopend maar gelden niet als bijvak, aangezien daar alleen de praktische taalbeheersing beoefend wordt.

Aan het Nederlands worden gemiddeld (gedurende twee semesters van $\pm$ 12 weken) 11 lesuren per week gewijd, waarvan gemiddeld 5 uur

practische taalbeheersing (d.w.z. 1-2 uur fonetische oefeningen, 2 uur vertalingen, het lezen van kranten etc. en 1-2 uur conversatieles etc.)
 2 uur literaire lezing plus 1 uur literair seminarium,
 2 uur taalkundige lezing plus 1 uur taalkundig seminarium.

Gedurende het eerste studiejaar wordt er geen lezing over literatuur, maar over geschiedenis en realia gehouden. Tijdens het derde studiejaar is de taalkundige lezing gewijd aan oudere perioden - historische grammatica.

Aangezien men het Nederlands op het ogenblik uitsluitend met het Duits als hoofdvak combineert, gaat men er van uit dat b.v. het gotisch in het kader van het hoofdvak bestudeerd wordt.

Tijdens het academische jaar 1969/70 studeren 13 studenten in het 2e jaar, allen met het Duits als hoofdvak.

Verder nog drie studenten in het 4e jaar (hoofdvak Engels of Duits).

Aangezien men het Nederlands niet als hoofdvak kan studeren en de studenten dus geen 'diplomawerk' (zie boven) behoeven te schrijven, worden er geen Diploma's Nederlands behaald. Het afsluiten van de vierjarige cyclus Nederlands met de daarmee verbonden examens is echter de voorwaarde voor het behalen van de gradus 'gepromoveerd filoloog' of het latere doctoraat.

Het doctoraat kan alleen behaald worden door postgraduanten en dat op grond van een dissertatie (die echter niet in druk hoeft te verschijnen) en na het afleggen van drie z.g.n. rigoreuze examens.

Tot het jaar 1964 was het aantal Nederlandse werken in de faculteitsbibliotheek zeer gering. Dank zij de subsidies van het Ndl. Ministerie van O. en W. en het grote aantal boekenverzendingen van universiteiten uit België en het Belgische Ministerie van Cultuur, groeit de bibliotheek gestadig.

Helaas beschikt onze afdeling niet over bandopnamen. Weliswaar nemen de docenten zelf wel vaak verschillende Nederlandse lezingen en oefeningen op de band op, maar een systematische cursus op de band is - evenals een audiovisuele cursus - niet aanwezig.

Dit jaar zal het reizen naar het buitenland voor de studenten in verband met de politieke ontwikkeling wel zeer bemoeilijkt worden, daarvoor namen vele studenten echter deel aan jeugdkampen en werkbrigades in Nederland. Elk jaar worden twee postgraduanten uitgenodigd voor de Zomercursus te Nijmegen, vele afgestudeerden hebben hier al een dankbaar gebruik van gemaakt.

Olga Krijtová.

Nederlands aan de universiteit van Melbourne

Staf. Prof. Dr. J. Smit
 Dr. R.P. Meijer (Reader)
 K.R. de Graaf (Lecturer, tot augustus 1970)
 G.A. Verheijden (Assistant Lecturer)

De Nederlandse Afdeling vormt een sectie in het Department of Germanic Studies (de andere twee secties zijn die van Duits en Zweeds).

Alle stafleden hebben als onderwijsopdracht de Nederlandse taal- en letterkunde.

In het eerste leerjaar worden vijf uren per week gegeven: een uur Nederlandse geschiedenis, twee uren grammatica en vertalen, een uur conversatie, en een uur talenpracticum. Bovendien is er in het eerste jaar een facultatief uur moderne literatuur, hoofdzakelijk bedoeld voor studenten die in het tweede jaar de Honours course willen volgen.

In het tweede jaar worden vier uren gegeven in de Pass course: een uur vertalen, twee uren literatuurgeschiedenis, een uur conversatie. Het talenpracticum is facultatief. De Honours-studenten krijgen een extra college van een uur per week over het werk van Multatuli.

In het derde jaar zijn er vier uren voor de Pass-studenten: een uur Middelnederlands (1ste half jaar), een uur Zeventiendeëeuws (tweede halfjaar), een uur moderne literatuur, een uur vertalen, een uur conversatie. Talenpracticum facultatief. De Honours-studenten in het derde jaar kunnen voor hun extra college een keus maken uit een groot aantal onderwerpen, waaronder Gotisch, Inleiding tot de Germaanse Filologie, Oudnoors, Middelnederlands voor gevorderden, Geschiedenis van de Nederlandse taal, De Moderne Roman, Het werk van Couperus, de poëzie van Marsman, Nijhoff, Achterberg.

In het vierde jaar (alleen Honours) kiezen de studenten drie onderwerpen uit bovengenoemde lijst.

In 1970 staan voor het eerste jaar 29 studenten ingeschreven, voor het tweede jaar 8, voor het derde jaar 6 en voor het vierde 1.

Er is een M.A. thesis in voorbereiding over de Anton Wachterromans van Vestdijk, terwijl de heer De Graaf een dissertatie voorbereidt over de Flandrijs-fragmenten.

De Augustin Lodewijckx Library, genoemd naar de stichter van de Nederlandse Afdeling (in 1942), telt ruim 4000 delen.

R.P. Meijer.

Nederlands aan de universiteit van Indiana, Bloomington, Indiana

Nederlands: bijvak bij promotie Germaanse talen, evenals Scandinavisch.

Aantal uren Ned. per leerjaar: 5 uur per week, 15 weken in elk semester = totaal 150 uren.

Gemiddeld 10 studenten elk jaar voor begincursus. In alle gevallen ander hoofdvak omdat Ned. geen hoofdvak is.

Dissertaties:

Richard Wood, *Papiamentu: Dutch contributions*. Een studie van alle Nederlandse woorden e.d. die in het Papiaments voorkomen. Voltooid wschl. mei 1970. Charles Gehring, *Het Nederlands in New York State, het oude New Netherlands*. In voorbereiding. James Wilson, *Contrastive analysis of Dutch and Afrikaans*. Voltooid 1968.

Instituutsbibliotheek: Geen 'instituut', wel een departement volgens Amerikaans model; 'departmental library' bezit een collectie van alle belangrijke klassieken uit de Ned. letterkunde, plm. 200-300 banden. Verder bezit de u.b. een uitgebreide collectie Ned. letterkunde.

Bibliografie: Reeds aan Werkcommissie bekend.

In voorbereiding:

The pillars of society: six centuries of civilisation in the Netherlands, een ca. 250 blz. tellende interpretatie van de Ned. cultuur en cultuurgeschiedenis, die binnenkort bij Martinus Nijhoff zal verschijnen.

Introduction to Dutch: een Turkse (!) versie in voorbereiding.

In *Current trends in linguistics*, deel 9, dat in 1971 bij Mouton zal verschijnen, hoofdstuk over taalwetenschap in Nederland en België 1920-1968.

Docent nog steeds ondergetekende;

Assistenten:	1967-68	Corrie Moore-Niekus (Nederlandse)
	1968-69	Josse Calbert (Vlaming)
	1969-70	Joris Duytschaever (Vlaming)
	1970-71	Corrie Ooms (Nederlandse) = lector.

W.Z. Shetter.

Nederlands aan de universiteit van Port Elizabeth

Aan Zuidafrikaanse universiteiten wordt Nederlands gedoceerd als onderdeel van het vak Afrikaans/Nederlands. Het belang dat hierbij aan de studie van het Nederlands gehecht wordt, varieert van universiteit tot universiteit. In Port Elizabeth wordt principieel de helft van de beschikbare tijd aan het Nederlands voorbehouden, wat aanzienlijk meer is dan aan sommige andere Zuidafrikaanse universiteiten.

Op het huidige ogenblik betekent dit, dat we de helft van 4 lessen per week (à 30 weken per academisch jaar) aan het Nederlands besteden, m.a.w. 60 lessen per jaar. De zg. 'voorgaadbse' kursus (die leidt tot een zg. B.A.) omvat in Zuid-Afrika 3 jaar studie. Zowel bij Afrikaans als bij Nederlands wijden we de ene helft (dus 30 lessen per jaar) aan letterkunde, de andere aan taalwetenschap. Het programma omvat voor Nederlandse literatuur:

1ste jaar:	Overzicht van het Nederlandse proza en van de Nederlandse poëzie;
2de jaar:	De Nederlandse poëzie van de 17de eeuw tot en met de Tachtigers en Nederlandse romans van Multatuli tot Mulisch;
3de jaar:	Het drama in de Middeleeuwen en in de Renaissance, De Nederlandse poëzie na Tachtig.

Bij Nederlandse taalwetenschap worden de volgende onderdelen behandeld:

1ste jaar:	Moderne Nederlandse grammatica, met nadruk op de verschillen met Afrikaans;
2de jaar:	Zeventiende-eeuws Nederlands, tekstverklaring, grammatica, vertaling;
3de jaar:	Middel Nederlands, tekstverklaring, grammatica, vertaling.

De Nederlandse literatuur wordt (tijdelijk) gedoceerd door Dr. W.F. Jonckheere, terwijl ik voor de Nederlandse taalwetenschap instaat.

Uit bovenstaande uiteenzetting blijkt, dat studenten die in het Afrikaans belang stellen, ook een zekere kennis van het Nederlands moeten opdoen.

Theoretisch is ook het omgekeerde waar, nl. dat studenten die Nederlands willen leren, ook Afrikaans moeten kennen. Het is dus foutief te veronderstellen, dat de cijfers betreffende Zuidafrikaanse studentenaantallen een weerspiegeling zijn van de belangstelling voor het Nederlands; men kan aannemen, dat de overgrote meerderheid van de Zuidafrikaanse studenten slechts Afrikaans wil studeren, bv. met de bedoeling leraar te worden.

In Port Elizabeth hebben we gemiddeld een veertigtal studenten in het eerste, twintig in het tweede en tien in het derde jaar. De studenten in hun derde jaar hebben twee hoofdvakken, bv. Afr./Ned. + Engels; Afr. / Ned. + Duits; Afr. /Ned. + Xhosa. Daar de universiteit pas sedert 1965 bestaat, hebben we nog niet veel 'nagraadse' studenten gehad. Op zg. 'honneursvlak' krijgen de studenten de keuze tussen literatuur (Afrikaans + Nederlands) en taalwetenschap (eveneens Afrikaans + Nederlands). Vorig jaar hadden we een studente die de honneurscursus taalwetenschap gekozen had en daarvoor een cursus 17de-eeuws Nederlands en Nederlandse dialectologie volgde.

Een instituutsbibliotheek hebben we niet, maar de centrale bibliotheek is reeds vrij goed voorzien als men rekening houdt met het feit, dat men pas vijf jaar geleden begonnen is. Belangstelling voor bijkomende activiteiten is niet erg groot, maar dat geldt precies in dezelfde mate voor talen als Frans en Duits, talen waarvoor de mogelijkheden uiteraard veel groter zijn. In '68 hadden we de tentoonstelling 'De Nieuwe Gids en Van Nu en Straks', waarvoor Prof. Antonissen uit Grahamstad de inleiding hield. We organiseerden ook enkele filmvoorstellingen, o.m. met de T.V.-films 'Kerkhofblommen' en 'Gedichten van Willem Elsschot'. Sedert '69 organiseert het Genootschap Nederland-Suid-Afrika geregeld lezingen, films, toneelopvoeringen e.d., waarbij het vakkomitee Afrikaans /Nederlands ten nauwste betrokken is.

Sedert begin 1970 werd in Port Elizabeth, onder impuls van Prof. Loubser, een aanvang gemaakt met een gedeeltelijke splitsing van de vakken Afrikaans en Nederlands. De oude cursus Afrikaans/Nederlands bleef bestaan, maar daarnaast hebben de studenten nu de mogelijkheid, een volledige cursus Afrikaans te volgen en een volledige cursus Neder-

lands op 1ste en 2de-jaarsvlak.*

De universiteit heeft de instelling van een derde jaar Nederlands nog niet goedgekeurd, m.a.w. Nederlands kan nog niet als hoofdvak gekozen worden. Dit stelsel dat nog door geen enkele andere Zuidafrikaanse universiteit werd ingevoerd, heeft het nu mogelijk gemaakt zowel het Afrikaans als het Nederlands grondiger te behandelen voor studenten die dieper op de stof willen ingaan. De studenten krijgen op die manier nl. de dubbele hoeveelheid stof te zien en te horen. We hebben op het ogenblik elf studenten die ingeschreven hebben voor deze nieuwe eerstejaarscursus Nederlands. Het betreft studenten die gelijktijdig ook de cursus Afrikaans volgen, maar theoretisch bestaat ook de mogelijkheid, dat studenten wél Nederlands, maar geen Afrikaans volgen. Voor studenten die Afrikaans als hoofdvak kiezen, is Nederlands verplicht in het 1ste en 2de jaar. We hopen, dat deze cursus Nederlands mag uitgroeien tot een volwaardig vak en dat we op die manier in staat zullen zijn om studenten op te leiden die meer Nederlands kennen dan thans het geval is.

Sedert 1968 wordt er bovendien in Port Elizabeth geprobeerd om aan de studenten meer dan een uitsluitend passieve kennis van het Nederlands bij te brengen. Ook in dit opzicht wijkt de universiteit van Port Elizabeth af van de traditionele opvattingen in Zuid-Afrika. Al is de afstand Nederland-Zuid-Afrika zeer groot, toch lijkt het ons wenselijk een zekere mate van actieve kennis na te streven. Het blijkt nl. dat men er niet langer van kan uitgaan, dat een Afrikaanssprekende Nederlands en de Nederlandse cultuur kent. In tegenstelling tot de ouderen, die geregeld een zeker contact met het Nederlands hadden, staan jonge Zuidafrikanen tegenover het Nederlands volkomen vreemd. Als ze niet in de gelegenheid gesteld worden een fundamentele kennis van het Nederlands op te doen, zullen ze er, zelfs na een jarenlang verblijf in Nederland, zelden in slagen een behoorlijke kennis van het Nederlands te verwerven. Voor de gemiddelde Nederlander lijkt Afrikaans niet zo moeilijk en hij gaat er ten onrechte van uit, dat het Nederlands voor een Afrikaanssprekende een eenvoudige zaak is.

Om die actieve taalbeheersing te bevorderen, hebben we voor de eerstejaars ook een zg. 'praktikum' ingesteld (2 lessen per week, d.w.z. 60 lessen per jaar) waarbij van audio-visuele middelen gebruik gemaakt wordt. Deze cursus bezorgt ons heel wat hoofdbrekens. De situatie is

* Eerstejaarsstudenten moeten 5 vakken kiezen: in plaats van de vroegere combinaties zoals Afr./Ned. + Engels + Duits + Alg. Taalwetenschap + Psychologie is het nu mogelijk Afrikaans + Nederlands + Engels + Duits + Algemene Taalwetenschap te kiezen. Er dient aan toegevoegd te worden, dat de vakkeuze van de studenten in vele gevallen niet op academische overwegingen berust.

van die aard, dat de bestaande cursussen geen voldoening kunnen bieden. Voor Afrikaanssprekenden liggen de moeilijkheden nl. niet op het gebied van de woordenschat en ook de uitspraak levert niet zoveel moeilijkheden op (of liever: is in de gegeven omstandigheden van secundair belang). Daartegenover staat, dat het ontzettend moeilijk is de studenten een inzicht te geven in de grammaticale structuur van het Nederlands: de meesten kennen slechts Afrikaans en Engels, hebben geen ervaring van een taal met de- en het-woorden, kennen bijna geen persoonsuitgangen, geen sterke werkwoorden, geen imperfectum en plus-quam-perfectum, geen verbuiging van adjectieven e.d. Dikwijls is juist de kennis van het Afrikaans een hinderpaal voor het aanleren van de correcte Nederlandse vorm.

Op het ogenblik gebruik ik de oude cursus van de Vrije Universiteit van Amsterdam, een vertaling van de Franse Crédif, zo goed en zo kwaad als het gaat aan onze noden aangepast. Het ideaal zou zijn, een speciale cursus Nederlands voor Afrikaanssprekenden te ontwerpen, maar daarvoor heb ik helaas niet de nodige bekwaamheid en evenmin de nodige tijd. Fonoplaten zouden ons kunnen helpen, maar de oogst op dat gebied is niet bijster groot en literaire platen geven vaak een scheef beeld van het werkelijke Nederlands. We zouden misschien meer geholpen zijn met bandopnamen van Nederlandse gesprekken, bv. school-radio of educatieve uitzendingen van de Nederlandse of de Belgische zender, maar het opvangen van radioprogramma's voor dit doel is hier vrijwel uitgesloten. Ik zou daarom graag ter overweging geven, dat geschikte dialogen, liefst in overleg met de betrokken radio-omroepen, ter beschikking gesteld zouden kunnen worden. Deze dialogen hoeven geen opeenstapeling van taalproblemen te zijn: een vlot, beschaafd gesprek over een of ander boeiend onderwerp kan voor de docent een uitgangspunt zijn. Hij kan zelf de tekst gebruiken zoals het hem goeddunkt. Dergelijke bandopnamen kunnen niet alleen taalkundig, maar ook cultureel van belang zijn als problemen in verband met actuele noden in Nederland en Vlaanderen aangesneden worden. Misschien zouden ook korte T.V.-films (ik denk aan school-T.V.) zeer nuttig zijn. Wel moet er rekening mee gehouden worden, dat het budget van een vakkomitee uiteraard beperkt is en dat er slechts in uitzonderlijke gevallen tot aankoop van films overgegaan kan worden.

Ik hoop ten zeerste, dat er meer mogelijkheden gevonden worden om de keuze van geschikt didactisch materiaal te vergroten. Alleen dan kan een cursus praktisch Nederlands in Zuid-Afrika de vruchten opleveren die we ervan verwachten.

Yvette Stoops.

Nederlands aan de universiteit te Madrid

Er kan stellig niet beweerd worden dat het Nederlands aan de *Universidad Central* van Madrid een bloeitijdperk doormaakt; het is eerder zo dat de daar aangestelde docent al lang tevreden is, als hij bereiken kan dat het Nederlands voor een paar mensen iets gaat betekenen. Toch is er wel een 'ondergrondse' belangstelling, maar de universitaire en andere structuren zijn niet bevorderlijk voor een grotere kulturele spreiding.

Officieel als '*Lingüística neerlandesa*' betiteld, is het Nederlands in de *Facultad de Filosofía y Letras* ondergebracht bij de sectie *Filología Moderna*, die het onderwijs in de moderne talen omvat (hoofd van de sectie Prof. Emilio Lorenzo), maar meer direct nog bij de subsectie Germanistiek, die onder leiding staat van Prof. Hans Juretschke. Voor het volgen van het Nederlands komen de vijfde jaars Duits in aanmerking, en verder studenten die hoofdvak Nederlands zouden willen doen, maar daar kan de lector alleen nog maar van dromen.

Dat vijfde jaar Duits (of Germanistiek) is een enigszins merkwaardige zaak. Het is het laatste jaar van de normale academische studie, dat afgesloten wordt met een licenciatsexamen. Maar omdat in het Spaanse onderwijsbestel de eerste twee jaar op deze faculteit *estudios comunes* zijn (een voortzetting en uitbreiding van de vakken van de middelbare school), die geen Duits omvatten, doet men in feite slechts drie jaar Duits. Men kan vrijwillig van te voren Duits doen (bv. op het Deutsches Kulturinstitut), maar het is geen eis om na de twee jaar *estudios comunes* tot de 'specialiteit' Duits toegelaten te worden. Men begrijpt dat het een ontzaglijke taak is om in drie jaar een enigszins afgeronde Duitse studie te maken, maar toch begint zestig à zeventig procent daaraan zonder enige 'voorkennis' van de Duitse taal. Om het leven van de studenten nu niet nog meer te compliceren, moet het Nederlands zich wel tot het laatste jaar beperken, - omdat aan te nemen is, dat ze dan tenminste reeds enige vastigheid in de germanistiek bezitten. Maar dan nóg bestaat er een soort gentleman's agreement met de hoogleraar Duits, dat uitgesproken zwakke leerlingen ook in het laatste jaar zich beter bij hun nur Deutsche stiel kunnen houden, ook al staat hij zelf zeer positief

tegenover de inbreng van het Nederlands. Nu zijn de jaarlichtingen germanistiek zelf al vrij beperkt van omvang: deze schommelen tussen de zes en tien studenten (Duits is geen officieel vak op de middelbare school in Spanje; wel kunnen de afgestudeerden, juist door het instituut van de *estudios comunes*, les geven in welk vak dan ook). De goede verstaander zal hieruit de juiste konklusie trekken, dat er voor het Nederlands dan niet meer dan vier à zes studenten overblijven. Dit aantal kon in vroegere jaren nog verhoogd worden met incidentele belangstellenden van andere faculteiten (zo bv. in 1968 een rechtenstudent en een economiestudent; men kan ook denken aan de interesse van theologen voor het huidige nederlandse denken), maar sinds de uitzonderingstoestand van jan.-mrt. 1969 wordt iedere faculteit bewaakt door veiligheidstroepen, die rigoreus de entrée van andere studierichtingen verbieden.

Aan de lichtzijde van deze wat onthutsende historie staat de omstandigheid dat min of meer geschoolde germanisten de cursus Nederlands volgen, en er eigenlijk in 1 jaar nog een vrij ambitieus programma afgewerkt kan worden. De docent is wat dat betreft volkomen vrij, maar ieder jaar moet hij eerst peilen waartoe de groep in staat en bereid is (niet uitgezonderd zijn eigen beperkingen). Een algemeen overzicht van wat de Nederlandse letteren aan specifieke momenten te bieden heeft blijkt tot nu toe nog wel het best te bevallen, al kunnen de accenten per jaar anders liggen. Vorig jaar hebben we veel tijd besteed aan de poëzie vanaf Gezelle en de Tachtigers; dit jaar hebben de Gouden Eeuw en de Vijftigers een uitgebreidere beurt gekregen. Wetenschappelijk en didactisch verdient naar mijn mening deze methode van het algemeen overzicht in onze omstandigheden de voorkeur - al kunnen we natuurlijk nooit erg diep graven-, omdat het enige waar ik op kan hopen, er in bestaat de belangstelling van de studenten voldoende te prikkelen en hen voldoende aanwijzingen te geven om er desnoods zelfstandig mee door te gaan, in ieder geval een goede smaak ervan over te houden. En die belangstelling tonen ze. Concreet gesproken besteed ik in een ritme van drie colleges per week het eerste trimester aan de studie van de Nederlandse grammatica, maar dan gezien in het licht van haar eigen plaats tegenover het Duits; parallel daaraan beoefenen we linguïstiek aan de hand van de middelnederlandse literatuur, waarbij ook het hoofddoel weer is de regels te vinden waardoor men in een Nederlandse vorm de Duitse of Germaanse oervorm weer kan herkennen. Alles is er dus op gericht om de studenten snel vanuit hun kennis van het Duits naar het Nederlands te brengen. Het tweede en derde trimester worden aan literatuur en cultuur van de Nederlanden besteed,

met dien verstande dat één les per week besteed wordt aan de meer taalkundige aspecten van bv. modern proza en aan spreek- en hooroefeningen. De benodigde teksten worden door mijzelf uitgetypt of gefotocopiëerd, daar de outillage op de faculteit praktisch nihil is en ook de bibliotheek geen werkmateriaal voor het Nederlands verschaft. Het boekenbudget, dat de Nederlandse regering ons jaarlijks ter beschikking stelt, gebruiken we om het Nederlandse boekenbestand van de bibliotheek van de *Consejo Superior de Investigaciones Científicas* enigszins op peil te houden (rond de 1500 boeken van uiteenlopende aard, voor de helft letterkundige werken).

Op uitnodiging van de hoogleraar Duits en parallel aan zijn colleges heb ik in februari nog een serie extra-colleges gegeven voor de twee laatste jaren germanistiek over de Nederlandse beschaving en historie van de Gouden Eeuw, en in het bijzonder over de invloed van de Nederlandse letterkunde van die tijd op de Duitse. Deze serie zal in de toekomst voortgezet worden.

Daarnaast zijn er dan nog de spreekbeurten in Madrid over zaken die bepaalde Spaanse groepen interesseren, de laatste jaren vooral over het Nederlandse katholicisme, de nieuwe katechismus, demokratizering en samenleving in het algemeen.

Voor de meer bevoordeelde collega's in technisch gemakkelijker landen moge dit overzicht over de 'Spaanse' neerlandistiek dan al geen openbaring betekenen, toch zullen ze begrijpen dat we doen wat we kunnen, en dat het belangrijk is dat, ook onder moeilijke omstandigheden, de Nederlandse cultuur in het centrum van dit oude kultuurland aanwezig is, en iets te bieden heeft.

Hans A.S. Tromp.

Het Nederlands aan de Universitas Indonesia te Djakarta

Op verzoek van de Universitas Indonesia is het Nederlandse Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen behulpzaam geweest bij de oprichting van de studierichting Nederlandse taal- en letterkunde. Binnen het kader van het tussen Indonesië en Nederland gesloten Cultureel Accoord zond het Ministerie twee lectoren uit. Bovendien werd hulp geboden bij de aanvulling van de bibliotheek, bij het inrichten van een talenlaboratorium en bij het aantrekken van Indonesische assistenten.

Drs. J.W. de Vries werd in augustus 1969 uitgezonden om de nieuwe studierichting voor te bereiden. In februari 1970, aan het begin van het nieuwe studiejaar, kon met de sectie Nederlands begonnen worden. Drs. de Vries zal zich in het bijzonder met de Nederlandse taalkunde bezighouden.

Drs. G. Termorshuizen werd met ingang van het nieuwe studiejaar 1970 benoemd. Hij zal zich in het bijzonder bezighouden met de Nederlandse letterkunde en met Nederlandse culturele en maatschappelijke verschijnselen.

Omdat dit laatste onderdeel nu nog minder aandacht vraagt dan het onderdeel taalkunde, is ook hij het eerste jaar betrokken bij de taalkunde, en wel bij de taalbeheersing.

Beiden zijn benoemd als 'Dosen tidak tetap' in de categorie 9/a, d.w.z. als tijdelijke lector, aan de Literaire Faculteit van de Universitas Indonesia te Djakarta.

De richting Nederlands is een zelfstandige richting binnen de Literaire Faculteit, naast de richtingen Duits, Engels, Frans, Chinees, Japans, Arabisch, Javaans, Indonesisch, Geschiedenis, Archeologie, Antropologie en Bibliotheekkennis. Omdat er geen Indonesische Neerlandist is, berust de leiding bij de decaan van de faculteit, *Dr. Harsja Bachtjar*. In de praktijk berust de leiding bij de Nederlandse lectoren en een van hun assistenten, de secretaresse van de afdeling, *mevrouw Dra. Afiah Thamrin*.

In het eerste studiejaar zijn 35 studenten toegelaten; de aanmelding bedroeg het *viervoud* hiervan.

Bovendien hebben 15 kandidaten van de richtingen Duits, Frans en Engels het Nederlands als tweede taal gekozen.

De studenten van de richtingen *Javaans*, *Archeologie*, *Geschiedenis* en *Arabisch* moeten gedurende twee jaar twee uur in de week het Nederlands als verplicht bijvak (bronnentaal) volgen. Hun aantal bedraagt 32. Het volgende cursusjaar komen de studenten van de richtingen *Antropologie*, en vermoedelijk ook *Indonesisch*, erbij. Contact is opgenomen met de *Juridische Faculteit* om ook daar het onderwijs in het Nederlands te verzorgen; dat betekent dat aan *nog een 150 studenten* les gegeven zal moeten worden.

Tot aan het candidaatsexamen - het heeft nu nog geen zin verder vooruit te zien - valt de nadruk op de verwerving van kennis van Nederlands in de ruimste zin. In de eerste plaats kennis van de taal, maar bovendien kennis van culturele en maatschappelijke verschijnselen. De kandidaten moeten in staat zijn met kennis van zaken in het Indonesisch over Nederland te schrijven, aldus de formulering van de decaan. Een praktische doelstelling, minder theoretisch als men in Nederland gewend is. In een ontwikkelingsland als Indonesië heeft men - voorlopig - meer behoefte aan afgestudeerden met een hoeveelheid kennis die onmiddellijk in de praktijk bruikbaar is. Na het candidaatsexamen zal een meer theoretische bezinning volgen op de linguïstiek of de literatuur.

Het Nederlandse Ministerie van Ontwikkelingshulp schonk de literaire faculteit een talenlaboratorium met een capaciteit van twee teacher desks en 40 boxes. In het eerste cursusjaar vormt de cursus SPEAK DUTCH van Dr. W. Lagerwey het uitgangspunt, aangepast aan typisch Indonesische moeilijkheden. Aan deze cursus worden zeven lesuren gewijd. Verder volgen de studenten in het eerste jaar een uur fonetiek, een uur spelling, een uur conversatie, twee uur taalkunde en twee uur het college 'Overzicht van de Nederlandse literatuur'. Buiten de afdeling Nederlands volgen de studenten nog twee jaar logica. Alle colleges worden in het Indonesisch gegeven.

De studenten die het Nederlands als tweede taal volgen moeten het overzichtscollege Nederlandse letterkunde volgen, en bovendien gedurende een jaar vier uur taalbeheersing. Het uitgangspunt is ook hierbij de audio-linguale methode SPEAK DUTCH.

De studenten die het Nederlands als bronnentaal moeten kunnen

beheersen maken geen gebruik van het talenlaboratorium. Vele van hun handboeken zijn in het Nederlands geschreven. Voor studenten is het van belang dat ze in staat zijn met behulp van een woordenboek Nederlands wetenschappelijk proza te lezen. Het accent ligt op de passieve schriftelijke beheersing van het Nederlands. In het eerste jaar wordt de Nederlandse grammatica beknopt behandeld; vervolgens wordt begonnen met het lezen van teksten. De resultaten bij dit onderdeel zijn na enkele maanden wat teleurstellend. Een van de oorzaken is vermoedelijk, dat het aanleren van een passieve taalbeheersing een fictie is. De Literaire Faculteit bezit een belangrijke bibliotheek. In de woelige jaren rond 1960 is de Nederlandse boekenschat zo goed weggestopt, dat de boeken weliswaar nooit verbrand zijn, maar ook nauwelijks iemand van hun bestaan afwist. Dankzij een gift van het Algemeen Nederlands Verbond kon de bibliotheek aangevuld worden met boeken die na 1952 zijn verschenen. De bibliotheek telt ruim 5000 banden in de Nederlandse afdeling.

De universiteit bezit geen Nederlands Instituut. De Nederlandse Ambassade te Djakarta opende in maart 1970 het Erasmushuis, een cultureel centrum in statu nascendi. Er is een leeszaal, maar bovendien is er ruimte genoeg om tentoonstellingen te houden, lezingen te verzorgen, cursussen Nederlands te geven en filmavonden te organiseren. De Nederlandse lectoren, in het bijzonder Drs. Termorshuizen, zijn in deze culturele activiteiten betrokken. De lectoren verzorgen ook lezingen voor de gehele literaire faculteit, in nauwe samenwerking met docenten van de andere studierichtingen.

J.W. de Vries.

Nederlands aan de universiteiten te Leipzig, D.D.R., en Tampere, Finland

In Finland zijn alle studenten in de germanistiek verplicht aan Nederlands te doen, ze moeten het Nederlands tenminste passief kennen (hierbij komt een zeer beknopt overzicht over de ontwikkeling der Nederlandse letteren en de geschiedenis van de Nederlandse taal).

In Leipzig moeten alle buitenlandse studenten in de germanistiek een tweede Germaanse taal leren; ze kunnen kiezen tussen Nederlands en Zweeds, de belangstelling voor het Zweeds is groter dan die voor het Nederlands, d.w.z. wat het aantal studenten betreft (29: 16); op het leerprogramma te Leipzig staat op het ogenblik:

- Nederlands voor beginners
- Nederlands voor meer gevorderden
- Conversatie
- Vertaaloefeningen
- Geschiedenis van de Nederlandse taal
- Geschiedenis van de Nederlandse letteren (gehouden door Dr. habil. G. Schieb)
- Nederlandse fonetiek
- Moderne Zuidnederlandse schrijvers

in de herfst komen er bij: syntaxis, woordvorming.

Wat de leerlingen te Leipzig betreft zijn er 7 uit de D.D.R. (4 studentes en 3 gaststudentes = aan uitgeverijen verbonden en daar werkzaam), 8 uit Polen en 1 uit de Sovjetunie. In Tampere waren er dit jaar 13 studenten. De hoofdvakken van de studentes uit de D.D.R. zijn respectievelijk Duits, Frans, Russisch en godgeleerdheid.

Dr. Stellmacher heeft in 1968 examen gedaan in 't Nederlands als

bijvak. De studente uit de Sovjetunie is op 't ogenblik bezig met een onderzoek naar R. van der Meulen, *De Hollandsche Zee- en Scheepstermen in het Russisch*.

Bijzondere activiteiten: 27-29 oktober 1969 colloquium 'Nederlandistiek en Germanistiek' te Leipzig (Prof. Goossens heeft overigens een artikeltje hierover geschreven in *Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung* 77 (1970), Heft. 1).

Gastlezingen in Tampere over de geschiedenis der Nederlandse taal in maart 1970.

Dr. Stellmacher heeft in Tampere dit jaar de practische taallessen gegeven.

Bijzondere wensen: bandopnamen van gewone teksten,
diareeksen over Nederland, grammofoonplaten met
Nederlandse liederen (en de teksten hiervoor).

In Leipzig wordt Nederlands gedoceerd aan de 'Sektion Kulturwissenschaften und Germanistik - Fachbereich Germanische Linguistik und Nederlandistik'.

Hoofd van de sectie is Prof. Dr. habil. Claus Träger, op 't ogenblik vervangen door Prof. Dr. habil. Willi Reitz; de Fachbereichsleiter is Prof. Dr. habil. Wolfgang Fleischer.

In Tampere wordt Nederlands gedoceerd in het kader van het Germanistisch Instituut, de directeur ervan is Prof. Dr. Lauri Seppänen.

Mijn onderwijsopdracht luidt Nederlandse en Skandinavische filologie.

Gerhard Worgt.

**Vergadering IV gehouden op woensdag 9
september 1970
14.00 - 17.00 uur**

Voorzitter: Prof. Dr. J.J. Goossens (Universiteit Münster)
Onderwerp: TAALKUNDE
Sprekers: Dr. M. Gysseling, Rijksuniversiteit Gent: 'Prae-Nederlands,
Oudnederlands, Vroegmiddelnederlands'
Prof. Dr. A. van Loey, Vrije Universiteit Brussel: 'De stand van
de studie van het Middelnederlands'
Prof. Dr. H. Schultink, Rijksuniversiteit Utrecht: 'Moderne
Nederlandse grammatica en internationale taalwetenschap'

**Prae-Nederlands, Oudnederlands, Vroegmiddelnederlands
door Dr. M. Gysseling
Rijksuniversiteit Gent**

In de geschiedenis van het Nederlands pleegt men een Oudnederlandse, een Middelnederlandse en een Nieuwnederlandse periode te onderscheiden.

De Oudnederlandse periode vangt vanzelfsprekend aan bij de germanisatie van de gewesten die, later, het Oudnederlandse taalgebied blijken te vormen. De studie van het Oudnederlands omvat bijgevolg ook het onderzoek van die germanisatie, hetgeen zonder kennis van de substraattaal niet kan. Zij is evenmin begrensd tot het huidige taalgebied, doch strekt zich uit tot alle gewesten waar Oudnederlands gesproken werd, en zelfs tot de Westfrankische en, in veel latere tijd, Brandenburgse diaspora.

Tussen Oudnederlands en Middelnederlands daarentegen bestaat geen grens, evenmin als tussen Middelnederlands en Nieuwnederlands. Theoretisch kan men, zoals voor het Oudengels, Oudhoogduits en Oudnederduits, ook voor het Oudnederlands 1100 als eindpunt vooropstellen. Dit is evenwel loutere conventie. De praktijk van het onderzoek dwingt nu eenmaal tot periodisering. In werkelijkheid zien wij alleen continue evolutie met geleidelijke overgangen, zonder breuken.

Een adequater indeling in de geschiedenis van de Nederlandse taal ware een prae-literaire en een literaire periode, met als onderscheidend criterium het al dan niet voorhanden zijn van bewaarde teksten. De eerste helft van de 13de eeuw vormt, grosso modo, de overgang tussen beide perioden. Vóór en na ± 1200-1250 is de bronnensituatie immers volkomen verschillend. De taal zelf is in die halve eeuw weinig veranderd, doch onze studiemogelijkheden, en derhalve onze benadering van de taal, hebben een grondige wijziging ondergaan.

In de prae-literaire periode zijn we haast uitsluitend aangewezen op namen, d.i. plaats- en persoonsnamen, in de vroegste tijd daarenboven volks- en godennamen.

Deze prae-literaire periode kunnen we op haar beurt, op grond van de bronnensituatie, indelen in een antieke en een Middeleeuwse periode, van elkaar gescheiden door de Germaanse volksverhuizing.

Uit de antieke periode zijn, vooral voor de gewesten langs de linkeroever van de Rijn, heel wat namen overgeleverd, enerzijds bij Latijnse en Griekse auteurs (te beginnen met Julius Caesars *De Bello Gallico*, 52 v.C.), anderzijds in (uiteraard Latijnse) inscripties op grafstenen, wijstenen, mijlstenen, enz. Waar die namen Germaans zijn, leveren zij van deze taal een beeld op dat archaïscher, en ook anders is dan de Gotische bijbelvertaling uit de 4de eeuw.

De vroegste Middeleeuwen worden gekenmerkt door bronnenschaarste. Voor de merovingische tijd staat ons weinig meer ter beschikking dan de Frankische taalresten in Frankrijk, de bovengenoemde Westfrankische diaspora. De stichting van abdijen en kapittels en de opbouw van hun goederenbezit leidt echter, in de Nederlanden, opnieuw tot het optekenen van plaats- en persoonsnamen in (uiteraard Latijnse) oorkonden, goederenlijsten, heiligenlevens, enz. Deze Middeleeuwse traditie vangt aan te Gent in 639, te Sint-Omaars in 649. Originelen zijn bewaard vanaf 819 (Gent). Dit namenmateriaal zwelt geleidelijk aan en bereikt vanaf de 13de eeuw enorme afmetingen. Bij de persoonsnamen dient vooral aangestipt de opkomst van de bijnamen omstreeks 1100.

Daar de plaatsnamen in algemene regel ontstaan zijn eeuwen, soms vele eeuwen vóór hun eerste optekening, verschaffen ze tevens inlichtingen over tijden waaruit nog geen, of bijna geen schriftelijke bronnen zijn overgeleverd.

Behalve plaats- en persoonsnamen, bevatten de Latijnse teksten ook een aantal moeilijk te vertalen woorden uit de volkstaal.

De publicatie van het taalmateriaal uit de prae-literaire periode is nog in volle gang.

De oorkonden en goederenlijsten tot 1099 uit het archief van abdijen en kapittels in het Nederlandse taalgebied werden, voor zover ze bewaard zijn in origineel of in afschrift van vóór 1100, met indices van plaats- en persoonsnamen uitgegeven door M. Gysseling en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, Tongeren 1950 (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands I).

De plaats- en volksnamen werden, met etymologische verklaring voor zover mogelijk, gepubliceerd door M. Gysseling, *Toponymisch Woor -*

denboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226), Tongeren 1960 (Bouwstoffen en studiën VI).

Een gelijkaardig persoonsnamenwoordenboek is in voorbereiding. Desgelijks een glossarium van woorden uit de volkstaal in Latijnse teksten.

Mede omdat wij bij de publicatie van het taalmateriaal nog maar halfweg staan, is ook de studie van het prae-literaire Nederlands nog zeer verre van afgesloten.

J. Mansion, *Oud-Gentsche Naamkunde*, 's-Gravenhage 1924, en C. Tavernier-Vereecken, *Gentse Naamkunde van ca. 1100 tot 1253*, Tongeren 1968 (Bouwstoffen en studiën XI), beperken zich tot te Gent opgetekende namen en dienen, wegens de talrijke leesfouten, met omzichtigheid geraadpleegd te worden.

Mijn *Proeve van een Oudnederlandse grammatica* I en II, verschenen in *Studia Germanica Gandensia* III, 1961, en VI, 1964, is nog maar een eerste aanloop.

Voorlopige toponymische syntheses zijn M. Gysseling, *La genèse de la frontière linguistique dans le Nord de la Gaule*, in *Revue du Nord* 44, 1962, pp. 5-37, en M. Gysseling en A.E. Verhulst, *Nederzettingenamen en nederzettingsgeschiedenis in de Nederlanden, Noord-Frankrijk en Noord-West-Duitsland*, Amsterdam 1969 (Bijdragen en mededelingen van de Commissie voor Naamkunde XXV).

Een eerste antroponymische schets is M. Gysseling, *Overzicht over de Noordnederlandse persoonsnamen tot 1225*, Groningen 1966.

Over persoonsnamen uit de antieke periode: J.L. Weisgerber, *Die Namen der Ubier*, Köln 1968 en diverse artikelen. Over godennamen: S. Gutenbrunner, *Die germanischen Götternamen der antiken Inschriften*, Halle/S. 1936.

Zolang alleen namen ter beschikking staan, blijft onze kennis van de taal beperkt tot enkele facetten. Zodra daarnaast ook teksten overgeleverd zijn onthullen deze een geheel nieuwe wereld: ons beeld van de taal wordt onvergelijkbaar rijker.

Bij de teksten dient een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen ambtelijke en literaire. Ambtelijke bescheiden (bv. oorkonden, keuren, rekeningen, goederenlijsten), zijn haast altijd in origineel be-

waard, precies gedateerd en, o.m. door vergelijking van de handen, ook localiseerbaar. Literaire teksten daarentegen zijn doorgaans slechts in jongere afschriften overgeleverd, waarbij de kopiist taal en spelling in mindere of meerdere mate aan eigen dialect en eigen tijd heeft aangepast en niet zelden ook de stijl en zelfs de inhoud zodanig heeft gewijzigd, dat we veeleer van omwerkingen mogen spreken. Daarenboven zijn plaats en tijd van ontstaan, zowel van autograaf als van afschrift, in algemene regel slechts door taalkundige resp. paleografische studie achterhaalbaar, waarbij in veel gevallen een aanzienlijke speelruimte blijft bestaan. Taalstudie dient dus zoveel mogelijk uit te gaan van ambtelijke teksten. Toch is wellicht de grootste helft van de woordenschat alleen in literaire teksten te vinden. Ook zijn in de oostelijke helft van ons taalgebied de oudste ambtelijke bescheiden jonger, soms aanzienlijk jonger dan de oudste bewaarde literaire handschriften.

De oudste bewaarde ambtelijke bescheiden in het Nederlands zijn alle geschreven te Gent, te beginnen met de statuten van de leprozerie te Gent van 1236. Na Gent komen achtereenvolgens: Velzeke 1249, Ieper 1252, Middelburg 1254, Grauw 1260, Brugge 1262, de grafelijke kanselarij van Holland 1267, Lubbeek (of Park Heverlee?) 1267, Kortenberg 1267, Breda 1269, Mechelen 1270, Hulst 1271, Aardenburg 1273, Oudenburg 1274, Grimbergen 1275, enz. Wanneer Brugge in 1262 en volgende jaren van het Latijn naar het Nederlands overschakelt, neemt deze stad resoluut de leiding van Gent over: van de ongeveer 2.000 bewaarde Middelnederlandse ambtelijke bescheiden tot 1300 zijn minstens 2/3 Brugs. In de 13de eeuw levert Vlaanderen ten minste 3/4 van het geheel op. Na Vlaanderen bekleedt de tegenwoordige provincie Zuidholland de tweede plaats, dank zij Dordrecht en de grafelijke kanselarij van Holland. Op de derde plaats komt het gehele westen van het hertogdom Brabant, vooral Mechelen. De overige gewesten volgen op een afstand.

De oudste bekende literaire tekst in het Nederlands is de Wachtendonkse psalmen. Dit is, althans wat de eerste psalmen betreft, een afschrift, doch vervolgens een omwerking in het dialect van de streek van Krefeld, in de 9de of ten laatste 10de eeuw, van een interlineaire psalmvertaling die in Westmoezelfrankisch dialect gesteld was. Het origineel is verloren. Dank zij Justus Lipsius bezitten wij er een, helaas zeer onvolledig en vrij gebrekkig, afschrift van, alsmede een glossarium, alles daterend van 1591-92. Zie hierover thans vooral: W. Sanders, *Zu den altniederfränkischen Psalmen*, in *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 97, 1968, pp. 81-107.

Veel later volgt het bekende zinnetje *Hebban olla uogala nestas*

hagunnan hinase hī[c] [e]nda thu uu[at] unbida[n uu]e nu, door een uit West-Vlaanderen afkomstige monnik op het einde van de 11de of het begin van de 12de eeuw te Rochester (Kent) neergeschreven als probatio pennae op de vrijgebleven laatste bladzijde van een Oudengels handschrift: een flard liefdespoëzie die hem bijgebleven was uit zijn vaderland, doch bij de optekening gecontamineerd door het Engels.

Daarna het lofvers *Tesi samanunga vvas edele unde scona, et omnium virtutum pleniter plena*, waarmede in 1130 een naamlijst van de broeders en zusters in het klooster Munsterbilzen (Limburg) besloten werd. De taal is blijkbaar Oostbetuws.

De oudste bewaarde Middelnederlandse handschriften zijn vervolgens, tot het midden van de 13de eeuw:

fragmenten van Heinric van Veldeke's Sente Servas, eind 12de eeuw, een wellicht te Maastricht vervaardigd afschrift van een misschien ± 1170-80 ontstaan origineel.

fragmenten van Floyris ende Blantseflur, eerste kwart 13de eeuw, in Hessen lichtelijk verhoogduitst afschrift van een Zuidnederrijns origineel (± Mönchen-Gladbach).

fragmenten van Aioli, ± 1220-40, waarvan de taal naar de streek van Venlo wijst.

fragment van Tristrant, midden 13de eeuw, ± Arnhem-Nijmegen-Bocholt.

te Utrecht overgeschreven Noordlimburgse gezondheidsregels, kort na 1252.

Oudnederlandse teksten ontbreken dus bijna volledig. Dit wordt evenwel ten dele goedge maakt door het feit dat de meeste en belangrijkste Oudnederduitse teksten (Heliand enz.) te Werden en te Essen, dus tegen de rand van het Oudnederlandse taalgebied, ontstaan zijn. Deze zijn bijgevolg ook voor de Oudnederlandse taalkunde bijzonder belangrijk.

Een corpus van alle Nederlandse teksten tot 1300, bewaard in origineel of in afschrift van vóór de 14de eeuw, wordt door mij voorbereid. De ambtelijke reeks is persklaar, de literaire reeks al een heel eind gevorderd.

Een overzicht van de oudste teksttraditie in het Nederlands is: M. Gysseling, *De aanvang van de Middelnederlandse geschreven literatuur*, in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie*

voor *Taal- en Letterkunde*, 1968, pp. 132-144. Een aanvulling hierbij leverde R. Derolez, *King Arthur in Flanders*, in *Festschrift Rudolf Stamm*, Bern 1969, pp. 239-247.

In een geschiedenis van het Oudnederlands staat het probleem van de substraattaal en van de germanisatie vooraan.

In een uitgestrekt gebied, ongeveer begrensd door de Canche of de Authie in het zuidwesten, de Ardennen, de Eifel, de Ahr en het Middelgebergte in het zuiden, de Aller en de Weser in het oosten, vertonen de laat-prehistorische nederzettingenamen een vrij uniform beeld. Kenmerkend zijn vooral de afleidingen op *-io-* (gegermaniseerd tot *-ja-*). Daar Caesar de Belgen naar taal, instellingen en wetten laat verschillen van de Kelten, en van de Remi verneemt dat de meeste Belgen eertijds van over de Rijn ingeweken zijn, mag men deze laat-prehistorische taal Belgisch noemen. Het Belgisch lijkt nauw verwant te zijn met het Germaans en met het Italiaans.

Haast geheel dit uitgestrekte gebied is vervolgens gegermaniseerd geworden. In Noord-Gallië mag, blijkens de plaatsnamen, deze germanisatie toegeschreven worden aan de Nervii en de stammen die Caesar onder de naam Germani Cisrhenani samenvat (Eburones enz.); er is evenwel ook Germaanse penetratie in het gebied van de Menapii, Morini en Atrebatens. Deze germanisatie moet, in Noord-Gallië, gebeurd zijn tijdens de 2de eeuw v. C. en is gelijktijdig met de laatste fase van de Germaanse consonantverschuiving, nl. *t > th* en *k > h*.

De veroveringstocht van J. Caesar, 58 tot 51 v. C., brengt mede dat het gebied links van de Rijn bij het Romeinse imperium ingelijfd wordt. Niet alleen de gewesten die later Romaans blijken te zijn, doch ook het gebied van de Treveri en, in mindere mate, het latere Vlaanderen, Brabant en Limburg gaan de weg op van de romanisatie. Dat de Rijnstreek, van de zee tot voorbij Keulen, in weerwil van de sterke Romeinse bezetting, Germaans blijft, mag ongetwijfeld worden toegeschreven aan de inwijking van nieuwe Germaanse stammen (Ubii enz.). Talrijke leenwoorden uit het Latijn wijzen echter ook hier op het culturele overwicht van de Romeinen.

Bij de ineenstorting van het Romeinse rijk in de 4de-5de eeuw wordt, als gevolg van de Frankische expansie, het geleidelijk ontstane Nederlands-Nederduitse taalgebied aanzienlijk naar het zuidwesten uitgebreid.

Hoewel de naam Salii wijst op een verband met Salland in Overijssel, zullen de Franken toch in hoofdzaak uit Westfalen herkomstig zijn. Tot aan de Loire, sporadisch zelfs in het Westgotisch-Boergondische zuiden, wordt de aristocratie Frankisch, met behoud evenwel van een sterk Romaans element bij de geestelijkheid. Er is ook een aanzienlijke inwijking van Frankische landbouwers, in hoofdzaak ten noorden van ongeveer Beauvais-Soissons-Troyes. De Germaans-Romaanse symbiose evolueert geleidelijk naar eentaligheid. Door ontromanisering in het Noorden, ontgermanisering ten zuiden daarvan, ontstaat, als evenwichtslijn, een taalgrens.

Doch nog in de 8^e eeuw ligt een Nederlands taaleiland ten zuidwesten van Namen; Sint-Truiden en omgeving, alsmede Aken-Vaals, vormen een Frans taaleiland; een groot deel van het Moezeldal stroomafwaarts Trier is dit zelfs tot in de 11e-12e eeuw.

De taalgrens volgt in de 8e-9e eeuw ongeveer een lijn

Etaples-Montreuil-Béthune-Rijsel-Moeskroen-Ronse-Ath-'s-Gravenbrakel; verder oostwaarts wijkt ze niet ver af van waar ze thans nog ligt. In het westen schuift de taalgrens in de volgende eeuwen naar het noorden op. Ze blijft daarna lang liggen vóór de poorten van Calais en Sint-Omaars. Deze volkrijke steden hebben blijkbaar de rol van buffers gespeeld, terwijl het dun bevolkte platteland en kleine steden als Boulogne, Thérouanne en Aire weinig weerstand boden. Dat in de 8e-9e eeuw de taalgrens aan de beneden-Canche ligt, is dan ook wellicht te verklaren door een gelijkaardige bufferrol van de toenmaals belangrijke handelsstad Quentowic.

Door de bronnenschaarste in de Nederlanden, berust onze kennis van het Nederlands in de merovingische tijd haast geheel op taalmateriaal uit de Westfrankische diaspora.

Vooreerst de Lex Salica, opgesteld tussen 507 en 511, denkelijk in de beneden-Loirestreek (bv. te Tours), doch slechts bewaard in afschriften van de 8^e eeuw af. Ze bevat talrijke Frankische woorden, de zgn. malbergse glossen, die, hoewel onder de pen van opeenvolgende scribenten erg geromaniseerd en vaak hopeloos verminkt, niettemin bijzonder belangrijk zijn.

Vervolgens talrijke persoonsnamen. Uiterst waardevol zijn de muntmeestersnamen op merovingische munten die, omdat ze in origineel bewaard zijn, vaak een archaischer klankstand vertonen dan de malbergse glossen.

Desgelijks plaatsnamen.

Het Frankische superstraat heeft op het zich vormende Frans een zeer grote invloed uitgeoefend, niet alleen wat de woordenschat, doch ook wat fonetica en syntaxis betreft. Dat bv. Germaans *h* overgenomen

werd in Noord-, niet in Zuid-Frankrijk, is te verklaren door een tegenstelling tussen het Frankisch, dat *h* bewaarde, en het Gotisch-Boergondisch waarin *h* verstomde. Het plaatsnaamtype persoonsnaam + *court* of *ville* in het noorden weerspiegelt Germaanse woordvolgorde, daar het eveneens optreedt in het Westgotische nederzettingsgebied, bv. de streek van Toulouse.

Niet minder groot is de invloed van het Frans op het Nederlands geweest, hetzij door substraatwerking, hetzij bij wijze van expansie of woordexport. Een mooi voorbeeld is de gelijklopende evolutie van Germ. *eu* in het Zuidnederlands (behalve het Oostlimburgs) en het Frans.

Naast de symbiose van Frankisch en Romaans, heeft in merovingische tijd ook de ontmoeting van Oudnederlands en Oudhoogduits verstrekkende gevolgen gehad.

Oorspronkelijk werden Oudhoogduits en Oudnederlands gescheiden door een Treverische barrière. De Treveri waren een gekeltiseerd volk dat woonde tussen Maas en Rijn in de Ardennen, de Eifel en de Moezelstreek. Zij werden in de Romeinse tijd geromaniseerd. Ook Zuid-Duitsland, met Bohemen, is eertijds Keltisch geweest. Het wordt echter, met inbegrip van de Elzas, vanaf de eerste eeuw v. C. overspoeld door Elbgermaanse volkeren: Suebi enz. Na de ineenstorting van het Romeinse rijk wordt de Treverische barrière tussen het Ubische, thans Frankische gebied en het Hoogduitse gebied gedurende korte tijd (406-437) zuidwaarts nog versterkt door een Boergondisch voorland met als hoofdstad Worms; daarna verhuizen de Boergonden naar Oost-Frankrijk en West-Zwitserland. De barrière valt weg ingevolge een Frankische expansie zuidwaarts en een Alamannische expansie noordwaarts. Beide volken bekampen en doordringen elkaar in de Rijnstreek in de 5e eeuw. Uit deze symbiose groeit het Middelduits.

Ook nadat de Alamannen militair door de Franken verslagen zijn, blijft het Alamannisch dynamisch en expansief. Duidelijke illustraties hiervan zijn de expansie van *ā* uit vroegere *ē* en van de Hoogduitse consonantverschuiving.

Omstreeks de 2^e eeuw n. C. evolueerde in Zuid-Duitsland Germ. *ē* tot *ā*. Bij hun opmars in Gallië spraken de Franken nog altijd *ē* uit. Spoedig daarna, in de 6^e-7^e-8^e eeuw, wordt *ē* door *ā* verdrongen in haast het gehele Westfrankisch en Nederlands. Expansie van het Alamannisch uit ligt voor de hand.

Ook de Hoogduitse consonantverschuiving is, hoewel later, ontstaan

in Zuid-Duitsland. Sporen in tekstklasse C van de Lex Salica (*reiphus*) lijken te wijzen op vroege expansie westwaarts, in het oostelijk West-frankisch. De Hoogduitse consonantverschuiving beweegt zich eveneens, met trapsgewijze afnemende intensiteit, noordwaarts. Zij dringt, nu de Treverische barrière weggefallen is, in het Rijnland steeds verder door. Het Ripuarisch, dat aan het Nederlandse taalgebied vastzat en aanvankelijk door de Treverische barrière gescheiden was van het Hoogduits, zodat het met recht oorspronkelijk tot het Nederlands mag gerekend worden, wordt er door veroverd. De geografische ligging van de *ik-ich*-lijn, van even ten westen van Tienen tot even bezuiden Duisburg, is zelfs zodanig dat men zich afvraagt of de verschuiving van *k* in *ik* noordwestwaarts niet gebeurd is door bemiddeling van de Germaanse laag in Wallonië, dus toen dit gewest nog tweetalig was, in de 7^e-8^e eeuw.

Ook bij andere taalverschijnselen is er een Hoogduitse stroming naar het Nederlands toe.

Naast Hoogduitse, is ook rechtstreekse Engelse inslag in het Oudnederlands aanwijsbaar. Deze blijkt vooreerst uit de toponiemen Englum, uit *Angla haim* 'woning van Angelen', in de provincies Friesland en Groningen; vervolgens uit een groot aantal plaatsnamen op *tūn* in Boulonnais, die alleen door immigratie uit Engeland in merovingische tijd verklaarbaar zijn; ten slotte uit persoonsnamen op *-a* op merovingische munten te Boulogne (*Horsa*), Quentowic (*Dutta, Ela, Donna*) en Rouen (*Pecca*).

Ook later is Engelse invloed in Boulonnais werkzaam geweest, met name te Calais.

Wanneer de nevel, die in merovingische tijd over het Oudnederlands-Oudnederduitse taalgebied hangt, geleidelijk optrekt, blijkt dat dit geen uniform geheel vormt, doch door een aantal isoglossen wordt doorkruist. Zeer vaak stemmen West- en Noordnederlands overeen met haast het gehele Nederduits en is ook het Engels duidelijk verwant, terwijl het zuiden, vooral het centrale gebied (Limburg en Nederrijn, al dan niet met Brabant en met zuidelijk Westfalen) aansluit bij het Hoogduits. In andere gevallen vormt Vlaanderen samen met Holland of met Brabant, of met allebei, vaak nog met inbegrip van Utrecht en van Limburg, zelfs van het Nederrijns, zelfs van het Westfaals, een eenheid, terwijl alles wat ten oosten daarvan ligt zich tot een andere eenheid aaneensluit. Een belangrijke isoglosse is die van het pluralis praesens van de werkwoorden: *-en -t -en* ten westen van IJssel-Rijn, eenheidspluralis *-et* ten oosten daarvan, met relicten van 3^e persoon *-ent* in de

Rijnstreek; deze isoglosse wordt als de eigenlijke Oudnederlands-Oudnederlandse grens beschouwd.

De in een groter of kleiner deel van het Oudnederlands-Oudnederlandse taalgebied optredende, van het Hoogduitse patroon afwijkende en vaak met het Engels overeenstemmende taaleigenaardigheden (conservatismen naast innovaties) bereiken hun grootste concentratie en intensiteit in het Oudfries. Binnen het continentaal Germaans is het Fries de tegenpool van het Opperduits. De uitbreiding van het Friese rijk in merovingische tijd moet tot op zekere hoogte een Friese taalexpansie uitgelokt hebben. Dit dynamisme van de Friezen en het Fries staat zeer waarschijnlijk in oorzakelijk verband met een bevolkingsexplosie in Friesland in de vroege Middeleeuwen.

Later is het Fries geïsoleerd geworden en heeft zich, mede onder Deense invloed, tot een zelfstandige taal ontwikkeld.

Ten slotte mag er op gewezen worden dat in de 12^e eeuw, door inwijking van Vlamingen, Brabanders en Hollanders vooral in de mark Brandenburg, het Nederlands bijgedragen heeft tot de Duitse oostkolonisatie.

**Stand van de studie van het Middelnederlands
(verkorte weergave, samengesteld door de spreker)
door Prof. Dr. A. van Loey
Vrije Universiteit Brussel**

In dit referaat beperk ik me tot het probleem van de tekstuitgave en de grammatica; de lexicologie immers en de literaire zijde zijn in het vorige colloquium aan de orde geweest.

De wijze van tekstuitgeven hangt af van het doel, d.w.z. het publiek voor wie de uitgave bestemd is.

Voor het ruimere publiek en voor beginnende studenten kan een compromis tussen de diplomatische en de kritische uitgave volstaan: oplossing van monovalente afkortingen, oplossing van plurivalente afkortingen met toelichting in een inleiding, aanbrengen van interpunctie, vele annotaties. Dit laatste is aangewezen bij grammaticale vormen (b.v. *hoordi* = hoort gij); de spelling kan misschien wel genormaliseerd worden (bijv. *bome* i.pl.v. *boeme* = bomen).

Voor wetenschappelijk gebruik is de diplomatische uitgave onmisbaar: best is een fotocopie met eventueel ernaast de gedrukte tekst; verificatie op en inzage van het handschrift blijven intussen immer geboden (denk aan palimpsesten, aan datering van het papier, aan het doorlichten van het handschrift, zoals zo mooi is uitgekomen bij het onderzoek, door W.J.H. Caron, van het Oxfordse handschrift met het oudnederlandse zinnetje). Een voorbeeld of twee van het vereiste behoud van de tekst van het hs.: *en* met horizontaal streepje erboven is vaak *ende*, maar soms ook de negatie *enne*; in het participium preteriti *jegeven* (= kustmnl. voor = gegeven) kan *j* zogezegd gedrukt worden *i* (*iegeven*) maar het kan ook *je* gelezen worden (dus overgang van ouder *ji* in *i*, geschreven *ie*, maar ook in *je*: nader onderzoek is nog geboden).

Tegenover de vroegere grammatica's van Van Helten en J. Franck, die de literaire taal tot grondslag hadden, wat bij de lezer de indruk wekte dat het mnl. een warboel was (dixit Frank Baur), heeft men de studie van de taal van oorkonden en dgl. kanselarij materiaal geplaatst, met de hoop dat men hier volkstaal en streng lokale taal kon verwachten. Maar kanselarijtaal is vaak stereotiep, traditioneel en ook wel ontstaan in gemengde scriptoria. Men onderzoekte dan, op systematische en volledige wijze, kanselarijtaal per streek, per stad, en... in verband met de dialectologie!

In dit opzicht is de recente studie van M. Hoebeke over de taal van Oudenaarde een model; eveneens het werk van Mevr. C. Tavernier over Gentse Naamkunde, waar, hoewel in mindere mate omdat de periode te oud is, de huidige dialectologie licht werpt.

Bij studie van teksten (literaire, wetenschappelijke, ambtelijke) in verschillende versies kan de studie van varianten in allerlei opzichten zeer nuttig zijn: vroeger werd daar wel rekening mee gehouden met het oog op de vaststelling van de oorspronkelijke tekst; men houde thans het oog gericht op woordgeografie, op chronologische verschillen, ev. op stijlverschillen.

Het is de vraag of automatisering hulp biedt bij het grammaticaal onderzoek.

M.i. is het (nog) zeer twijfelachtig, of het vocalisme hier baat bij vindt: wel daarentegen de spelling.

Zolang we echter geen machines hebben die zelf kunnen lezen (? !), zullen we van moeizaam en tijdrovend handwerk niet kunnen afzien.

Van automatisering is intussen wel veel te verwachten voor de studie van de syntaxis (woordorde), van de woordenschat, van de morfologie.

Voor de woordenschat: zie het referaat van F. de Tollenaere in het vorige colloquium.

Voor de morfologie kan een retrograde woordenboek misschien wel voorlopig materiaal bezorgen. Een retrograde Verdam kan slechts een aanloop zijn: alleen de lemmata zijn opgenomen, in een veralgemeende vorm, zodat aanvulling en controle aan de hand van alle vindplaatsen (die zelf nog verificatie op het handschrift behoeven) nog te doen zijn. Voor samenstelling en afleiding bevat intussen een dergelijk woordenboek wel aanwijzingen; voor de flexie niets.

Uit bronnen die behoorlijk geverifieerd en gezift zijn verschaft de automatisering volledig en geordend materiaal. Pas daarna begint het denken: het critische, scherpzinnige, fijnzinnige verwerken en verklaren.

Ik moge besluiten met even uit te zien, of combinatie van middelnederlands materiaal met huidige dialectologie licht kan werpen op sommige aspecten van de mnl. klankleer; eveneens of het functionalisme tot iets zinnigs kan leiden.

Een nog onvoldoend opgehelderde situatie is die van de geminatie in het mnl.

Historisch gezien wijst een spelling mnl. *setten* op een gegemineerde of lange *t* (denk ook aan ouder **satjan*). Bestond die lange *t* nog in het mnl. ? Huidige dialecten rondom Aalst hebben in infinitief en presens pluralis enkel *t*. In presens sing. 3de pers. komt voor: *zetsj*, ook in het preteritum: *zetsje*. Hierin is *sj* ontstaan uit een gemouilleerde dentaal, d.i. telkens in de positie waarin twee dentalen op elkaar volgden: dat wijst dus op een mnl. 3de pers. sing. *zett* (uit *zettet*), op een pret. *set-te* uit *settede*. Men kan dus een oppositie inf. pres. *zet-n* reconstrueren (met enkele *t*) ≠ derde pres. sing. en pret. *set-t*, *set-ten* (met lange of gegemineerde *t*). In inf. *zetten* heeft de *t* geen deel gehad aan de latere, nog middeleeuwse mouillering, omdat in *zetten* de oude geminaat reeds enkele consonant was geworden. Zie nader mijn opstel in *Handelingen Kon. Commissie Toponymie en Dialectologie*, deel 36, alsook uitvoeriger in *Mélanges Fourquet*, 1969.

De huidige dialectische gewijzigde articulatie van een functioneel verantwoorde en g e r a l i s e e r d e flexiemorfeem (*-t*, *-te*) werpt dus licht op de uitspraak in (een deel van) het middelnederlands. Nader onderzoek in andere gewesten dringt zich op.

Een tweede voorbeeld gelicht uit een onderzoek dat nog aan de gang is. Het betreft het diminutiefsuffix *-sken* (type: *boek-sken*). Ik zie hier af van de vraag naar de oorsprong van die *-s-*. Ik constateer alleen dat vanaf het oudste mnl. diminutiefsuffixen *-ín*, *-kín*, *-lín*, wat later ook *-sín*, *-elín*, *-ekín*, *-elkín* voorkomen. Van *broec* 'natte grond' komen voor: *broekelkin*, *broekelin*, *broecsin*, *broecsken*, maar *broekkijn*, *broekijn* komt niet voor, hoewel de persoonsnaam *Folkinus* in de Gentse Naamkunde van Mevr. Tavernier wel vermeld staat, evenals *Danckelinus*, *Dickelin*. D.w.z.: vanaf de 13de eeuw wordt na een op *-k* eindigend woord *-ijn*, *-kijn* als diminutiefsuffix vermeden (wel bestond nog: *hoekijn*). Toch is *-ken* als diminutief suffix in oostnederlands sporadisch bewaard, maar ... met geminaatuitspraken: *bökken*: met geminaatuitspraak wordt de functie van suffix *-ken* behouden, zonder geminaatuitspraak ontstaat verwarring met de meervoudsvorm *boeken*. In geminaatloze tijd en streek is verduidelijking (voor dimin. *boeken*) gevonden in intensiever gebruik van *-elin*, *-elkijn*, ook in gebruik van *-sken* (waarbij men *-sken* 'componeert' uit *-s-* met *-ken*, danwel *-sijn* 'verduidelijkt' in *-sken* - en dan moet verklaard worden waarom *-sin* uitsterft). M.a.w.: er kan verband gezocht worden tussen het verdwijnen van de geminatie en het opkomen van het suffix *-sken*, en dat om 1300.

De studie van het middelnederlands heeft nog niet afgedaan!

Moderne Nederlandse grammatica en internationale taalwetenschap
door Prof. Dr. H. Schultink
Rijksuniversiteit Utrecht

Wie er behoefte aan gevoelt de eigentijdse beoefenaars van de moderne Nederlandse grammatica te classificeren, schijnt bij eerste oogopslag in het begrip 'traditie' over een bruikbaar indelingscriterium te beschikken.

Sommige taalkundigen zetten zich immers min of meer hartstochtelijk tegen de traditie af. Alleen reeds de programmatische titel van E. M. Uhlenbecks voordracht voor Levende Talen in 1958, *Traditionele zinsontleding en syntaxis*, is hier een schoolvoorbeeld van. Anderen daarentegen sluiten expliciet bij de traditie aan, zoals o.a. A. Kraak, die al op de eerste pagina van het eerste hoofdstuk in zijn Amsterdamse dissertatie *Negatieve zinnen, een methodologische en grammatische analyse*, Hilversum, 1966, verklaart dat zijn werk 'aanknoopt... bij de doelstellingen en gezichtspunten van de traditionele taalkunde' (p. 3). Nog weer anderen ten slotte zijn kennelijk nooit aan die traditie ontgroeid en zetten - blijkbaar vrij van theoretische bespiegeling - stilzwijgend alles op de oude voet voort. Laatstgenoemde houding kan niet beter gedemonstreerd worden dan aan de twintig drukken die van 1917 tot en met 1965 - dus vóór de bewerking door J. van Bakel in 1968 - van E. Rijkman's en F.G. Schuringa's *Nederlandse spraakkunst* het licht zagen.

Impliciet traditioneel, dan wel expliciet pro of contra die traditie: het frame voor een fraaie driedeling, ja zelfs een binair te ordenen driedeling, lijkt voorhanden. Alleen één vraag : wat moet eigenlijk onder die traditie worden verstaan?

Lang niet ieder die zijn houding ten opzichte van de traditie openlijk belijdt, specificeert die traditie tevens. En onder degenen die dat wel doen, heerst allerm minst eensgezindheid. Zo schrijven A. Kraak en W.G. Klooster op p. 50 van hun *Syntaxis*, Culemborg/Keulen, 1968 : 'Voor het Nederlands beschikken we ... in hoofdzaak over twee voortreffelijke traditionele grammatica's, die van C.H. den Hertog en die van G.S. Overdiep', welke volgens hen 'de beste zijn die voor het Nederlands zijn verschenen' (ibidem p. 58). E. Nieuwborg onderscheidt in zijn

Leuvense dissertatie *De distributie van het onderwerp en het lijdend voorwerp in het huidige geschreven Nederlands in zijn A.B.-vorm, een kritisch en statistisch onderzoek van de zinsbouw bij tien Noordnederlandse en tien Zuidnederlandse auteurs*, Antwerpen, 1968 'de traditionele zinsontleding die bij ons nog steeds in hoofdzaak stoelt op de opvattingen van DEN HERTOOG en waarvan wij als belangrijkste moderne vertegenwoordigers in ons taalgebied kunnen vermelden: DE GROOT en de Utrechtse School, PAARDEKOOPEL en VAN DEN BERG, al haasten wij ons hieraan toe te voegen dat bij ieder van deze taalgeleerden de uitwerking totaal verschillend is' (p. 4). Drastischer nog is in zijn, Nijmeegse, proefschrift *De indifferentialis, een onderzoek naar het anumerieke gebruik van het substantief in het Algemeen Bruikbaar Nederlands*, Assen, 1970, W.H.M. Mattens wanneer hij spreekt van 'de traditionele, d.w.z. niet-transformationeel-generatieve, Nederlandse linguïstiek' (p. 10). Genuanceerder trok precies drie jaar geleden M.C. van den Toorn in uw midden de grenzen van 'de traditionele grammatica, zoals we die sinds onze lagere schooljaren kennen, een vorm van spraakkunst die verschillende injecties van vernieuwers te verwerken heeft gehad, zoals van De Voofs, A.W. de Groot, Van der Lubbe, Droste, Mevrouw Bos en Roose, alsmede van de Groningse school van Overdiep en Van Es die ik eveneens traditioneel zou willen noemen' (*Verslag van het Derde colloquium van hoogleraren en lectoren in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten*, 's-Gravenhage, 1969, p. 53).

Nu betwijfel ik ten zeerste of de meeste door Van den Toorn genoemden zelf erg gelukkig zouden zijn c.q. geweest zijn met het epitheton 'geïnjecteerd' of wellicht liever nog 'injecterend traditionalist'. Een geleerde als C.G.N. de Voofs - om me tot hem te beperken -, wiens spraakkunstige studies thans wel algemeen voor traditioneel doorgaan, zag zich zelf ongetwijfeld geenszins als conservatief maar veeleer als doelbewust vernieuwer, en dat in menig opzicht bepaald niet ten onrechte. Wat daarvan zijn moge, uit dit alles valt, dunkt me, af te leiden dat in de taalwetenschap de notie 'traditioneel' niet zonder nadere specificatie behoort te worden gehanteerd. Het betreft hier klaarblijkelijk een bij uitstek relatieve term. Feit is intussen dat in de praktijk van de discussie een dergelijke specificatie van het gebezigde begrip 'traditie' dikwijls ontbreekt. Er lijkt dan ook weinig anders op te zitten dan bij diverse grammatici na te gaan wat hen en bij welke oudere voorgangers aantrekt dan wel afstoot.

De Voofs was hier in 1907 in de eerste jaargang van *De Nieuwe Taal-*

gids volstrekt ondubbelzinnig over. Hem hinderden in met name het werk van Den Hertog drie punten: '1° het doorenmengen van ongelijksoortige taal; 2° het toekennen van gezag aan willekeurige spraakkunstregels' (p. 74), 'het huldigen van de *grammaire raisonnée*' (p. 214), van de taalregelende, normatieve grammatica; 3° de gebrekkige onderscheiding van taal en teken' (p. 74), waaronder De Voofs het verschil tussen taal en spelling, tussen klank en letter verstond.

Ook Uhlenbeck is in 1958 (*Lev. T.* nr. 193 p. 19-21) heel helder in zijn bezwaren tegen de traditie. Zo wijst hij, zich begrenzend tot bij name genoemde syntactische onderzoekingen van de laatste honderd jaar, en dan vooral van vóór 1930, 'vijf gedeeltelijk nauw samenhangende, fundamentele tekortkomingen' aan, nl. 1° 'onzekerheid ten aanzien van het object van onderzoek', 'ten aanzien van wat tot de syntaxis behoorde en wat niet'; 2° logicismen: 'het feit, dat de studie van de syntaxis tot diep in de 19de eeuw geheel beheerst werd en tot op de huidige dag nog in sterke mate beïnvloed wordt door gedachtegangen ontleend aan de Aristotelische logica'; 3° psychologismen: 'een streven om een psychisch proces dat zich zou afspelen bij de spreker, de verklaringsgrond te laten vormen voor de zin en zijn structuur'; 4° 'de eenzijdige waardering van de zin ten koste van het woord', in Nederland vooral naar voren tredend in het werk van G.S. Overdiep; 5° 'het feit dat men lange tijd onvoldoende oog had voor de centrale linguïstische functie van de zinsmelodische verschijnselen', een terrein waarop Overdiep en ook G.A. van Es zich nu juist allerminst traditioneel opstelden.

Van de in het voorafgaande opgesomde acht punten van kritiek zijn er volgens Kraak in het eerste hoofdstuk van zijn dissertatie twee het meest gebruikelijk, het 'traditioneelst' zou ik bijna zeggen: enerzijds het ook door Uhlenbeck naar voren gebrachte logisch-semantische karakter van de traditionele taalbeschrijving, anderzijds de normatieve aard van de traditionele grammatica, waar De Voofs op wijst.

Geen van deze beide bezwaren acht Kraak erg relevant. Wat het logisch-semantisch karakter van de - door hem overigens niet gespecificeerde - traditionele grammatica betreft, attendeert hij erop dat de inderdaad gebezigde logisch-semantische terminologie nog niet noodzakelijkerwijze logisch-semantische feiten hoeft te dekken. In zijn eigen woorden: 'De bezwaren die op tal van punten terecht zijn aan te voeren tegen de uitdrukkingswijze die de grammatische feiten in de traditionele bewoordingen te beurt is gevallen, zijn overgedragen op die feiten zelf; wat kritiek moest zijn op een logisch-semantische terminologie werd kritiek op vermeende logisch-semantische feiten' (p. 5).

En dit laatste, naar Kraaks oordeel, waarschijnlijk ten onrechte, want beschrijvingen van recente datum lijken veel traditionele, grammaticale - van minder gelukkige logisch-semanticke etiketten voorziene - onderscheidingen te bevestigen. Verwonderd is Kraak daarover niet. In het voetspoor van zijn promotor, de filosoof-linguïst J.F. Staal, acht hij immers nauwe samenhang tussen de logische categorieën van Aristoteles en grammaticale evident. In Staals bewoordingen: 'alle Aristotelische categorieën kunnen worden begrepen tegen de achtergrond van de Griekse syntaxis' (*Euclides en Pāṇini, twee methodische richtlijnen voor de filosofie*, Amsterdam, 1963, p. 20). Om deze dubbele reden deinst Kraak niet voor een willens en wetens aansluiten bij traditionele noties terug.

Evenmin tilt Kraak zwaar aan het normatieve karakter van de traditionele grammatica. Voor elke vorm van taalbeschrijving acht hij het onderscheid tussen grammaticale en ongrammaticale uitingen noodzakelijk. Dat onderscheid is immers empirisch gefundeerd, zoals blijkt uit 'tal van feiten, die lopen van het lachsucces van de cabaretier en het verschijnsel dat wij sprekende en schrijvende ons wel eens verbeteren, resp. verbeterd worden, maar (*lees: naar*) de erkenning dat niet elke willekeurige opeenvolging van woorden, zelfs als deze zou voorkomen, een zin is' (p. 9-10). Wenst de taalbeschouwer iedere differentiatie tussen grammaticaal en ongrammaticaal te verwerpen, dan leidt dit onverbiddelijk tot de slotsom 'dat elke eindige willekeurige opeenvolging van woorden een zin vormt' (p. 10). Een grammatica die een dergelijke uitspraak behelst, zou weliswaar alle zinnen van de taal in kwestie bestrijken maar tegelijk ook allerlei dat niet alleen geen zin is maar buitendien nooit voorkomt, n'en déplaise Jan Hanlo's *Oote*. Kraak stelt daarbij voorop dat het 'onderscheid tussen grammaticaal en niet grammaticaal ... principieel niets te maken [heeft] met enig voorschrift voor taalgebruik en het houdt ook volstrekt geen ontkenning in van het feit, dat niet grammaticale zinnen frequent voorkomen, noch dat zij communicatief functioneren en dat zelfs, zoals in literair taalgebruik, bij uitstek kunnen doen' (p. 9). Billijkheidshalve moet geconstateerd worden dat De Vooy's kritiek op Den Hertogs normatieve inslag zich nu juist tegen dergelijke 'voorschriften' richt. Trouwens in het algemeen kan men zich afvragen of de geijkte kritiek op de normatieve aard van de traditionele taalbeschrijving zich niet hoofdzakelijk tegen zulke, ook door Kraak gelaakte, recepten keert.

Met dat al staat Kraak zelf evenmin geheel onkritisch tegenover de traditie. Instemmend geeft hij op p. 12 Noam Chomsky's hoofdbezwaar tegen die traditie aldus weer: 'Bezien in het licht van de primaire eis

van wetenschappelijkheid dat de uitspraken die men doet controleerbaar zijn, doet de traditionele grammatica zich onmiddellijk als zeer onvolkomen voor'. Haar informatie geeft ze 'in zeer abstracte, slecht of niet gedefinieerde termen', zelden in de vorm van expliciete regels maar veeleer met behulp van voorbeelden. Op deze manier is de bruikbaarheid van een traditionele grammatica in hoge mate afhankelijk van de tevoren reeds bij de gebruiker aanwezige taalkundige kennis, intuïtie of intelligentie. Om een eenvoudig exempel te geven, een beschrijving van het Nederlands die de informatie ontbeert dat lidwoorden als *de* of *een* niet op bijbehorende substantieven volgen maar daaraan voorafgaan, schiet tekort. Ze doet een wetenschappelijk onverantwoord beroep op kennis of intuïtie die bij de lezer reeds bekend wordt verondersteld. Het is daarom dat volgens Kraak grammatica's moeten bestaan 'uit een zo volledig mogelijk uitgewerkt systeem van expliciete, ondubbelzinnig geformuleerde regels' (p. 8). Pas dank zij zodanige regels zijn 'de onderzoeksresultaten op een controleerbare wijze te presenteren' (p. 37). Pas zo ook komen eventuele leemten in de beschrijving aan het licht.

Ik ben van mening dat Kraak hier raakt aan een uiterst essentieel onderscheid tussen het werk van de zg. transformationeel-generatieve taalbeschrijvers van wie hij zelf zo'n typische representant vormt, en vrijwel alles wat daaraan vooraf is gegaan. Ik vraag me evenwel af of hij daarmee ook de kern van de zaak getroffen heeft. Zelf zou ik in ieder geval het zwaartepunt een tikkeltje anders willen leggen.

De noodzaak expliciet te zijn in zijn beschrijving is immers een eis die niet alleen aan de neerlandicus dient te worden gesteld maar aan iedere taalkundige, met welke taal hij zich ook occupeert, en trouwens niet alleen aan iedere taalkundige, maar aan iedere wetenschapsbeoefenaar, van welke professie ook. Die eis van expliciteit is kortom een algemeen methodologisch beginsel. Een belangrijk, maar lang niet het enige algemeen methodologische beginsel dat het studieobject vormt van de algemene methodologie of wetenschapsleer, van de 'philosophy of science' zoals men in de Angelsaksische wereld pleegt te zeggen. Deze 'philosophy of science' is een tak van de wijsbegeerte die zich vooral richt op de principes van de wetenschappelijke betoogtrant. Bij gevolg houdt ze zich bezig met de beginselen van hypothese- en theorievorming, van observatie, inductie en deductie, van toetsing en evaluatie.

Het lijkt vanzelf te spreken dat de taalwetenschap bij het formuleren van haar beginselen niet met de inzichten van de wetenschapsleer in strijd mag komen. Met een uiterst, een bijna al te simpel voorbeeld: een neerlandicus mag natuurlijk niet onlogisch redeneren. Anderzijds

is het zo dat de inzichten van de philosophy of science op hun beurt voortdurend getoetst en verrijkt worden aan de hand van het succes waarmee de diverse afzonderlijke wetenschappen, inclusief de taalwetenschap, zich dit inzicht ten nutte kunnen maken. Zulk verdiept algemeen methodologisch inzicht kan op zijn beurt weer goede diensten bewijzen bij voortgezet onderzoek ook in andere takken van wetenschap, bijv. in de literatuurwetenschap.

Wat mij het meest frappeert en verheugt in het werk van de door Chomsky ingeluide transformationeel-generatieve benaderingswijze is dat daarin bewuster en rigoureuzer dan ooit tevoren in de taalwetenschap de consequentie wordt getrokken uit wat de Deense linguïst Louis Hjelmslev al in 1943 formuleerde: het is onmogelijk de theorie van een afzonderlijke wetenschap uit te werken zonder actieve samenwerking met de epistemologie (*Omkring sprogteoriens grundlæggelse*, København, p. 15). In haar nauwe coöperatie met de wetenschapsleer onderscheidt de transformationeel-generatieve taalbeschrijving ook in haar Nederlandse verschijningsvormen zich van alle taalbeschrijving die aan haar is voorafgegaan. Haar, door Kraak terecht gesignaleerde, streven naar expliciteit is daarvan een duidelijke, maar stellig niet de enige exponent.

Ik sprak zoëven over de wisselwerking tussen de beoefening van de diverse afzonderlijke wetenschappen en de philosophy of science. Op dit ogenblik is het zo dat het methodologisch grondslagenonderzoek ten aanzien van de zg. B-wetenschappen veel krachtiger en verder ontwikkeld is dan in de A-disciplines. Veel methodologisch inzicht geput uit de beoefening van deze B-wetenschappen komt nu de α - en γ -wetenschappen, waaronder de taalkunde, ten goede. Bij het opstellen van zijn taalbeschrijvingen schrikt men er niet voor terug zijn voordeel te doen met theorieën opgesteld in totaal andere wetenschapsgebieden. Soms krijg ik de indruk dat dit grammatici enigszins kopschuw maakt. Ze zouden zich in tegendeel moeten verblijden dat de taalwetenschap haar legitieme plaats te midden der overige wetenschappen heeft ingenomen en hard onderweg is haar onmiskenbare methodologische achterstand ten opzichte van de B-wetenschappen in te halen. In ieder geval kan de taalkunde in haar jongste gestalten als methodologisch letterlijk voorbeeldig gelden voor haar mede-geesteswetenschappen.

Het voorafgaande geeft me aanleiding de beoefening van de moderne Nederlandse grammatica in de laatste tachtig, negentig jaar - laten we zeggen van Den Hertog tot heden - onder een wat andere hoek te be-

kijken dan vanuit de tegenstelling traditioneel-niet traditioneel. Welnu dan, ik constateer een toenemende theoretische, een toenemende methodologische bewustwording bij de beoefenaars van de eigentijdse Nederlandse spraakkunst.

Noch bij Brill noch bij Terwey is er eigenlijk van enige theoretische bespiegeling sprake. C.H. den Hertog daarentegen geeft in 1892 aan zijn *Nederlandse spraakkunst, handleiding ten dienste van aanstaande (taal) onderwijzers*, Amsterdam, een twaalf bladzijden lange, theoretisch georiënteerde *Inleiding* mee. Hierin uit hij zijn voorkeur voor 'eene verstandige vereeniging' van twee uit Duitsland stammende methoden: de logisch gerichte van K.F. Becker en de formeel-morfologische van Franz Kern.

Te zelfder tijd was voor de mannen rondom *Taal en Letteren*, F. Buitenrust Hettema, J.H. van den Bosch, R.A. Kollewijn, J.G. Talen en wat later C.G.N. de Vooy, de psychologische taalbeschouwing van Hermann Paul het grote, taalkundige voorbeeld, een taalbeschouwing waar Den Hertog kennelijk niet goed raad mee wist. Paul zelf was - zoals bekend - allermint vies van theoretische beschouwelijkheid. Zich opstellend tegenover degenen die alle getheoretiseer overbodig achten, constateert hij in zijn *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle a. S.,⁵ 1937, p. 5, met reden dat zelfs het eenvoudigste historische feit niet zonder een 'Zutat von Spekulation' te constateren is. Zijn genoemde Nederlandse volgelingen zijn evenmin afkerig van wat speculatie.

Enigszins tweeslachtig vanuit het gegeven gezichtspunt is het overigens in oorsprong primair historisch gerichte werk van Overdiep en Van Es. Vooral Overdiep demonstreert bij herhaling zijn belezenheid in de eigentijdse syntactische literatuur. Trouwens ook voor een gedegen theoretische uiteenzetting van de in vele opzichten originele principes der stilistische grammatica deinst noch Overdiep noch Van Es terug. Aan de andere kant laten beide geleerden zich af en toe wat sneerend uit over wat Van Es noemt het 'blijven staan redekavelen of debatteren over theoretische kwesties, die bovendien gewoonlijk nog van één bepaalde gezichtshoek uit worden opgeworpen. We moeten' - zo vervolgt Van Es - 'voor de praktijk van het taalonderzoek soms heel wat theoretische knopen doorhakken, om tot de daad te komen, aan de heren theoretici verder de aangename discussie over allerhande "problemen" overlatend' *Principes en toepassing van de stilistische grammatica*, Ts . 70 (1952), p. 210).

Onafscheidelijk verbonden zijn theorie en praktijk in het werk van N.

van Wijk en A.W. de Groot. Van Wijk had reeds in 1906 een goed doordacht, fris schoolboek, *De Nederlandsche taal, handboek voor gymnasia en hogere burgerscholen*, Zwolle, het licht doen zien, dat - vooral impliciet - van grote belezenheid en inzicht getuigt. De Groots theoretische gerichtheid komt o.a. al duidelijk tot uiting in zijn Amsterdamse oratie uit 1921, *Verouderde denkwijzen en nieuwe problemen in de Latijnsche taalwetenschap*, Groningen, Den Haag. In 1928 namen beiden deel aan het eerste Internationale linguïstencongres in Den Haag, waarvan ze veel scherper dan de meesten van hun Nederlandse tijdgenoten onmiddellijk de draagwijdte doorzagen. Gestimuleerd door direct persoonlijk contact met geestverwante collega's uit tal van landen, onder wie ze zich kennelijk het meest tot de befaamde school van Praag aangetrokken voelden, werden ze pioniers van de moderne taalkunde in Nederland. Als beoefenaars van het zg. structuralisme streefden ze naar een evenwichtige wisselwerking tussen theorie en feitelijke taalbeschrijving. Dit resulteerde enerzijds in onloochenbare verrijking van die theorie, anderzijds profiteerde de neerlandistiek in hoge mate van beider veelal op de moedertaal gerichte, descriptieve activiteit. Aanvankelijk betrof die hoofdzakelijk de fonologie, later bij De Groot vooral ook de syntaxis. Bewuster dan ooit tevoren gebeurd was, werd het Nederlands door hen bestudeerd als specimen van het fenomeen taal-als-zodanig, als specimen van een algemeen menselijk verschijnsel. Op die wijze werd de beoefening van de moderne Nederlandse grammatica uit een zeker isolement verlost en ingepast in het veel ruimer kader van de eigentijdse taalwetenschap als geheel. Dat opende voor de neerlandistiek de mogelijkheid direct te profiteren van onderzoeksresultaten aan de hand van andere talen behaald. De ontwikkeling van de fonologie van het Nederlands bijv. is onmogelijk los te denken van het klankonderzoek der Slavische talen.

Het ontbreekt me hier aan gelegenheid de ontplooiing van het structuralisme binnen de neerlandistiek zelfs maar in grote lijnen te schetsen. Van Wijk en De Groot stonden aan de wieg van een ontwikkeling die zich tot in onze dagen voortzet, zoals de meest recente structureel-neerlandistische monografie, nl. het in maart verdedigde proefschrift van Mattens, overduidelijk aantoon. Ik onthoud me van een opsomming van de Nederlandse structuralisten, al was het alleen maar uit angst er een of meer over te slaan. Vast staat intussen dat hun descripties van onze eigentijdse moedertaal er mede in hoge mate toe bij hebben gedragen en bijdragen dat het Nederlands tot de relatief best beschreven talen ter wereld behoort.

Ook wat de op het Nederlands gerichte structuralisten precies vereent,

is niet gemakkelijk in het kort uiteen te zetten. Onderlinge, soms zelfs vrij scherpe polemiek wijst trouwens op niet geringe spreiding van opinies. Ik waag het er evenwel op als gemeenschappelijk voor alle Nederlandse structuralisten een behoefte aan ordening, aan classificatie te signaleren, een behoefte die op tweeërlei wijze gekenmerkt is. In de eerste plaats staat bij deze classificatie de onderlinge samenhang der synchronische taalfeiten centraal. En in de tweede plaats geschiedt deze ordening met behulp van criteria die niet louter voor het Nederlands gelden maar voor alle talen heten op te gaan, die kortom op een algemeen linguïstische geldigheid aanspraak maken.

Onder de gegeven karakteristiek van het Nederlandse structuralisme valt m.i. ook het werk van P.C. Paardekooper, die alleen al als Nederlands produktiefste grammaticus afzonderlijke, eervolle vermelding verdient. Ook Paardekooper stoelt op een theoretisch fundament, al wijst hij op het 'voortdurend gevaar dat we onze energie verspillen aan ingewikkelde theoretische disputen die te weinig voeling hebben met de taalfeiten' (*Inleiding tot de ABN-syntaxis*, Den Bosch, 1960, p. 68). Opgemerkt moet voorts worden dat Paardekoopers 'methode en grondbegrippen' (ibidem p. 1) nogal sterk afwijken van die van alle overige Nederlandse structuralisten, en wel allereerst als gevolg van de omstandigheid dat hij zich strikter dan enig ander Nederlands structuralist primair op de betekenaar-kant, de waarneembare, de vormkant van woorden en woordgroepen concentreert.

Bij Paardekooper ontwaren we inmiddels nog een derde 'distinctive feature' van wat ik als het Nederlandse structuralisme heb aangeduid. Al op p. 1 van zijn Utrechts proefschrift, *Syntaxis, spraakkunst en taalkunde*, Den Bosch, 1955, staat te lezen 'Vandaar dat we algemeen het besef vinden dat taal en dus ook taalkunde iets zó unieks is dat we aangewezen zijn op een volkomen eigen methodiek. In ons isolement ligt dus zeker voor een groot aantal jaren onze kracht'. Het is de gedachte van de eigenwettelijkheid, de autonomie van de taalwetenschap die vooral F. de Saussure zo sterk benadrukt heeft en die in Nederland in de persoon van A. Reichling zulk een prominent verdediger heeft gevonden.

Zeker zijn er de hele geschiedenis door verwoede pogingen gedaan de taalkunde bij andere wetenschappen als - om Reichling, *Verzamelde studies over hedendaagse problemen der taalwetenschap*, Zwolle,⁵ 1969, te citeren - 'wijsbegeerte, logica, psychologie, biologie, sociologie en de hemel weet wat' in te lijven. Tot een methodologische integratie van de taalkunde in het *geheel* der wetenschappen lijkt pas - zoals ik u eerder liet zien - het werk van de transformationalisten te leiden. In hun afwijzen van wat de filosoof E.W. Beth in zijn *Konstanten van*

het wiskundige denken, Med. KNAW, Afd. Lettk. N.R., dl. 26, N° 7, Amsterdam, 1963, p. 23, als 'bijzonder onvruchtbaar' en verouderd 'methodologisch purisme' betitelde, nemen deze transformationalisten dus afstand van het jongste verleden.

Ruw geschetst zie ik, kortom, in de laatste eeuw een toenemende emancipatie van de moderne Nederlandse grammatica. Incorporeerden de structuralisten haar in het geheel der eigentijdse taalwetenschap, de transformationalisten voltooiden dit proces door deze taalwetenschap en daarmee natuurlijk ook de beschrijving van onze moedertaal, op haar beurt in de *universitas scientiarum* te integreren.

Met deze emancipatie *van* de taalwetenschap is een evolutie *binnen* de taalwetenschap direct verbonden. Voor het Nederlandse structuralisme, en trouwens voor het structuralisme in de taalkunde tout court, noemden we de behoefte aan ordening, aan classificatie, kenmerkend. Volgens de Amerikaanse methodoloog F.S.C. Northrop, *The logic of the sciences and the humanities*, New York, 1947, p. 35, is dit de 'natural history stage', de 'natte-hisfase', die elke empirische wetenschap blijkbaar door moet en waarin naast het verzamelen van gegevens classificatie het hoogste doel is. Aan de methodologische eis dat onderzoeksresultaten op controleerbare wijze dienen te worden gepresenteerd, kan in deze fase evenwel niet worden voldaan. Iedere mogelijkheid tot toetsing, tot falsificatie, laat staan tot verificatie, van dergelijke indelingen ontbreekt. Zo'n mogelijkheid doet zich pas voor in een volgend stadium, waarin de natuurwetenschappen al verkeren. Hierin worden nl. theorieën, modellen opgesteld die zich wel voor toetsing, voor controle lenen.

In de taalwetenschap is dit volgende stadium pas door Chomsky geïntroduceerd. Zo is de claim van de transformationeel-generatieve taaltheorie dat ze alle en alleen maar alle grammaticale zinnen van een taal specificeert, wel degelijk falsifieerbaar. De transformationele theorie wordt toch in termen van expliciet geformuleerde regels gegeven en opent daarmee de mogelijkheid tot toetsing. Men kan controleren of de consequenties van de theorie met de taalgegevens in overeenstemming zijn; men kan controleren of inderdaad alle en alleen maar alle zinnen van de taal in kwestie via het model worden voorspeld. Ook in dit methodologisch fundamentele opzicht onderscheiden de transformationeel-generatieve grammatici zich - zoals ik reeds heb aangeroerd - beslissend van al hun voorgangers.

Parallel aan de eerder besproken incorporatie verloopt nog een ander proces. Is er bij Brill en Terwey nauwelijks sprake van enig internationaal taalkundig georiënteerd zijn, bij Den Hertog is dat al duidelijk

anders. En bij de groep van *Taal en Letteren* alsmede wat later in de Groningse school merken we een groeiende geneigdheid op de bevindingen van vooral Duitse en Engelse vakgenoten zelfstandig te verwerken.

Opnieuw vormt het Haagse linguïstencongres van 1928 een mijlpaal. In zijn bijzonder informatieve, Leidse oratie *Dutch linguists and the Prague linguistic school*, Leiden, 1968, laat de Tsjech J. Vachek duidelijk uitkomen hoe na verwant de opvattingen van enerzijds Van Wijk en De Groot, anderzijds Praagse geleerden als Jakobson en Trubetzkoy waren. Vachek concludeert dat in bijna geen ander land het respons op de Praagse denkbeelden zo verbreid, zo duurzaam en zo positief is geweest als te onzent. Omgekeerd mag evenzeer geconstateerd worden dat tot de jaren '60 wel geen internationale linguïstische school het synchronisch onderzoek van onze moedertaal sterker heeft geïntroduceerd dan die van Praag. Daaraan moet dadelijk worden toegevoegd dat ook de publikaties van de Amerikaan Bloomfield en zijn leerlingen in de Lage Landen niet onopgemerkt zijn gebleven en dat speciaal Paardekooper tevens zijn voordeel met het werk van de vader der Kopenhaagse school, Hjelmslev, heeft gedaan.

Niettemin constateerde C.B. van Haeringen in 1954 in de *Introduction* van zijn *Netherlandic language research, men and works in the study of Dutch*, Leiden, p. 4, wat spijtig dat de frisisten meer internationale contacten hebben dan de neerlandici. Zes jaar later sprak E.M. Uhlenbeck, *Moderne Nederlandse taalbeschrijving*, FdL 1 (1960) p. 63, van 'een kentrek van de Nederlandse taaldescriptie die de niet-Neerlandicus sterk opvalt: de geringe behoefte om op de hoogte te zijn van wat er buiten Nederland taalkundig aan de orde is'. In zijn oratie, *De neerlandicus als taalkundige*, Amsterdam, 1946, p. 4, had W. Hellinga in dit verband trouwens al gesproken van 'provincialisme, dat alleen maar bestreden en verworpen kan worden'.

Bij diegenen onder de structuralistische beoefenaars van de moderne Nederlandse grammatica die wèl op de hoogte zijn of geacht worden op de hoogte te zijn, treft overigens een evidente neiging tot eclecticisme, een neiging om het beste uit diverse theorieën om te smelten tot iets nieuws, een weigering althans zich met huid en haar aan een bepaalde richting of school te verslingeren. In hoeverre dit met onze individualistische volksaard zou kunnen samenhangen, weet ik niet. Maar samen met de begrijpelijke geneigdheid in het Nederlands te publiceren heeft deze eclectische houding onze mogelijkheden ook internationaal een duit in het zakje te doen, ernstig beknot.

Mede in dit opzicht betekent de arbeid van de Nederlandse transformationalisten een belangrijk keerpunt. Zo schrijft Kraak dat het descriptieve gedeelte van zijn - overigens in het Nederlands geschreven - proefschrift 'geheel binnen het kader van de Chomskiaanse taalbeschrijving is opgezet' (t.a.p.p. 17). Daarbij dient in het oog gehouden te worden dat vooral sinds 1965 de generatieve taaltheorie bepaald geen monolithisch geheel meer is maar dat zich daarin duidelijk een aantal stromingen aftekenen. Stromingen die we ook in studies van Nederlandse transformationalisten weerspiegeld zien. Desondanks blijft zoveel essentieels deze diverse stromingen verenigen, houdt met name hun permanente gerichtheid op de philosophy of science hen zozeer bijeen dat we tot nader order met het volste recht van de ene transformationeel-generatieve school kunnen blijven gewagen. Welnu, wars van methodologisch eclecticisme, bezetten daarbinnen ook de transformationeel werkende beoefenaars van het Nederlands hun bescheiden maar internationaal erkende plaats.

Aan onze colloquia is chauvinisme gelukkig vreemd. Een levendig besef van het eigene in onze taal en onze cultuur staat echter centraal in ons collectief bewustzijn. Misschien betreurt daarom een enkeling onder u het gestadig afnemend typisch eigen karakter van de moderne Nederlandse grammatica, geïntegreerd als die wordt eerst in de taalwetenschap als totaliteit en nu in het geheel der wetenschappen, bovendien beoefend volgens methoden waaraan van lieverlee ieder nationaal aspect vreemd is. Zelf ontwaar ik in deze evolutie geen enkele aanleiding tot droefenis. Integendeel, volgens mij is de grammatica van het moderne Nederlands flink op weg naar de volwassenheid, zoals de taalkunde in het algemeen zich meer en meer tot een methodologisch volwaardige wetenschap ontplooit. Voor een methodisch typisch Nederlandse taalkunde behoort er op den duur evenmin plaats te zijn als voor - ik noem maar wat - een methodisch typisch Nederlandse fysica.

Vergadering V gehouden op donderdag 10 september 1970 9.30 - 11.00 uur

Onderwerp: Didactiek

Forumgesprekken:

A. Nederlands voor Duitstaligen o.l.v. Lic. Fr. Beersmans
(Giessen en Marburg)

B. Nederlands voor Engelstaligen o.l.v. P.K. King, M.A.
(Cambridge)

C. Nederlands voor Franstaligen o.l.v. Prof. Dr. E. Nieuwborg
(Louvain)

Met oefeningen in de talenlaboratoria ter beschikking gesteld
door Prof. Dr. R. Derolez

A. Nederlands voor Duitstaligen

Forumgesprek o.l.v. Lic. Fr. Beersmans (Giessen/Marburg)

In dit gesprek werd eerst aandacht besteed aan de didaktische situatie van het Nederlands aan de verschillende duitstalige universiteiten. Er werd besloten over deze situatie een enquête te houden. De resultaten van deze enquête zouden als basis kunnen dienen voor de discussies tijdens een jaarlijkse bijeenkomst van lektoren in het Duitse taalgebied waartoe eveneens besloten werd. De eerste vergadering van deze aard werd vastgesteld op de dagen 12 tot 14 februari 1971.

De *leermiddelen* vormden het tweede punt van bespreking.

Lic. D. de Vin (Berlijn) hield een pleidooi voor de door hem gebruikte methode 'Kursus Nederlandse Taal', een uitgave van de Stichting Bijstand Buitenlandse Studerenden (S.B.B.S.) te Utrecht. De cursus dient voor gebruik in een talenpraktikum. De cursus omvat drie delen:

1. hulpboek: een soort grammatica die het Nederlands vanuit de moedertaal in de moedertaal beschrijft, alsmede idioom en vertaal oefeningen;
2. spreek oefeningen (vraag- en antwoordmethode);
3. tekstboek.

De bijbehorende 25 bandjes bevatten dialogen die door twintig verschillende, uit alle windstreken afkomstige, Nederlanders worden gesproken.

Lic. Beersmans vindt de teksten van de oefeningen soms wat te kinderlijk. Dit is echter, ook in het talenpraktikum, nauwelijks te vermijden.

Lic. J.G. Wilmots, oud-lektor Frankfurt am Main, stelde hierna zijn cursus 'Nederlands voor Beginners' voor en gaf daarbij de volgende toelichting:

De oefeningen voor talenpraktikum waarmee u hierna kennis kunt maken, zijn een beperkte keuze uit een reeks van 140, die de 100 blz. (of 20 keer 25 tot 30 minuten bandmateriaal) uitmaken van een apart deel bij mijn cursus 'Nederlands voor Beginners (met Duits als moedertaal of met enige kennis van het Duits)'.

De selectie gebeurde ten dele willekeurig. Van de andere kant werd

ernaar gestreefd verschillende mogelijkheden en manieren van aanbreng aan bod te laten komen.

Mede daarom zijn de oefeningen hier niet in extenso voorgesteld. Een paar opgaven van een oefening kunnen de vakgenoot even goed inzicht in de methode verschaffen als de hele reeks van 10, 15, 20 of meer, zoals die in het materiaal is uitgewerkt.

Ook zijn de oefeningen hier thematisch bij elkaar gebracht en in een paar rubrieken ingedeeld, ook al overlappen die elkaar af en toe. In het ter beschikking staande materiaal volgen de oefeningen elkaar naar het principe van de progressiviteit.

Om de voorstelling zo kort mogelijk te houden werd hier afgezien van de voorbeelden, die in het materiaal bij het begin van sommige oefeningen zijn opgegeven.

Rubriek I: eenvoudige drill oefeningen (o.m. verbinding van genusdragende woorden met substantieven, woordvorming, combinatie van beide):

1. Gebruik bij het opgeven substantief telkens het juiste lidwoord - *de* of *het* - en de juiste pronomina *deze*, *die* of *dit*, *dat*.

antwoord -	het antwoord,	dit antwoord,	dat antwoord
kast -	de kast,	deze kast,	die kast

2. Noem van het opgeven substantief telkens het diminutief; pas waar dit nodig is het lidwoord of het pronomen aan:

de lamp -	het lampje
onze boom -	ons boompje

3. Gebruik bij het opgeven substantief telkens het lidwoord en zeg daarna de meervoudsvorm:

kast -	de kast,	de kasten
bed -	het bed,	de bedden
koe -	de koe,	de koeien
Duitser -	de Duitser,	de Duitsers

Rubriek II a: woordvorming in een normaal taalaanbod:

1. Gebruik de diminutiefvorm van het substantief:

Ik werk nog een uur. -	Ik werk nog een uurtje.
We hadden een dag vrij. -	We hadden een dagje vrij.
Ik heb maar één glas gedronken. -	Ik heb maar één glaasje gedronken.

2. Zeg in het meervoud:

Dat meisje is een dametje geworden. -	Die meisjes zijn dametjes geworden.
Er is nog een andere mogelijkheid. -	Er zijn nog andere mogelijkheden.

3. Zeg in het preteritum en in het perfektum:

Dat weet ik niet. -	Dat wist ik niet. Dat heb ik niet geweten.
Ik moet het zo doen. -	Ik moest het zo doen. Ik heb het zo moeten doen.

4. Zet de pronomina in het meervoud; het substantief enkelvoud blijft enkelvoud:

Wanneer kom je eens naar mijn tuin kijken? -	Wanner komen jullie eens naar onze tuin kijken?
Mijn gasfornuis is defekt. -	Ons gasfornuis is defekt.
Hij brengt zijn broer mee. -	Ze brengen hun broer mee.

5. Zeg in het enkelvoud; meervoud ze wordt enkelvoud ze:

Ze waren niet thuis. -	Ze was niet thuis.
Ze konden niet komen. -	Ze kon niet komen.
Ze dachten dat jullie zouden komen. -	Ze dacht dat je zou komen.
We zaten op de trap. -	Ik zat op de trap.
Gaven jullie er iets om? -	Gaf je er iets om?

6. Zeg in het enkelvoud; meervoud ze wordt *hij* of *(ie)*:

Ze antwoorden niet. -	Hij antwoordt niet.
Daar denken ze niet aan. -	Daar denkt hij (ie) niet aan.
Komen jullie mee? -	Kom je mee?
Jullie zien het toch ook. -	Je ziet het toch ook.
Zien jullie dat niet? -	Zie je dat niet?

7. Na elke zin wordt een adjektief opgegeven; gebruik het in die zin:

Het lampje brandt (rood). -	Het rode lampje brandt.
Er zit een lampje in (rood). -	Er zit een rood lampje in.

8. Zet de niet-subjektvorm in het meervoud:

U kent me. -	U kent ons.
Kan ik met je meegaan? -	Kan ik met jullie meegaan?

9. Vervang het substantief telkens door een pronomen:

De bakker ken ik, zijn vrouw niet. -	Hem ken ik, haar niet.
Voor de meisjes doet hij dat, voor zijn vriend	Voor hen (hun) doet hij dat. voor hem
niet. -	niet.

10. Zeg met een komparatief:

Die eieren zijn vers. -	Die eieren zijn verser.
Over Frankfurt is het ver, weet je. -	Over Frankfurt is het verder, weet je.
Dit jaar zijn er weinig pruimen. -	Dit jaar zijn er minder pruimen.

11. Zeg met de komparatief en de absolute superlatief:

Zo is de soep lekker. -	Zo is de soep lekkerder. Zo is de soep het lekkerst(e).
's Middags vind ik het daar fijn. -	's Middags vind ik het daar. fijner.
	's Middags vind ik het daar het fijnst(e).

12. We gaan even sommen maken:

Zes en zeven is -	dertien.
Vier keer twintig is -	tachtig.

13. Gebruik in uw antwoord het rangtelwoord dat volgt op dat van de vraag:

Was het gisteren de negenentwintigste? -	Neen, gisteren was het de dertigste.
Is dit de zevende keer? -	Neen, dit is de achtste keer.

Rubriek IIb: woordvorming in een normaal taalaanbod; de woordvorm is gekonditioneerd door een woordenschataspekt:

1. Transformeer de zin; begin met *vroeger* of *toen*, zoals na elke zin is opgegeven:

Ik weet het nog niet (toen). -	Toen wist ik het nog niet.
Ik denk dat Sinterklaas echt bestaat (vroeger). -	Vroeger dacht ik dat Sinterklaas echt bestond.

2. Zeg in het preteritum; pas het voegwoord aan:

Ik kom net aan als jij vertrekt. -	Ik kwam net aan toen jij vertrok.
Als hij dat zegt, weet ik genoeg. -	Toen hij dat zei, wist ik genoeg.

Rubriek III: structurele oefeningen (soms ook gekonditioneerd door een woordenschataspekt):

1. Transformeer; breng de niet-subjektvorm naar het begin van de zin:

Ik ken je. -	Jou ken ik.
Hij zal het wel voor ze doen. -	Voor hen (hun) zal hij het wel doen.

2. Transformeer; begin met *daar* of *er*, gebruik overal *er* waar dit mogelijk is:

Ik heb er geen idee van. -	Daar heb ik geen idee van.
Is er iets niet in orde? -	Er is iets niet in orde.
Ze zijn er. -	Daar zijn ze.
Gebeurde het daar? -	Daar gebeurde het.
Gebeurt er nooit iets? -	Er gebeurt nooit iets.

3. Vervang de voorzetselgroep door *er* of *daar*, gebruik altijd *er* indien mogelijk:

In de winkel is het druk. -	Daar is het druk.
In dat huis woont nog iemand. -	Er woont nog iemand.
In dat huis woont mijn vriend. -	Daar woont mijn vriend.
In dat huis woont een vriend van me. -	Er woont een vriend van me.

4. Laat het substantief weg uit de woordgroep die subjekt of objekt is:

Pluk ook wat kersen voor mij. -	Pluk er ook wat voor mij.
Op het plein staan tien auto's. -	Op het plein staan er tien.

5. Laat het substantief weg:

Er staat nog maar één auto. -	Er staat er nog maar één.
Zijn er nog twintig sinaasappels? -	Zijn er nog twintig?

6. Keer om in de vraagvorm:

Er zijn er nog vijf. -	Zijn er nog vijf?
Er zit er een in mijn koffer. -	Zit er een in mijn koffer?

7. Vorm telkens een zin met een groep persoonsvorm + infinitief:

Ik sta hier; ik wacht. -	Ik sta hier te wachten.
--------------------------	-------------------------

Hij zat in de trein en las. - Hij zat in de trein te lezen.
 Terwijl hij in zijn bed ligt, rookt hij. - Hij ligt in zijn bed te roken.
 Hij zit op het dak en kijkt naar de straat. - Hij zit op het dak naar de straat te kijken.

8. Zeg in het perfektum:

Ik lag te slapen. - Ik heb liggen slapen.
 Hij moet naar huis gaan. - Hij is naar huis moeten gaan.
 Ze staat al de hele tijd te wachten. - Ze heeft al de hele tijd staan wachten.

9. Vervang de persoonsvorm van de aangeboden zin door een persoonsvorm van het daarna opgegeven werkwoord:

Hij is in de turn (gaan). - Hij gaat de tuin in.
 Ze is op het terras (lopen). - Ze loopt het terras op.

Rubriek IV: woordenschattoefeningen (o.m. op basis van een situatie, idiomatiek of een semantisch contrast; soms ook met een structureel aspect):

1. Druk de beweging of de situatie uit, die door de aangeboden zin en het daarna opgegeven woord wordt gesuggereerd:

Hij komt naar beneden; ik ben al beneden (trap). - Hij komt de trap af.
 Hij liep naar boven; ik bleef beneden (trap). - Hij liep de trap op.

2. Antwoord op de volgende vragen; begin telkens met: 'Dan ben ik'

Waar bent u als u zegt: Hij komt de trap op. - Dan ben ik boven.
 Waar bent u als u zegt: Hij loopt de deur uit. - Dan ben ik binnen.
 Waar bent u als u zegt: Hij komt de trap af. - Dan ben ik beneden.

3. Vervang de voorzetselgroep van het aangeboden zinnetje door een andere voorzetselgroep. Gebruik daarvoor het opgegeven woord. Voor het juiste voorzetsel zorgt u zelf:

We gaan naar de stad.
 (buitenland) - We gaan naar het buitenland.
 (Nederland) - We gaan naar Nederland.
 (vakantie) - We gaan met vakantie.
 (beurten) - We gaan om beurten.
 (Zwitserland) - We gaan naar Zwitserland.

4. Zeg op een andere manier; gebruik een ander voorzetsel:

Hij stond niet voor me! - Hij stond achter me!
 Hij stond niet voor me en ook niet achter me. - Hij stond naast me.

5. Antwoord met *ja* op de volgende vragen en gebruik het woordje *allemaal*:

Is alles weg? - Ja, het is allemaal weg.
 Zijn alle glazen vuil? - Ja, de glazen zijn allemaal vuil.
 Komen al je vrienden? - Ja, mijn vrienden komen allemaal.

6. Zeg op een andere manier; gebruik *enig* of *enkel*:

met een paar vrienden - met enkele vrienden
 met een beetje moeite - met enige moeite
 zonder ook maar het geringste ekskuus - zonder enig ekskuus
 Ik heb helemaal geen sigaretten meer. Ik heb enkele sigaret meer.
 Hij alleen wou het doen. (Hij was ...). - Hij was de enige die het wou doen.
 Er is helemaal geen reden om ongerust te zijn. - Er is geen enkele reden om ongerust te zijn.

7. Transformeer; gebruik *even* of *net zo*, of waar dit mogelijk is, allebei:

Ik ben zo groot als jij (Wij zijn...). - Wij zijn even groot.
 Jij kunt dat zo goed als ik - Jij kunt dat even goed als ik.
 (Jij kunt...). - Jij kunt dat net zo goed als ik.
 Jullie hebben niet minder ervaring (Jullie hebben...). - Jullie hebben net zoveel ervaring.

8. Transformeer de aangeboden zinnen met het bijwoord *altijd*:

Hij komt vanavond. - Hij komt altijd 's avonds.
 Hij kwam vannacht. - Hij kwam altijd 's nachts.
 Hij komt vanochtend. - Hij komt altijd 's ochtends.

9. Zeg op een andere manier. Gebruik *vannacht*, *'s nachts* enz.:

Hij komt na 24 uur. - Hij komt vannacht.
 Hij komt gewoonlijk na 24 uur. - Hij komt gewoonlijk 's nachts
 Hij kwam gewoonlijk voor 12 uur. - Hij kwam gewoonlijk 's ochtends.

Hij kwam voor 12 uur. -	Hij kwam gewoonlijk 's morgens.
	Hij kwam vanochtend.
	Hij kwam vanmorgen.

10. Gebruik een idiomatische uitdrukking, waarvan u na elke opgave een element aangeboden krijgt:

De slager heeft veel werk (druk). -	De slager heeft het druk.
In zijn winkel komen veel klanten (druk). -	In zijn winkel is het druk.
De bakker werkt altijd (bezig). -	De bakker is altijd bezig.

Rubriek V: vrije woordenschattoefeningen, als toepassing op en voorbereid door de kritische lezing van een tekst:

1. Antwoord met *ik*:

Waar drink je uit? -	Ik drink uit een glas.
Waar eet je uit? -	Ik eet uit een bord.
Waar eet je mee? -	Ik eet met lepel, vork en mes.
Waar kook je in? -	Ik kook in een pan.

2. Zeg op een andere manier:

Hij heeft het meegenomen zonder dat iemand het zag. -	Hij heeft het stiekum meegenomen.
De zaal zat helemaal vol. -	De zaal zat stampvol.

3. Zeg op een andere manier; ik help u wel:

Dat heb ik niet graag (houden). -	Daar houd ik niet van.
Jan en Rina wonen op nummer acht, wij op nummer tien	Jan en Rina zijn onze burens.
(Jan en Rina zijn ...). -	

B. Nederlands voor Engelstaligen

Forumgesprek o.l.v. P.K. King, M.A. (Cambridge)

In een discussie over de gebruikelijke methodiek toegepast bij het vervaardigen van begincursussen werd geconstateerd, dat hoewel het schrijven van dialogen op een geschematiseerde grammatica gebaseerd onnatuurlijk is (omdat een kind de eigen taal niet zo leert en omdat de zo geconstrueerde dialogen geen spontaan-dagelijkse taal weergeven), de student bij zo'n cursus toch wel zo'n presentatie van vreemde talen, in de 'klassieke' grammatica's, al gewend zal zijn. Ook meende men dat er noodzakelijk rekening moest worden gehouden met het verschil tussen de periode van ± 7 jaar waarin een kind min of meer constant met de moedertaal bezig is, en de eisen van een spoedcursus voor een volwassene die reeds een basistaal heeft.

In de daaropvolgende discussie over het doel en de aanpak van een gevorderde taal cursus werd gewezen op de noodzaak de student te motiveren a) door vlot en authentiek taalgebruik, b) door boeiende onderwerpen (t.w. taalsituaties betrokken bij interessante aspecten van de Nederlandse cultuur). Er werd op gewezen dat de stimulans van een actueel (en daarom interessant) onderwerp betrekkelijk snel zou verflauwen tenzij de gespreksonderwerpen van tijd tot tijd vervangen konden worden. Om deze reden, en ook om verschuivingen in het taalgebruik bij te blijven, moest zo'n cursus op een goedkope manier vervaardigd worden, bv. met gestencilde tekst en banden die ingeruild konden worden. Er werd ook op de noodzakelijkheid van schriftelijke oefeningen in zo'n cursus gewezen.

Tenslotte liet men met algemene stemmen weten dat het zeer wenselijk zou zijn als het bestuur een concessie van 'Klank en Beeld' kon verkrijgen, waarbij op aanvraag van docenten in het buitenland, banden (van bv. de Troonrede) voor korte periodes uitgeleend zouden kunnen worden.

DEELNEMERS UIT BINNEN- EN BUITENLAND, BESTUUR EN WAARNEMERS VERENIGD
OP DE COLLEGEBANKEN VAN AUDITORIUM C.

DE BESTUURSTAFEL TIJDENS VERGADERING VI OP DONDERDAG 10 SEPTEMBER 1970. V.l.n.r. de heren W. Gobbers, G. Borgers, W. Thys, W.Z. Shetter, J.M. Jalink † en J. de Rooij.

C. Nederlands voor Franstaligen

Forumgesprek o.l.v. Prof. Dr. E. Nieuwborg (Louvain)

Voor de docent Nederlands aan een Belgische Franstalige universiteit liggen de problemen ongetwijfeld enigszins anders dan voor zijn buitenlandse collega's. In de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren van de Leuvense Université Catholique zijn de eerstejaars nooit beginners. Naast een groot aantal Waalse kandidaten bieden zich eveneens 'tweetalige' (?) Brusselaars aan en ook een paar dialectsprekers uit het taalgrensgebied. Ze vormen een zeer heterogene groep: enkelen spreken en schrijven zeer behoorlijk Nederlands, sommigen kunnen zich nauwelijks verstaanbaar maken, de meesten bezitten slechts een vrij middelmatige taalkennis. Wat de theoretische kennis van de spraakkunst betreft is de groep dan weer vrij homogeen: die kennis is zeer oppervlakkig, zowel in verband met Nederlands als met hun moedertaal. Na een opleiding van vier jaar zoeken de meesten een betrekking in het middelbaar onderwijs; af en toe staat voor een enkeling een wetenschappelijke carrière open. Van de docent wordt dus verwacht, dat hij enerzijds zijn studenten praktische taalkennis bijbrengt en anderzijds voldoende aandacht besteedt aan hun wetenschappelijke vorming, daarbij rekening houdend met het feit dat die wetenschappelijke bagage hen vooral moet voorbereiden op hun taak in het onderwijs. Zelfs indien men ervan uitgaat, dat men pas gedurende de twee laatste studiejaar (de twee licentiejaar) aandacht dient te besteden aan wetenschappelijke taalbeschrijving (ca. 50 % van de toegemeten tijd lijkt een redelijke verhouding), dan kan dit toch niet geschieden zonder enige voorbereiding tijdens de kandidaatsjaar. Het is onmogelijk werkcolleges te wijden aan taaltheoretische beschouwingen, als niet alle deelnemers vertrouwd zijn met de grammatische terminologie en een behoorlijke kennis bezitten van de grammatica.

Het probleem van de kandidaatsjaar kan dus gesteld worden als volgt: Is het haalbaar te voldoen aan de dubbele eis van praktische en theoretische opleiding? Moet de praktijk de theorie voorafgaan of omgekeerd? Of is het mogelijk de colleges zo in te richten, dat beide aspecten samen aan bod komen?

Het ligt niet in mijn bedoeling alle voor- en nadelen van deze verschillende werkwijzen tegen elkaar af te wegen: over de rol en het nut van de theoretische spraakkunst bij het vreemde-taalonderwijs werd reeds heel veel gediscussieerd. Bij deze discussies constateert men maar al te vaak, dat voor- en tegenstanders langs elkaar heen praten, omdat begrippen als 'grammatica, intuïtieve kennis van de spraakkunst, zinspatronen, structuren' niet of nauwelijks gedefinieerd worden. Toch moet ik even mijn standpunt zeer bondig samenvatten. Bedoelt men met theorie 'het opsommen van een paar los van elkaar staande regels van de traditionele normatieve grammatica', dan vrees ik, dat - op gelijk welk niveau - noch de docenten, noch de leerlingen voor hun inspanningen zullen beloond worden. Maar ik ben ook bang, dat de toepassing van behavioristische technieken (waarbij geen beroep wordt gedaan op linguïstisch inzicht) zelfs bij beginners geen garantie biedt voor een behoorlijke elementaire taalkennis. Iedere vorm van onderwijs moet m.i. appelleren aan verstandelijk inzicht.

Dat in een eerste kandidatuur de tijd niet mag besteed (of vergooid) worden aan taaldescriptie is zo vanzelfsprekend, dat ik me bijna schaam het hier te herhalen: een taal leren is niet hetzelfde als iets over een taal leren. Maar dat sluit niet uit, dat het leren zo kan geprogrammeerd worden, dat meteen ook de structuur van die taal in grote trekken wordt blootgelegd. Bij het onderwijs aan volwassenen lijkt mij dit niet alleen mogelijk, maar zelfs bevorderlijk voor de praktijk. Deze werkwijze impliceert, dat de vreemde taal niet benaderd wordt vanuit de moedertaal, maar wel vanuit haar eigen structuur. Dit zou ik eerst even willen toelichten aan de hand van een voorbeeld uit de vormleer, om daarna meer aandacht te besteden aan de woordschikking.

Bij de behandeling van de vervoeging worden telkens veel oefeningen gemaakt op het gebruik van de dubbele infinitief in zinnen als *Ik heb niet kunnen werken*. De meeste studenten zijn al min of meer vertrouwd met het verschijnsel, maar ze zijn er zich niet van bewust, dat het meestal parallel loopt met het gebruik van de directe infinitief (zonder *te*) na een aantal werkwoorden. Ze beschouwen die vorm als 'de verandering van een voltooid deelwoord in infinitief'. Als men dan vraagt 'Van welk voltooid deelwoord en waarom?', dan krijgt men uiteindelijk steeds het antwoord: 'Daar behoort toch een voltooid deelwoord te staan, want ik zeg in het Frans: *Je n'ai pas pu travailler*'. Pas nadat men een aantal voor hen 'normale' gevallen herhaald heeft (*Hij moet hard gewerkt hebben*. - *Hij heeft me gevraagd te komen*) en nog eens het hele lijstje van werkwoorden met directe infinitief herhaald heeft, beginnen ze te beseffen, dat er in het Nederlands een structuur bestaat,

die syntactisch gekarakteriseerd wordt door de directe infinitief-constructie en formeel door een dubbele infinitief in de voltooide tijden.

Beginners krijgen het liefst niet beide aspecten samen aangeboden, maar het lijkt mij methodologisch verantwoord, naar aanleiding van de oefeningen tussen beide kenmerken een verband te leggen en de dubbeleinfinitiefconstructie niet vanuit het Frans te verklaren.

Wat de woordschikking in de zin (met pv) betreft, wordt in de eerste kandidatuur geprobeerd, de verschillende constructies zo aan te bieden, dat een paar algemene tendensen duidelijk belicht worden. Deze descriptie van de woordschikking steunt op een formele opdeling van de zin in drie *stukken*. Daarbij ga ik ervan uit, dat in iedere zin een verbale rest aanwezig is en dat deze verbale rest een nul-vorm kan aannemen.

Naast

- (1) Ik blijf *vandaag thuis*.
- (2) Ik blijf *vandaag op school*.

vindt men

- (3) Ik moet *vandaag thuis* blijven.
- (4) Ik moet *vandaag op school* blijven.

Naast

- (5) Ik blijf *thuis vandaag*.
- (6) Ik blijf *op school vandaag*.

vindt men niet

- (7) * Ik moet *thuis vandaag* blijven.
- (8) * Ik moet *op school vandaag* blijven.

maar wel

- (9) Ik moet *thuis* blijven *vandaag*.
- (10) Ik moet *op school* blijven *vandaag*.

Uit een vergelijking van zinnen (1) en (2) met (5) en (6) zou men geneigd kunnen zijn af te leiden, dat de plaats van *vandaag* ten opzichte van *thuis* en *op school* willekeurig is. Zinnen (7) en (8) falsifiëren echter deze hypothese. Uit (3), (4), (9) en (10) blijkt; dat *thuis* en *op school* onmiddellijk voor de verbale rest behoren te staan. Daarom mogen we stellen, dat in (5) en (6) na *thuis* en *op school* een verbale nul-rest aanwezig is:

- (5a) Ik blijf *thuis* o *vandaag*.
- (6a) Ik blijf *op school* o *vandaag*.

Het stuk voor de pv noemen we het *eerste stuk*, dat tussen de pv en

de verbale (nul-)rest het *middenstuk* en dat na de verbale (nul-)rest het *derde stuk*. In de voorbeelden hierboven staat *vandaag* nu eens in het derde stuk (zinnen 5, 6, 9 en 10), dan weer in het middenstuk (zinnen 1, 2, 3 en 4) met de beperking die blijkt uit (7) en (8).

Nagenoeg elk zinsdeel kan in het eerste stuk voorkomen, maar het eerste stuk mag slechts één zinsdeel bevatten. Het kan echter ook leeg zijn en dit is dan een kenmerk van een aantal vraagzinnen, gebiedende zinnen en optatieve zinnen. Deze 'regel' is niet alleen vollediger, maar ook eenvoudiger en correcter dan de zgn. regel van de 'inversie' van onderwerp en pv. Het is niet meer nodig de verschillende gevallen van inversie op te sommen en men verwekt niet meer de indruk, dat 'inversie' een soort van afwijking is t.o.v. de 'rechte woordorde', die door de eentalige Franssprekende maar al te vaak beschouwd wordt als de meest 'logische'. Bovendien, als men de structuur van het middenstuk grondig onder de loep neemt, blijkt, dat het onderwerp niet zo onafscheidbaar is van de pv, als men doorgaans geneigd is te aanvaarden.

Dat de adverbia *ja* en *nee* geen afbreuk doen aan de eenheid van het eerste stuk, is voor de studenten meestal geen probleem. In feite staan die adverbia buiten de dependentiestructuur: ze bekleden geen eigenlijke grammaticale functie ten opzichte van het werkwoord. Ze staan vóór het eerste stuk in de *aanloop*. Maar eerstejaars ondervinden wel eens moeilijkheden met adverbia als *integendeel*, *misschien*, *kortom*, of met uitdrukkingen als *in één woord*, *in geen geval*. Hier kan de regel gelden, dat ze als aanloop fungeren, indien ze kunnen opgevat worden als een repliek op wat voorafgaat. In dat geval worden ze door middel van een leesteken gescheiden van wat volgt:

(11) Kom je morgen? In geen geval, ik heb te veel werk.

In de aanloop treft men ook woorden en woordgroepen aan, die in de zin herhaald worden:

(12) Die jongen, die zou ik eens onder handen willen nemen.

(13) En Jan, nodig je die niet uit?

(14) Dat vervelende boek, verlies daar je tijd niet mee!

Dit verschijnsel zou men 'anticipatie' kunnen noemen. Het vertoont vrij veel gelijkenis met het vorige: de dependentiestructuur van de zin is volledig zonder de anticiperende groep, zodat deze groep eveneens buiten de grammaticale structuur van de zin staat. Het principe van de anticipatie verklaart waarom

(15) Als het mooi weer is, gaan we wandelen.

een meedelende zin is, en

(16) Als het mooi weer is, gaan we dan wandelen?

een vraag (op voorwaarde dat met *dan* bedoeld wordt: als het mooi weer is). De verschillende toepassingen van de eenheid van het eerste stuk en van de mogelijkheid om de zin met een aanloop te laten beginnen, komen in een taalcursus ongetwijfeld niet onmiddellijk na elkaar aan bod. Dat zou didactisch niet verantwoord zijn, maar het is wel zinvol deze toepassingen met elkaar in verband te brengen, om het inzicht in de structuur van het Nederlands te verruimen.

Hierboven werd betoogd, dat in iedere zin een verbale (nul-) rest aanwezig is. Gewoonlijk heeft men het over 'le rejet du verbe'. Het begrip 'rejet' lijkt mij een misvatting. Waarom spreekt men i.v.m. de substantiefgroep niet van 'le rejet du nom'? In het Nederlands staan de adjectieven voor het substantief, terwijl die er in het Frans nu eens voor, dan weer achter staan. 'Rejet' doet denken aan een abnormale constructie, die strijdig zou zijn met de 'logische' opbouw van de zin. Het is veel zinnvoller, de delen voor de nominale vormen van het werkwoord (voltooid deelwoord en infinitief) te beschouwen als een soort van voorbepalingen. Daarom wordt de structuur van het middenstuk m.i. het best benaderd vanuit de verbale rest en lijkt het mij aangewezen de taal oefeningen zo te programmeren, dat de verbale rest centraal staat.

Wie van 'rejet' spreekt redeneert vanuit het Frans. De regel van 'le rejet' verklaart de structuur van het Nederlands niet en geeft aanleiding tot allerlei vergissingen. De zin

(17) J'ai été malade toute la journée.

wordt bij beginners vaak

(17a) * Ik ben ziek de hele dag geweest.

Of

(18) Je dois rentrer aujourd'hui.

wordt

(18a) * Ik moet naar huis vandaag gaan.

Vrij lang ben ik ook geneigd geweest, om het aanbieden van zinnen met verbale rest uit te stellen. Eigenlijk vereenvoudigt men op die manier de zaken niet.

De structuur van

(19) Ik voel me niet lekker vandaag.

is veel complexer dan die van

(20) Ik moet vandaag naar huis gaan.

In (19) staat *vandaag* inderdaad in het derde stuk. Dergelijke constructies worden beter niet te vroeg aangeboden, als men een duidelijk inzicht wil geven in de structuur van het Nederlands.

In het middenstuk wordt de woordschikking vaak bepaald door de aanwezigheid van een zinsdeel dat met de verbale (nul-)rest een ondoordringbaar segment vormt. Het is belangrijk, dat wie Nederlands leert dat aanvoelt. Dat 'conjuncte' zinsdeel kan allerlei uiteenlopende grammaticale functies hebben, o.a.

predikaat: blij zijn
 predikatief attribuut: blij maken
 bepaling van verplaatsing: naar Antwerpen gaan (bij ww. van verplaatsing)
 bepaling van plaats: in de kast staan (bij ww. van rust)
 bepaling van duur: twee uur duren
 zgn. scheidbaar partikel: terugkomen
 deel van een verbale uitdrukking: in beslag nemen (hier is de functie vergelijkbaar met die van predikatief attribuut)
 bepaling van manier of hoedanigheid: goed behandelen enz.

In feite zijn al deze constructies varianten van een zelfde basispatroon, dat gekenmerkt is door semantische en formele eenheid. Het is nodig het verband tussen al deze constructies aan te tonen.

De structuur van de transitieve zinnen wordt in het middenstuk m.i. in grote mate bepaald door de aard van de nominale constituenten. Ook hier zijn een paar vrij eenvoudige tendensen werkzaam, al dient men eraan toe te voegen, dat de toepassing niet steeds zo makkelijk is. Men kan, wat de zinsbouw betreft, drie soorten van nominale constituenten onderscheiden:

1. zuiver pronominale constituenten: de persoonlijke en reflexieve voornaamwoorden;
2. deiktische constituenten: aanwijzende voornaamwoorden;
3. substantivische constituenten: substantieven, zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden, wederzijdse voornaamwoorden, zelfstandige onbepaalde voornaamwoorden en telwoorden.

Deze drie subcategorieën vormen drie syntactische plaatscategorieën met eigen kenmerken. Vooraf dient gezegd, dat voor alle categorieën geldt, dat binnen de categorie het onderwerp steeds het lijdend voorwerp voorafgaat.

Behoort het onderwerp echter tot de tweede of de derde categorie

en het lijdend voorwerp tot de eerste, dan gelden speciale, moeilijk te definiëren regels, die alleszins met bestemd zijn voor beginnelingen. Ik beperk mij tot één voorbeeld: vergelijk

(21) Toen overviel hem plotseling een gevoel van angst.

met

(21) Daarna dankte de voorzitter hem hartelijk.

Als het onderwerp niet substantivisch is, dan gaat het wel steeds het lijdend voorwerp vooraf.

Overigens kan als algemene regel gesteld worden, dat de drie categorieën t.o.v. elkaar voorkomen in de volgorde waarin ze hierboven opgesomd werden en dat de pronominale en de deiktische categorie zo dicht mogelijk bij de pv geplaatst worden. Deze regel geldt ook voor de schikking van het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp zonder voorzetsel:

(22) Ik kan me dat niet meer herinneren.

(23) Ik kan me zijn naam niet meer herinneren.

(24) Ik heb dat (aan) de deelnemers voorgesteld.

Binnen dezelfde categorie gelden speciale regels. Een pronominaal 1v staat voor een pronominaal mv. Voor de twee andere categorieën vinden we de omgekeerde volgorde. Hier zou ik vooral willen beklemtonen, dat de bezittelijke voornaamwoorden, de wederzijdse voornaamwoorden en de onbepaalde voornaamwoorden en onbepaalde telwoorden, wat de woordschikking betreft, als substantivisch moeten beschouwd worden:

(25) Ze maken elkaar (de vijand) vaak het leven zuur.

vaak elkaar (de vijand)

(26) Hij geeft de zijnen (zijn kinderen) steeds al wat ze nodig hebben.

steeds de zijnen (zijn kinderen)

(27) Heeft hij iemand (die man) ooit wat gevraagd?

ooit iemand (die man)

Pronominale en deiktische elementen staan in het middenstuk vooraan. Ten opzichte van de adverbiale constituenten vertonen de substantivische elementen zeer duidelijk bepaalde tendensen waarvan Franstaligen zich bewust moeten worden. Zeer vaak treft men bij beginners vergissingen aan als **Ik heb een boek gisteren gekocht* of **Ik zal hem een bezoek morgen brengen* of **Hij heeft niets gisteren gedaan*. Deze vergissingen kunnen ze vermijden, als ze weten dat de indefiniete substantivische ele-

menten de neiging vertonen om achteraan te staan, terwijl de definiete constituenten zowel vooraan als achteraan voorkomen. Vgl.

- (28) Ik heb dat boek gisteren gekocht.
- (29) Ik heb gisteren dat boek gekocht.
- (30) *Ik heb een boek gisteren gekocht.
- (31) Ik heb gisteren een boek gekocht.

Bij de eerste benadering van dat verschijnsel beperk ik me steeds tot gevallen met lijdend voorwerp (al is het ook waarneembaar bij onderwerpen!) en tot een duidelijke oppositie tussen substantiefgroepen met bepaalde determinator (de, het, die, dat, mijn, enz.) en onbepaalde determinator (een, geen, allerlei, enz.). Maar in feite gaat het hier m.i. om semantische implicaties die veel dieper liggen. Het kenmerk [$\pm$ geïndividualiseerd] schijnt hier een belangrijke rol te spelen. Ook substantiefgroepen met indefiniete determinator kunnen het kenmerk [$\pm$ geïndividualiseerd] vertonen:

- (32) Vanmorgen heeft een jongen mij twee keer opgebeld.
- (33) Vanmorgen heeft mij twee keer een jongen opgebeld.

Het is duidelijk dat in zin (32) twee keer dezelfde jongen bedoeld wordt.

Wat de woordschikking in het middenstuk betreft, lijken mij twee tendensen belangrijk voor Franstaligen: de semantische en formele eenheid van de verbale (nul-)rest en de conjuncte zinsdelen en de invloed van het kenmerk [$\pm$ geïndividualiseerd].

Ik ben er me wel van bewust, dat deze bondige descriptie zeer onvolledig en daardoor ook onnauwkeurig is. Misschien heb ik - zeer ten onrechte - de indruk gewekt, dat het allemaal eenvoudig is. Er werd niets gezegd over de kenmerken van het derde stuk waarin, naast nietconjuncte bijwoordelijke bepalingen (gewoonlijk met voorzetsel), de meeste voorzetselvoorwerpen en vooral bijzinnen voorkomen. Ook over de bijzin, die nagenoeg dezelfde kenmerken vertoont als het middenstuk, werd niet gesproken. Het was er mij vooral om te doen, een paar zeer algemene tendensen te releveren, waarmee men m.i. bij het programmeren van een cursus Nederlands voor Franstaligen rekening dient te houden.

**Vergadering VI gehouden op donderdag 10
september 1970
11.15 - 12.30 uur**

Voorzitter: Prof. Dr. W.Z. Shetter (Universiteit Indiana)
Onderwerp: DOCUMENTATIE
Sprekers: Drs. G. Borgers, Letterkundig Museum en Documentatiecentrum,
Den Haag: 'De activiteiten op het gebied van de documentatie
der Nederlandse letterkunde'
Dr. W. Gobbers, Rijksuniversiteit Luik: 'Project voor een
comparatistische bibliografie van de Nederlandse Letterkunde'

**De activiteiten op het gebied van de documentatie der
Nederlandse letterkunde
door Drs. G. Borgers
Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag**

(Dr. Borgers bezit geen tekst van zijn voordracht. Deze was een uitgebreidere weergave van de reeds in *Neerlandica extra Muros* gepubliceerde hoofdzaken betreffende de werkzaamheden van de Werkgroep voor de Documentatie der Nederlandse Letteren. Met toestemming van Dr. Borgers publiceren wij hier nogmaals de mededeling van de Werkgroep.)

Op initiatief van Dr. D. Grosheide, bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht en ter realisering van de wensen die sedert 1955 door de Sectie Bibliotheekwezen en sedert 1961 ook door de Sectie Letteren van de Algemene Conferentie der Nederlandse Letteren zijn geuit, is op 26 oktober 1967 met instemming van genoemde Conferentie de *Werkgroep voor de documentatie der Nederlandse letteren* met haar werkzaamheden begonnen. De Werkgroep heeft haar zetel in het Letterkundig Museum te Den Haag en het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen en stelt zich ten doel de documentatie over de Nederlandse letteren voor zover daar, naast de reeds bestaande publikaties, behoefte aan bestaat, te stimuleren, te coördineren of te organiseren.

Tot nu toe zijn de volgende instellingen in de Werkgroep vertegenwoordigd: de letterkundige musea te Antwerpen en Den Haag, de Koninklijke bibliotheken te Brussel en Den Haag, de universiteitsbibliotheken te Amsterdam en Utrecht, de instituten voor Nederlandistiek te Amsterdam, Leiden en Utrecht, de Centrale Vereniging voor Openbare Bibliotheken, de Vlaamse Vereniging van Bibliotheek- en Archiefpersoneel, de Conferentie der Nederlandse Letteren, de Stichting voor Vertalingen, de Werkcommissie van hoogleraren en lectoren in de Nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten en de Maatschappij der Nederlandse letterkunde. Mochten er in Nederland of België nog andere instellingen dan wel particulieren zijn, die zich op een of andere wijze

met documentatiewerk betreffende de Nederlandse letteren bezighouden, dan zou de Werkgroep het buitengewoon op prijs stellen als contact met haar werd opgenomen ter wille van een effectieve coördinatie.

In 1968 en 1969 werden de volgende projecten ter hand genomen:

- a. De vermenigvuldiging van recensies uit dag- en weekbladen, uitsluitend ten behoeve van openbare bibliotheken en Nederlandse instituten. Door samenwerking van het Letterkundig Museum en de Centrale Vereniging voor Openbare Bibliotheken kon dit project sedert mei 1968 ten uitvoer worden gebracht wat betreft de recensies in Nederlandse bladen. Van oktober 1969 af zullen ook de recensies uit Belgische bladen hierbij worden opgenomen.
- b. De bibliografie der vertalingen uit het Nederlands. Door samenwerking van de Koninklijke Bibliotheken en de bibliograaf van de Stichting voor Vertalingen kon met de uitvoering van dit project reeds een begin worden gemaakt. Eind 1970 zal de eerste bibliografie over het jaar 1968 verschijnen, die vervolgens jaarlijks wordt voortgezet en om de vijf jaar door een cumulatieve uitgave zal worden vervangen. Voordien staan de verzamelde gegevens ter beschikking van ieder die ze in hun geheel of gedeeltelijk wenst te publiceren, van welke mogelijkheid het tijdschrift *Ons Erfdeel* reeds gebruik maakt. Deze bibliografie heeft alleen betrekking op boekuitgaven. De beschrijving der vertalingen die in tijdschriften zijn gepubliceerd is in voorbereiding. Ook zal er naar gestreefd worden het hiaat op te vullen tussen de *Bibliografia Neerlandica*, samengesteld door A.M.P. Mollema en P.M. Morel (Den Haag, 1962), die tot 1958 loopt en de eerste jaarlijkse bibliografie over 1968.
- c. De kritisch-analytische bibliografie der bijdragen aan letterkundige en taalkundige tijdschriften en aan essaybundels.
Aan dit project bestaat bij allen die zich met de studie der Nederlandse letteren bezighouden, een grote behoefte (zie bv. A.L. Sötemann, *Bibliografie en Neerlandistiek*, De Nieuwe Taalgids, jrg. 62, nr. 1, Groningen, 1969, blz. 41-46). De Werkgroep streeft er naar dat deze werkzaamheden aan een of twee afzonderlijke bureaus, die eventueel in de beide letterkundige musea kunnen worden ondergebracht, worden opgedragen, en wel op zodanige wijze dat hierbij de continuïteit en de professionele aanpak gegarandeerd zijn. Op korte termijn zal een programma zowel voor een van 1970 af lopende

als voor een retrospectieve bibliografie worden opgesteld.

Intussen wordt reeds intensief aan een lopende bibliografie van tijdschriften gewerkt door de Afdeling Moderne Nederlandse Letterkunde van de Universiteit te Leiden (zie: Ronald Spoor en Pim de Vroomen, *Dokumentatie moderne Nederlandse letterkunde, een proefneming*, De Nieuwe Taalgids, jrg. 62, nr. 4, Groningen, 1969, blz. 291-293).

Deze - en eventueel ook elders ter hand genomen - activiteiten betekenen een grote steun voor een op te richten bibliografisch bureau, dat de werkzaamheden kan aanvullen en de organisatie op zich kan nemen van een 'landelijke werkverdeling ten aanzien van het materiaal dat zich hoger en hoger opstapelt', zoals Spoor en De Vroomen in genoemd artikel schrijven.

- d. Tenslotte besteedt de Werkgroep nog aandacht aan enkele kleinere projecten die door een van de vertegenwoordigde instanties of door eigen subcommissies ten uitvoer zijn of zullen worden gebracht. Hiertoe behoren o.m. een Gids voor de studie der Nederlandse talen letterkunde (binnenkort verschijnt reeds een Gids voor de studie der Nederlandse letterkunde, samengesteld door het Instituut voor Neerlandistiek te Amsterdam), een Literatuurlijst voor de docenten Nederlands aan buitenlandse universiteiten en een Centrale inventarisatie van schrijverscorrespondenties.

Het hoofddoel van deze korte uiteenzetting is zoveel mogelijk bekendheid te geven aan de activiteiten van de overkoepelende Werkgroep voor de *Documentatie der Nederlandse Letteren*, teneinde met ieder in contact te komen die ook binnen het terrein van deze documentatie werkzaam is. De Werkgroep, waarvan het secretariaat is gevestigd in het Letterkundig Museum, Juffrouw Idastraat 11, Den Haag en in het A.M.V.C., Minderbroedersstraat 22, Antwerpen, is zeer erkentelijk voor mededelingen, hetzij over gekoesterde wensen op het gebied van de documentatie der Nederlandse letteren, hetzij over activiteiten op dit terrein die haar nog niet bekend zijn. Op deze wijze hoopt de Werkgroep te voorkomen dat er dubbel werk verricht wordt en te bereiken dat een ontstellende achterstand zo efficiënt mogelijk wordt weggewerkt.

Project voor een comparatistische bibliografie van de Nederlandse letterkunde*

door Dr. W. Gobbers

Rijksuniversiteit Luik

1. Voor het eerst werd hier voor een forum van vakgenoten een gedurfd bibliografisch project voorgesteld, waaraan sedert 1954 in stilte wordt gewerkt en dat zich thans in een gevorderd stadium van voltooiing bevindt; in het licht van de grote nood aan neerlandistische bibliografische apparatuur leek een mededeling erover reeds nu wenselijk en gerechtvaardigd. Het gaat om een *e e n m a n s o n d e r n e m i n g*, uitermate bescheiden wat de beschikbare en aangewende middelen betreft, doch tegelijkertijd bijzonder ambitieus van opzet: wat aanvankelijk uitsluitend bedoeld was als documentatie voor persoonlijk gebruik, is geleidelijk, en vooral dank zij een meer systematische aanpak, uitgegroeid tot een waarachtige bibliografie, die een wetenschappelijke rol wil en kan vervullen.

2. Naar het voorbeeld van de *Bibliography of Comparative Literature* van Baldensperger-Friederich werd gestart met het aanleggen van een uitgesproken *c o m p a r a t i s t i s c h e* documentatie, eerst nog geheel gecentreerd op internationale relaties en beïnvloedingen, daarna uitgebreid met rubrieken over genrestudie, thematologie en geesteshistorische achtergronden van de literatuur. Door latere toevoeging echter van enkele nieuwe afdelingen, gewijd aan literaire theorie, tekstkritiek, poëtica, stilistiek e.d. bleek het mogelijk uiteindelijk nagenoeg het hele domein van de Nederlandse literatuurstudie te bestrijken, zonder dat in feite één enkel belangrijk onderwerp diende te worden uitgesloten. Dit compromis tussen comparatistische en algemene standpunten hoeft het geheel daarom nog geen tweeslachtig karakter te bezorgen, vooral omdat 'comparatistisch' zeer ruim geïnterpreteerd wordt, nl. als 'het literaire feit functioneel integrerend in zijn tijdelijke en ruimtelijke context'. De bibliografie wil dus algemeen literair zijn en tegelijk toch het belang van de specifiek comparatistische aspecten beklemtonen.

3. Van de aanvang af is het de bijbedoeling geweest, door het cen-

* Ten einde de mogelijkheid te scheppen het hierbij horende schema in extenso te publiceren en tegelijk deze bijdrage binnen redelijke perken te houden, voldoen we graag aan het verzoek van de redactie de tekst van onze eigenlijke lezing hier in sterk gecondenseerde vorm weer te geven (*noot van de schrijver*).

traal stellen van de internationale bindingen van de Nederlandse literatuur en cultuur, alsmede van de invloed die ervan is uitgegaan, een bijdrage te leveren tot onze culturele uitstraling. Direct in verband met de bekommernis de Nederlandse literatuur en literatuurwetenschap over onze grenzen meer bekendheid te verlenen, staat het voornemen de bibliografie van t w e e t a l i g e Nederlands-Engelse begeleidende teksten, rubriekhoofden en toelichtingen te voorzien. Opvatting én presentatie van het werk maken het aldus bijzonder geschikt ook voor gebruik extra-muros.

4. De bibliografie verloopt niet chronologisch, volgens periodes en auteurs, zoals meestal het geval is, doch is volledig s y s t e m a t i s c h opgevat, zodat de rubricering der titels meteen reeds een karakterisering van de inhoud impliceert. Die ver doorgedreven systematiek zal de gebruikswaarde van het werk waarborgen ook na het eventueel verschijnen van andere retrospectieve bibliografieën van de Nederlandse literatuurwetenschap. De bibliografische beschrijving blijft daarbij beperkt tot het hoogstnoodzakelijke en met name bladzijdenaantal van boeken of paginering van tijdschriftbijdragen kan niet worden vermeld. In een werk dat allereerst als oriënterende bronnengids bij de literatuurstudie bedoeld is, wordt het gewoon signaleren van een publikatie belangrijker geacht dan het verstrekken van exhaustieve bibliografische informatie.

5. Een en ander is uiteraard onvermijdelijke consequentie van de bescheiden middelen waarmee moet worden gewerkt. Dat die werkwijze trouwens nog andere bibliografische risico's inhoudt, is duidelijk: de documentatie zal in menig opzicht onvolledig moeten blijven, ook al wegens bewust opgelegde beperkingen, en bovendien zal ze in vele gevallen moeten steunen op het gezag van derden, daar persoonlijke, consultatie en controle van de bronnen lang niet steeds mogelijk bleek. Zelfs dergelijke onvolkomenheden kunnen echter geenszins opwegen tegen de evidente voordelen van een spoedige publikatie van het beschikbare materiaal.

6. Principieel wordt opgenomen alles wat aan secundaire bronnen over de Nederlandse literatuur, in boek-, brochure- of artikelvorm verschenen is na 1800. 'Nederlands' wordt daarbij in de ruimste zin - eerder cultureel dan linguïstisch bepaald - geïnterpreteerd, zodat ook plaats wordt gelaten aan de literaire produktie van Nederlandse ex- pansiegebieden of landen binnen de Nederlandse cultuursfeer zoals Friesland en Zuid-Afrika. Niet-Nederlands-schrijvende Nederlanders (b.v. Erasmus, Spinoza, Hemsterhuis) worden, voor zover mogelijk, als

tot het Nederlandse cultuurpatrimonium behorend, behandeld.

7. Belangrijk is dat de begrippen 'Nederlands' en 'literatuur' voortdurend worden gesitueerd in een ruimer kader, wat deze bibliografie een *i n t e r n a t i o n a a l*, zelfs *u n i v e r s e e l* karakter verleent: het Nederlandse feit wordt tegen zijn internationale achtergrond geprojecteerd en het fenomeen literatuur als een uiting van cultuur gezien. Praktisch betekent zulks dat de kerndocumentatie 'Nederlandse literatuurstudie' begeleid en geruggesteund wordt door uitvoerige rubrieken buitenlandse publikaties (b.v. literair-theoretische) of publikaties de randgebieden en hulpwetenschappen betreffend (b.v. linguïstiek, geschiedenis, filosofie e.d.).

8. Het bleek niet altijd gemakkelijk strakke opname-criteria toe te passen: dat geldt inzonderheid voor moeilijke categorieën zoals kritiek, proefschriften en tekstitgaven. Louter recenserende kritiek wordt zoveel mogelijk geweerd, tenzij ze zich in artikelvorm of gebundeld aandient. Belgische ongepubliceerde scripties en dissertaties worden hier voor het eerst wel als volwaardige bijdragen vermeld. Omwille van de inleidingen krijgen de belangrijkste wetenschappelijke tekstedities hun plaats tussen de studies; hetzelfde geldt trouwens ook voor geschriften van autobiografische aard zoals brieven en memoires. Zeer algemeen gehouden auteursmonografieën zijn veelal terug te vinden onder 'genre' of 'auteursbiografie', doch onvermijdelijk moesten heel wat kortere stukken met algemene inhoud, zoals herdenkings- of huldigingsartikelen, aan de detailrubricering worden opgeofferd.

9. Tot de praktische hanteerbaarheid van de bibliografie zullen de *v e r w i j z i n g e n* en de *r e g i s t e r s* belangrijk bijdragen. Voor zover ze zich ertoe lenen, zullen de titels in meer dan één rubriek terug te vinden zijn, door middel van een referentiesysteem dat herhalingen overbodig maakt. Een vijftal indices zijn voorzien: een auteursregister, twee registers - een Nederlands en een buitenlands - van de behandelde personen, een zaakregister en een lijst van de vermelde tijdschriften en reeksuitgaven met de gebruikte afkortingen en sigels. Complete voorafgaande nummering van de titels is daartoe natuurlijk onmisbare vereiste.

10. Het materiaal wordt gedeeltelijk occasioneel, doch thans vooral systematisch verzameld. De voornaamste *b r o n n e n* zijn: a. de seminariebibliotheek Nederlandse Literatuurstudie van de Rijksuniversiteit te Luik, waarvan het representatieve boekenbezit in zijn geheel wordt verwerkt; b. de bestaande binnen- en soms ook buitenlandse bibliografische

repertoria, zoals b.v. Willekens' literatuuroverzichten in *Spiegel der Letteren* of de tijdschriftenbibliografieën van Roemans-Van Assche; c. de belangrijkste nog verschijnende literaire en literair-wetenschappelijke tijdschriften en jaarboeken, waaronder vooral de volledig gedepouilleerde - ruim 60 - jaargangen van *De nieuwe Taalgids*; d. diverse catalogi (b.v. van sommige bibliotheken) en literatuurlijsten (van vakgeleerden of over bepaalde onderwerpen b.v. in dissertaties).

11. De vergaarde gegevens zijn op individuele steekkaarten getypt en volgens bijgevoegd organisatieschema in bakken en dozen gerangschikt. Een recente raming, aan de hand van een zeer beperkte telling, leverde een benaderend aantal van ± 29.000 fiches op. Dit hoge cijfer mag niet doen vergeten dat met de vervollediging en de *a f w e r k i n g* van het materiaal nog heel wat tijd zal gemoeid zijn: nog een aantal bronnen wacht immers op bewerking, vooral moeten nog vele gegevens worden gecontroleerd, aangevuld en gecorrigeerd en ten slotte wacht de niet te onderschatten taak van de nummering der titels en de samenstelling der registers. Van het voor bibliografisch werk thans zo gunstige klimaat, meer nog van de positieve kritiek en de aanmoedigingen van vakgenoten, verwacht de samensteller de stimulans nodig om zijn project in een niet al te verre toekomst tot een bevredigend einde te brengen, de Nederlandse literatuurwetenschap ten bate.

Organisatieschema van de 'comparatistische bibliografie van de Nederlandse letterkunde'

I (Eerste Afdeling), Literatuur: theorie en historiografie

A. Theoretisch, vergelijkend, algemeen

1. Bibliografieën
2. Lexica
3. Theoretische werken
 - a. Algemene literatuurwetenschap (Literaire theorie)
 - b. Vergelijkende literatuurstudie
 - c. Algemene en wereldliteratuur
4. Algemene literatuurgeschiedenissen

B. Nederlands

1. Bibliografieën (algemeen, tijdschriften, tijdschriftartikelen, literatuur, literatuurstudie)
2. Biografische woordenboeken

3. Literatuurgeschiedenis
 - a. Algemeen (of Noordnederlands)
 - b. Zuidnederlands (Vlaams)
 - c. Afrikaans
 - d. Fries
4. Bundels
5. Bijzondere literatuurgeschiedenis
 - a. Perioden (middeleeuwen, 16e, 17e, 18e, 19e, 20e eeuw)
 - b. Generaties (tijdschriften) (b.v. Forum, Tachtigers)
 - c. Regionaal (streken en gemeenten)
 - d. Groepen (sociale of godsdienstige)

II (Tweede Afdeling). Literatuur als esthetische categorie

A. Filologische voorarbeid

1. Handschriften en handschriftkunde (algemeen, Nederlands, individueel) (19)
2. Boek- en drukgeschiedenis
3. Tekstkritiek en variantenstudie
4. Datering en auteurschap

B. *Esthetica, poëtica, stilistiek*

1. Esthetica (algemeen, Nederlands, individueel)
2. Poëtica
 - a. Algemeen
 - b. Stilistiek (en retoriek) algemeen aanschouwelijkheid, beeldspraak, klank
 - c. Versleer (metriek) algemeen rijm, ritme en metrum, strofe

C. *Litteraire genres*

1. Genologie
2. Lyriek
 - a. Algemeen
 - b. Historisch
 - c. Individueel
 - d. Bijzondere soorten: lied, liedsoorten (b.v. geestelijk, kerst-, volkslied) andere dichtvormen (b.v. kwatrijn, refrein, sonnet)
3. Epiek
 - a. Algemeen
 - b. Proza
 - c. Bijzondere soorten: epos, mythe, sage, legende, sprookje, ballade en romance, sproke en boerde, idylle en arcadia roman (algemeen, romansoorten) novelle, kortverhaal, vertelling volksboek

4. Dramatiek
 - a. Algemeen
 - b. Historisch
 - c. Individueel
 - d. Bijzondere soorten (b.v. abel spel, blijspel, tragedie, zinnespel)
5. Didactiek (20)
 - a. Algemeen en historisch
 - b. Bijzondere soorten emblemata, fabel, satire, enz. essay en kritiek biografie, dagboek, brief, geschiedschrijving
6. Paraliteraire (of verwante) genres: ballet, beeldverhaal, film, journalistiek, luisterspel, opera, poppenspel

III (Derde Afd.). Literatuur in verband met leven en samenleving

A. Literaire stromingen (21)

1. Periodisering
2. Middeleeuwen (zie I/B/5a)
3. Renaissance en humanisme
4. Barok
5. Classicisme en Aufklärung
6. Romantiek (en neo-romantiek)
7. Latere stromingen: realisme, naturalisme, impressionisme, symbolisme, avantgarde, expressionisme, vitalisme, dadaïsme, kubisme, surrealisme, magisch realisme, existentialisme, experimentalisme, lettrisme

B. Relaties literatuur - andere vakken

1. Sociologie
 - a. Inleiding: sociaal-economische geschiedenis
 - b. Literatuur sociologie (Literatuur als sociaal verschijnsel)
 - c. Sociale tendensen in de literatuur
 - d. Individueel
2. Politiek
 - a. Inleiding: politieke geschiedenis
 - b. Literatuur-politiek (algemeen, individueel)
 - c. Politieke stromingen: anarchisme, fascisme, liberalisme, Vlaams-nationalisme e.a.
3. Godsdienst
 - a. Inleiding: godsdienst- en kerkgeschiedenis
 - b. Literatuur-godsdienst (algemeen, individueel)
 - c. Godsdienstige stromingen: begardisme, calvinisme, contrareformatie, jansenisme, katholicisme, moderne devotie, mystiek, piëtisme, protestantisme, réveil e.a.

4. Wijsbegeerte
 - a. Inleiding: geschiedenis der wijsbegeerte
 - b. Literatuur-wijsbegeerte (algemeen, individueel)
 - c. Wijsgerige stromingen: existentialisme, marxisme, rationalisme, scholastiek, spinozisme, stoïcisme e.a.
 - d. Literatuur-ethica
 - e. Literatuur-levens- (en wereld-) beschouwing
5. Kunst
 - a. Inleiding: kunstgeschiedenis
 - b. Literatuur-kunst (algemeen)
 - c. Literatuur-muziek (algemeen, individueel)
 - d. Literatuur-plastische kunsten (algemeen, individueel)
6. Wetenschap
 - a. Literatuur-wetenschap (algemeen)
 - b. Geesteswetenschappen (22) filologie (linguïstiek): o.m. auteurs als filologen, filologische (linguïstische) tekststudie
folklore
geschiedenis
pedagogie (opvoeding en onderwijs): o.m. literatuuronderwijs, kinderlectuur
psychologie (en psycho-analyse)
rechtsgeleerdheid: o.m. auteursrecht, censuur
theologie e.a.
 - c. Natuurwetenschappen (en techniek) algemeen en individueel bijzonder: o.m. dier- en plantkunde, geneeskunde, mineralogie, natuurkunde, wiskunde

C. Thema's en motieven

1. Algemeen
 - a. Thematologie (motiefstudie)
 - b. Thematiek (van Nederlandse literatuur, individuele auteurs)
2. Natuur
 - a. Werkelijkheid algemeen bijzonder: o.m. lijn-licht-kleur, tijd en ruimte, schoonheid
 - b. Natuur
 - c. Jaargetijden, kosmos, hemellichamen
 - d. Dieren en planten
 - e. Landschappen (b.v. platteland, stad, zee)
 - f. Aardrijkskundige plaatsen (in Nederland, Europa, buiten Europa)
3. Mens
 - a. Algemeen
 - b. Lichaam, lichaamsdelen en -functies
 - c. Leven

cbis. Auteursbiografieën

- d. Levensloop: geboorte, jeugd (kind), huwelijk, ouderdom, dood
- e. Mensentypen (b.v. jood, misdadiger, moeder, vrouw, zwerver)
- f. Beroepen (b.v. boer, dokter, priester, student, zeeman)
- g. Historische figuren (Nederlandse, buitenlandse)

- h. Religieuze (en bijbelse) figuren (b.v. Christoforus, duivel, Jezus, Lucifer, Maria, Noah, heiligen)
 - i. Legendarische (ook mythologische en roman-) figuren (b.v. Aeneas, Arthur, Blauwbaard, Elckerlijc, Faust, Mariken van Nieumeghen, Pallieter, Prometheus, Reinaert, Vliegende Hollander)
- 4. Gemoeds- en geestesleven
 - a. Algemeen (persoonlijkheid, karakter van auteurs)
 - b. Gemoedstoestanden (b.v. angst, droom, eenzaamheid, liefde)
 - c. Levenshoudingen (b.v. cynisme, dandyisme, fatalisme, humor, sentimentaliteit, tragiek)
- 5. Geloof en godsdienst
 - a. Algemeen (b.v. God, Godsdienst, metafysica, ziel)
 - b. Christelijke motieven (bijbels, theologisch, liturgisch) (b.v. hel, mirakel, paradijs, gebeden, sacramenten)
 - c. Bijgeloof en occulte wetenschappen
- 6. Samenleving
 - a. Maatschappelijke motieven (b.v. bestaansvoorwaarden, maatschappelijk leven, rasproblemen)
 - b. Economische motieven (b.v. arbeid, landbouw)
 - c. Politieke motieven (b.v. oorlog en vrede, vrijheid en onvrijheid) c.bis. Historische gebeurtenissen (b.v. Guldensporenslag, Tachtigjarige Oorlog, W.O.I., W.O.II)
 - d. Juridische motieven (b.v. misdaad, rechtspraak)
 - e. Nationale motieven (b.v. nationalisme, patriottisme)
 - f. Folkloristische motieven (b.v. volksleven en -gebruiken, volksgeloof, feesten)

IV (Vierde Afdeling). Literatuur (en cultuur) in internationaal verband

- A. *Inleiding: Betrekkingen en invloeden binnen het Nederlands taalgebied* (23)
 - 1. Intern-Noordnederlands/resp. Zuidnederlands
 - 2. Noordnederlands-Zuidnederlands
 - a. Algemeen
politiek, cultureel
taalkundig
letterkundig
 - b. Individueel
 - 3. Nederlands-Fries
 - 4. Nederlands-Afrikaans
- B. *Contacten met buitenland (Bemiddelaars)* (24)
 - 1. Nederlanden als bemiddelaar
 - 2. Emigranten
 - a. Nederlanders in buitenland (algemeen, per land)

- b. Vreemdelingen in Nederlanden (algemeen, per nationaliteit)
- 3. Reizen (en verblijven)
 - a. Nederlanders in buitenland (algemeen, per land, individueel)
 - b. Vreemdelingen in Nederlanden (algemeen, per nationaliteit, individueel)

4. Individuele bemiddelaars
5. Tijdschriften
6. Uitgevers (algemeen, individueel)
7. Universiteiten
 - a. Nederlandse
 - b. Buitenlandse
8. Vertalingen
 - a. Algemeen (theorie)
 - b. Vertalingen in het Nederlands (algemeen, per taal, individueel)
 - c. Vertalingen uit het Nederlands
 - d. Vertalers

C. *Betrekkingen met buitenland*

1. Nederlands-buitenlands (algemeen)
 - a. Economisch-politiek
 - b. Cultureel-artistiek
 - c. Taalkundig
 - d. Literair
 - e. Individueel (Nederlandse auteurs)
2. Nederlands-Duits
 - a. Economisch-politiek
 - b. Cultureel-artistiek
 - c. Taalkundig
 - d. Literair
 - e. Individueel
 - individuele Nederlandse auteurs-Duits
 - individuele Duitse auteurs-Nederlands
 - individuele Nederlandse-individuele Duitse auteurs
3. Nederlands-Engels (Angelsaksisch) (analoge indeling)
4. Nederlands-Frans (id.)
5. Nederlands-Italiaans (id.)
6. Nederlands-Oosteuropes (id.)
7. Nederlands-Scandinaafs (id.)
8. Nederlands-Spaans/Portugees (id.)
9. Nederlands-buiten-Europes (Oosters) (id.)

D. *Invloeden van/op buitenland*

1. Algemeen (theorie van invloed)
2. Collectieve invloeden
 - a. Algemeen (cultureel, taalkundig, literair)
 - b. Individueel
 - c. Bronnen (individueel)
3. Klassieke invloeden

- a. Algemeen
cultureel
taalkundig
literair
op individuele auteurs

- b. Grieks
cultureel
taalkundig
literair
op individuele auteurs
van individuele auteurs (algemeen, op individuele auteurs)
 - c. Latijns (zelfde indeling)
- 4. Duitse invloeden
 - a. Cultureel-artistiek
 - b. Taalkundig
Duitse invloed op Nederlands
Duits in Nederlanden
 - c. Literair
 - d. Op individuele auteurs
 - e. Van individuele auteurs (algemeen, op individuele auteurs)
- 5. Engelse (Angelsaksische) invloeden (analoge indeling)
- 6. Franse invloeden (id.)
- 7. Italiaanse invloeden (id.)
- 8. Oosteuropese invloeden (id.)
- 9. Scandinafse invloeden (id.)
- 10. Spaans-Portugese invloeden (id.)
- 11. Buiten-Europese (Oosterse) invloeden
 - a. Algemeen
 - b. Wereld van Islam (algemeen, afzonderlijke landen)
 - c. Indische wereld (Hindoeïsme)
 - d. Wereld van Boeddhisme (algemeen, afzonderlijke landen)
 - e. Wereld van Hebraïsme (o.m. bijbel)
 - f. Primitieve volkeren
- 12. Nederlandse invloeden
 - a. Koloniaal-economisch-politiek (algemeen, per land)
 - b. Cultureel-artistiek (id.)
 - c. Taalkundig (id.)
 - d. Literair (id.)
 - e. Op individuele auteurs
 - f. Van individuele auteurs (algemeen, op individuele auteurs)

**Vergadering VII gehouden op donderdag 10
september 1970
14.00 - 17.00 uur**

Voorzitter: Prof. Dr. Brachin (Universiteit Parijs)
Onderwerp: LETTERKUNDE
Sprekers: Prof. Dr. A. van Elslander, Rijksuniversiteit Gent: 'De stand van
het onderzoek van de laatmiddeleeuwse en
Renaissance-literatuur'
Prof. Dr. M. Rutten, Rijksuniversiteit Luik: 'De stand van het
onderzoek van de Nederlandse literatuur vanaf de 18de eeuw
tot nu'

**De stand van het onderzoek van onze laatmiddeleeuwse en
Renaissanceliteratuur
door Prof. Dr. A. van Elslander
Rijksuniversiteit Gent**

Het is bijna dertig jaar geleden dat ik van mijn leermeester Prof. Baur de opdracht kreeg het refrein van de rederijders te bestuderen. Dat werd het begin van een jarenlang bezig zijn met de rederijdersliteratuur en hoewel ik deze sector uit onze letterkundige geschiedenis door allerlei andere opdrachten en bezigheden meer dan eens ontrouw ben geworden, toch ben ik er bij tijd en wijle naar teruggekeerd als naar een oude en trouwe vriendin. Door Prof. De Keyser werd ik geïntroduceerd in de Gentse rederijderskamer *De Fontaine*, die van 1943 af een *Jaarboek* publiceerde waarvan ik weldra de redactie zou helpen waarnemen. Van het begin af werd contact gezocht met Noord-Nederland. Reeds in het tweede *Jaarboek* (1944) werd een bijdrage van Prof. De Voofs opgenomen, een voorbeeld dat in de volgende nummers door tal van andere is gevolgd geworden. Een bespreking van het voortreffelijke overzicht van Dr. Mak, *De Rederijders* (1945) met zijn waardevolle bibliografie, leidde tot persoonlijke kennismaking en jarenlange vriendschap. Naast een aantal artikels, later in de bundel *Uyt lonsten Versaemt* (1957) opgenomen, gaf Dr. Mak in het *Jaarboek* overzichten van de rederijdersstudie van 1957 tot 1965, aansluitend bij zijn Forschungsbericht over onze literatuur van de XVIe eeuw in het maartnummer van het tijdschrift *Spiegel der Letteren* en trad hij als redacteur voor Noord-Nederland op. Wie de door Prof. Deprez opgemaakte alfabetische lijst van medewerkers en bijdragen in het *Jaarboek-Gedenkboek 1968* doorloopt, zal het misschien onmiddellijk opvallen dat hier geen lokaal of provincialistisch, maar een heel-Nederlands standpunt werd ingenomen: de namen van Van Autenboer, De Baere, Van Boeckel, Degroote, Van Eeghem, Keersmaekers, De Keyser, Van Mierlo en Roose komen er voor naast die van Drewes, Ern , Hummelen, Kruyskamp, Mak, Meertens, Steenbergen, Stuiveling en De Voofs. Hierbij zijn dan tevens reeds een aantal namen genoemd van auteurs die voor het onderzoek van de rederijdersliteratuur in de laatste jaren richtinggevend zijn geweest.

Terecht zou u echter kunnen opwerpen dat ik het tothiertoe uitsluitend

heb gehad over de literatuur van de rederijkers en van mij een overzicht werd gevraagd - of althans aangekondigd - van de stand van het onderzoek van de laatmiddeleeuwse en renaissancistische literatuur, wat ongetwijfeld nog heel wat meer omvat. Verwacht u echter geen aperçu dat in enige mate aanspraak zou kunnen maken op volledigheid. Hiertoe ontbreekt mij niet enkel de tijd, maar ook de bevoegdheid. De belangstellende zij hier overigens verwezen naar de reeds genoemde bibliografische overzichten van Dr. Mak, naar die van Dr. Willekens in *Spiegel der Letteren*, die de jaren 1955-1965 bestrijken, en vooral naar het eerste deel van het bekende *Handboek* van Dr. Knuveler, dat thans in een vijfde, geheel herziene druk is verschenen (1970). Het brengt ons een aantrekkelijk beeld van onze literatuur tot de opkomst van de Renaissance, gesteund op de verworvenheden van het onderzoek der laatste jaren. Een blik op de bibliografische noten volstaat om er zich rekenschap van te geven dat onze letteren van ca. 1430 tot de Beeldenstorm in de allerlaatste jaren grote belangstelling hebben gewekt. Ik denk dan in de eerste plaats aan bruikbare werkinstrumenten als het *Rhetoricaal Glossarium* van Dr. Mak uit 1959, onontbeerlijk bij de interpretatie van rederijkersteksten en aan het monumentale *Repertorium van het rederijkersdrama 1500 - ca. 1620* van Prof. Hummelen uit 1968, waarin een kleine zeshonderd, voor het merendeel nog niet gepubliceerde rederijkersspelen zijn geïnventariseerd. Ik denk hier verder aan een aantal synthetische studies die onze visie op de rederijkersliteratuur hebben vernieuwd. Uit 1958 dagtekent het werk van Dr. Hummelen over *De Sinnekens in het rederijkersdrama*, dat is uitgegroeid tot een breed omvattende studie over het rederijkerstoneel in de XVIe eeuw, waarin dit laatste niet meer in de eerste plaats als bron wordt beschouwd voor taalkundig-filologische, sociale of theologische, dus extra-literaire onderzoekingen, maar, door de techniek van wat Dr. Hummelen het verschuivend perspectief heeft genoemd, als literaire documenten, als dramatische teksten, bestemd om gespeeld te worden voor een publiek dat er door aangesproken en geboeid werd.

De studie van Dr. H.A. Enno van Gelder, *Erasmus, Schilders en Rederijkers* (1959) brengt ons in de controversiële sfeer. In feite handelt het werk, zoals de ondertitel het overigens uitdrukkelijk vermeldt, over de religieuze crisis der 16e eeuw weerspiegeld in toneel- en schilderkunst en is de figuur van Erasmus niet centraal gesteld, maar wordt hij geplaatst naast andere, uitgesproken reformatische figuren. Verder worden, naast het rederijkerstoneel, ook de refreinen en de literatuur van de humanisten, meer in het bijzonder het schooldrama, in het onderzoek betrokken. De studie van Dr. Van Gelder sluit aldus aan bij andere

publikaties die er aan voorafgingen of er op zouden volgen, over de weerslag van de geschriften van Erasmus op de rederijders van Prof. Degroote, over de religieuze strekking van de Gentse spelen van 1539 o.m. van Prof. Brachin.

Eveneens in de sfeer van de reformatie en de soms heftige reactie van katholieke zijde zijn de overigens voortreffelijke werken van Dr. Lenselink, *De Nederlandse psalmberijmingen van de Souterliedekens tot Datheen. Met hun voorgangers in Duitsland en Frankrijk*, eveneens uit 1959 - dat wel een gezegend jaar van de rederijdersstudie schijnt te zijn geweest - en van Prof. Roose, *Anna Bijns. Een Rederijkster uit de Hervormingstijd*, uit 1963, waarin de Antwerpse dichteres wordt getekend als een 'zo niet ... zuivere vertegenwoordigster, dan toch een laatste verdedigster van de Middeleeuwse, laat-Middeleeuwse geest, als dichteres zich aansluitend bij de oude rederijkerstraditie, zich van haar tijdgenoten slechts onderscheidend door persoonlijke kenmerken als daar zijn: de hartstocht, de beginselvastheid, het bewustzijn vooral van haar persoonlijke zending als strijdende dichteres en sommige stijlkenmerken'. De studie van Prof. Roose heeft vele verdiensten. Voor het eerst krijgt Anna Bijns de grondige en wetenschappelijk ten volle verantwoorde behandeling waarop ze recht heeft. De verschillende aspecten van haar oeuvre worden aan een nauwgezette analyse onderworpen, de vele problemen die er aan vastzitten worden op objectieve en heldere wijze uiteengezet. Meer dan eens wordt een vraagteken geplaatst en nergens wordt aan de lezer een haastige conclusie opgedrongen. Op het netelige domein van de religieuze controverse heeft de auteur wel degelijk naar de nodige sereniteit gestreefd. Hij heeft er verder zorg voor gedragen het werk van de dichteres niet te overschatten of haar figuur te idealiseren of te 'romanceren'. Verder wordt door Prof. Roose in zijn werk schoon schip gemaakt met een aantal vernuftige gissingen - o.m. van Prof. Van Mierlo over het auteurschap van *Marijken van Nieuwmechelen* en andere volksboeken - die het onderzoek eerder hebben bezwaard dan vooruitgeholpen. Niet minder zijn de verdiensten van de studie van Dr. Lenselink, die zorgde voor een duidelijke omlijning van het begrip psalmberijming, en dit genre niet geïsoleerd, maar in het kader van een ruimere, Westeuropese reformatorische traditie heeft weten te situeren.

Van geheel andere (meer historische) aard is het werk van Dr. Van Autenboer over *Volksfeesten en Rederijkers te Mechelen (1400-1600)*, uit 1962, waarin vooral het tweede deel een op overvloedig materiaal van historische bescheiden gesteund overzicht biedt van de geschiedenis, de ontwikkeling en de werkzaamheden van de drie Mechelse rederijders-

kamers, *De Peoene*, *De Lisbloem* en *De Boonbloem*. Het is de niet geringe verdienste van Dr. Van Autenboer geweest een stuk cultureel leven uit vroeger eeuwen te hebben doen herleven en ook het bewijs te hebben geleverd dat veel van wat over de geschiedenis van de rederijkers in de XIXe eeuw werd gepresteerd grondige aanvulling en correctie verdient. Verder zal het de aandachtige lezer niet ontgaan dat wetenschappelijk verantwoorde studie van de inrichting en activiteiten van de rederijderskamers geen folkloristische, maar een bij uitstek sociale aangelegenheid is. In aansluiting bij het werk van Dr. Van Autenboer wil ik hier ook nog de kortere overzichten van Van Keirsbilck over het *Letterkundig leven te Kaprijke in de XVe en XVIe eeuw*, (1965) signaleren, alsook de licentieverhandeling van M. Vandecasteele, met de letterkundige prijs van de stad Gent bekroond en gedeeltelijk in het *Jaarboek van De Fonteyne 1966* gepubliceerd, over het *Letterkundig leven te Gent van 1500 tot 1539*. Ze steunt voor een deel op een overvloedige collectie excerpten uit de Gentse stadsrekeningen, aangelegd door wijlen A. van Werveke.

De kennis van de rederijdersliteratuur berust echter in de eerste plaats op de literaire teksten zelf, die op hun beurt dienen getoetst te worden aan de letterkundige opvattingen van de tijd. Het literaire onderzoek wordt echter in hoge mate geconditioneerd door bruikbare tekstedities, die de vele filologische problemen - tekstcritische en hermeneutische - van de literair-historicus oplossen. Van betekenis is hierbij niet enkel het herdrukken van reeds lang bekende en als het ware door de literatuurgeschiedenis geconsacreerde teksten als *Elckerlijc*, *Marieken van Nieumeghen*, *de Bliscappen*, maar vooral het ter beschikking stellen van weinig gekende of nog helemaal onbekend gebleven werken. Ik denk hierbij aan een *Esbattement van smenschen sin en verganckelijcke Schoonheit*, in 1967 verzorgd door het Nederlands Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen, tevens een 'gemeenschappelijk werkstuk', waaraan alle medewerkers van het instituut hun bijdrage hebben geleverd.¹ Eveneens het produkt van een werkgroep is de uitgave van het *Liedboekje van Marigen Remen* (ca. 1540), met een inleiding en woordverklaring door een groep Utrechtse Neerlandici o.l.v. Prof. Gerritsen, in gestencilde vorm bezorgd in 1966. En het is hier wellicht de plaats een woordje te zeggen over een gelijkaardig projekt dat in het kader van mijn seminarie werd ondernomen. U kent ongetwijfeld, al ware het maar bij naam, het nog steeds onuitgegeven *Testament Rhetoricael* van de Brugse rederijker Eduard de Dene, een van de merk-

1 Prof. Van Es, directeur van het Instituut, had zelf in 1965 een uitgave bezorgd van de twee zestiende-eeuwse rederijkersspelen van *Piramus en Thisbe*.

waardigste autografen uit onze literatuur, voltooid op 31 december 1561. Enkele jaren geleden nog berustte het te Brugge in privé-bezit, maar het kon in 1960 door de Gentse Universiteitsbibliotheek worden aangekocht waardoor een grondige studie van dit volumineuze handschrift mogelijk werd. Einde 1966 werden negen studenten uit de eerste licentie in de Germaanse filologie van de Gentse Universiteit bereid gevonden ieder een vijftigtal folio's van het ruim 450 bladen tellende handschrift voor hun rekening te nemen. De onderscheiden uitgaven kwamen klaar in 1968 en zijn dan ook als licentiewerken gesignaleerd in de jaarlijkse lijsten die in het tijdschrift *Spiegel der Letteren* worden opgenomen. Uiteraard is de kwaliteit van de gegeven tekstverklaringen nogal uiteenlopend en is deze in haar geheel niet voor publikatie geschikt, maar een aantal gestencilde exemplaren van de volledige tekst, die door mijn assistent, de heer W. Waterschoot, zorgvuldig met het handschrift werd gecollationeerd, zal, voorzien van een korte inleiding, aan een aantal bibliotheken en instellingen ter beschikking kunnen gesteld worden. Aldus zal deze voor de kennis van de rederijders te Brugge en ook voor de Brugse rederijkerstaal in de XVIe eeuw zo uitermate belangrijke tekst niet langer onder de korenmaat blijven. Dit jaar hebben opnieuw een zestal van mijn studenten hun licentieverhandeling gewijd aan een gecommenterde uitgave van de *Refreinenbundel van Jan van Styevooort (1524)*, in 1929-1930 diplomatisch uitgegeven door Lyna en Van Eeghem met enkele hoogst belangrijke bladzijden toelichting, maar zonder enige taalkundige commentaar. Van iemand die destijds een studie publiceerde over *Het Refrein in de Nederlanden tot 1600*, is het ongetwijfeld niet zo verwonderlijk dat hij, docent geworden, aan enkele van zijn studenten de editie van een aantal rederijkersteksten, o.m. refreinenbundels heeft toevertrouwd. Zijn heimelijke bedoeling zal daarbij wel geweest zijn verder materiaal te verzamelen voor een repertorium van de refreinenbundels uit de XVIe eeuw, dat een pendant zou vormen van het reeds vermelde werk van Prof. Hummelen.

De rederijders zijn wel de belangrijkste, maar niet de enige dragers geweest van het letterkundig leven in de XVe en XVIe eeuw. Naast de dichters van volksliederen, liedjeszangers en straatmuzikanten, 'Aernoutsbroeders', 'gildekens' en andere onmaatschappelijken, waarvan moeilijk kan worden uitgemaakt welk aandeel ze in onze literatuur hebben gehad, omdat veel van wat hun wordt toegeschreven wel van rederijders afkomstig zal zijn geweest, zijn daar nog de meestal anonieme dichters en vooral dichters van geestelijke liederen uit de kringen van de Moderne Devotie, en verder de kloosterlingen die als predikanten optraden of hun leven doorbrachten met het kopiëren, compileren, ver-

talen, bewerken of vervaardigen van ascetische en mystieke tractaten. Uit de publikaties van de laatste jaren vermelden we hier het reeds genoemde *Liedboekje van Marigen Remen*, geschreven in het tweede kwart van de XVIe eeuw (1966), het *Liedboek van Liisbet Ghoeyuaers*, genoemd naar de eerste eigenares van dit tussen 1470 en 1510 vervaardigd handschrift, uitgegeven door Van Seggelen, eveneens in 1966; *Den Tempel onser Sielen*, naar de Antwerpse editie van 1543 opnieuw uitgegeven in 1968 door Dr. Ampe, voorafgegaan door een uitvoerige inleiding waarin hij o.m. de structuur en de spiritualiteit van dit boeiend werk bestudeert; andere bijdragen van Dr. Ampe o.m. over de Mechelse minderbroeder Frans Vervoort, wiens afhankelijkheid duidelijk werd aangetoond door Dr. Peeters in een omvangrijke studie gepubliceerd in 1968. Deze geestelijke literatuur lijkt werkelijk een onuitputtelijke Fundgrube te zijn voor bijdragen en dissertaties en het ziet er naar uit dat een tijdschrift als *Ons Geestelijk Erf* nog vele jaren zal kunnen doorgaan met het publiceren van studies op dat gebied.

Het humanisme, dat in de tweede helft van de XVIe eeuw bij ons is opgekomen, ligt wel enigszins buiten het gebied van de neerlandicus. Toch zal ook hij moeilijk kunnen voorbijgaan aan nieuwe ondernemingen als de publikatie van de correspondentie van Erasmus, waarvan reeds het eerste deel verscheen, en de geplande editie van de correspondentie van Justus Lipsius. In de laatste jaren werd ook de betekenis van het *Album Amicorum* duidelijk. Dat van Abraham Ortelius werd in facsimile in *De Gulden Passer* van 1967 en 1968 uitgegeven. Het *Sir Thomas Browne Institute* te Leiden maakt zich sedert bijna tien jaar verdienstelijk met de uitgave van een reeks, waarin vooral de studie van Leonard Forster over *Janus Gruterus' English Years* uit 1967 onze aandacht verdient. De bekende humanist verbleef namelijk te Norwich, waar zijn ouders een toevlucht hadden gevonden tegen de vervolging, vooraleer hij in 1577 naar Cambridge vertrok. Te Leiden, waar hij van 1580 tot 1584 aan de universiteit studeerde, schreef hij, volgens het getuigenis van Balthasar Venator, meer dan vijfhonderd sonnetten die echter, op zeven na, verloren gingen. Dit is in onze vroegrenaissancistische literatuur een feit van uitzonderlijke betekenis, enigszins te vergelijken met de rol door Gruterus in 1618 en 1619 gespeeld, toen hij te Heidelberg zijn aandeel had in de vernieuwing van de Duitse poëzie.²

Het kan niet onze bedoeling zijn hier nog breedvoerig te handelen over onze renaissanceliteratuur, althans niet in de brede zin van het woord, zoals ze bv. wordt opgevat in de studie van Th. J. Beening

2 Zie hierover de bijdrage van dezelfde Leonard Forster, *Die Niederlande und die Anfänge der Barocklyrik in Deutschland* (1967).

over *Het landschap in de Nederlandse letterkunde van de renaissance*, uit 1963, die de periode van Jonker Jan van der Noot tot Hubert Kornelisz. Poot omvat. We willen ons hier tot de vroege renaissance beperken. Van de *Vier Wterste* van de Brusselse rederijker-renaissancist Jean Baptist Houwaert bezorgde Dr. van Vinckenroye een model-editie. Een uitgave van *Den Hof en Boomgaard der Poesien* (1565) van de Gentse schilderredrijker Lucas de Heere, door onze assistent W. Waterschoot, verschijnt binnenkort³. Een editie van de *Poeticsche Wercken* van Jonker Jan van der Noot is in voorbereiding en zal een welkome aanvulling zijn op vroegere uitgaven van Prof. Smit en van Prof. Zaalberg, wiens studie over *Das Buch Extasis* (1954) tot een echt standaardwerk over onze vroegrenaissancistische literatuur is uitgegroeid. W. Waterschoot bezorgde ons reeds (1967) een nauwkeurige bibliografische beschrijving van de 34 gekende telkens verschillende exemplaren van de *Poeticsche Wercken* (1580-1594). In de ritmologische studie van F. de Schutter (1967) werd gepoogd de plaats te definiëren van de Antwerpse dichter in de evolutie van het Nederlandse vers in de XVIe eeuw. Van der Noot schreef nl. naar het voorbeeld van Ronsard een isosyllabisch vers waarvan de eerder vrije ritmische factuur het midden houdt tussen het rederijkersvers van wisselende lengte en het jambische vers van onze grote zeventiende-eeuwse dichters. De betekenis van Van der Noot voor de Duitse renaissanceliteratuur - zijn Olympiade werd tussen 1572 en 1576 onder de titel *Das Buch Extasis* in het Duits vertaald - werd duidelijk in het licht gesteld door Leonard Forster in *Jan van der Noot und die Deutsche Renaissancelyrik, Literatur und Geistesgeschichte* (1968, *Festgabe H.O. Bürger*). Reeds in 1959 had Prof. Brachin aandacht gevraagd voor deze 'disciple de Ronsard' in *Archives des lettres modernes*, 1959. De studie van S.F. Witstein over *De verzencommentaar in Het Theatre van Jan van der Noot* (1965) bracht al verrassende resultaten inzake de werkwijze van de Antwerpse patriciër en ik durf verzekeren dat de resultaten van een gelijkaardig onderzoek van de *Poeticsche Wercken* niet minder verrassend zullen zijn.

Dames en Heren, zo zou ik nog verder kunnen gaan en u wijzen op tal van belangrijke studies over onze Laatmiddeleeuwse en Renaissanceliteratuur. Misschien heb ik reeds velen onder U ontstemd door het niet vermelden van in hun ogen belangrijke publikaties die de huidige stand van het onderzoek van deze periode zijn bijzonder cachet geven. Een conclusie dringt zich echter op: we mogen niet klagen over gebrek aan belangstelling. In de laatste jaren zijn ongetwijfeld tal van publikaties

3 Inmiddels als nr. 65 van de reeks 'Zwolse drukken en herdrukken' verschenen.

verschenen die niet enkel nieuw materiaal aanbrengen, maar tevens nieuwe inzichten in geconsacreerde meesterwerken als *Elckerlijc*. Ik denk meer bepaald aan de nieuwe editie uit 1967 door R. Vos, die in zijn inleiding de resultaten heeft samengevat van het onderzoek dat hij gedurende de laatste jaren heeft gewijd aan de bronnen, de auteur, de personages, de dramatische structuur en bepaalde motieven van dit meesterwerk van het middeleeuws allegorisch toneel. Hebben we dus redenen tot optimisme en tevredenheid, er blijft ongetwijfeld nog veel te doen. Alleen al op het domein van het bronnenonderzoek en het bijhouden van de inventarisatie dient nog veel te gebeuren. In de eerste plaats is een coherente voortzetting van de *Nederlandsche Bibliografie* van 1500 tot 1540 van Nijhoff-Kronenberg dringend gewenst. Een repertorium van de Refreinenbundels behoort, zoals we reeds zagen, tot de dringendste desiderata; verder bruikbare tekstedities ook van werken van bekende figuren als M. de Castelein (*De Const van Rhetoriken*), Anna Bijns, Carel van Mander (*Het Schilderboeck* in de oorspronkelijke spelling), Marnix (*De Biencorf*), Spiegel (*Hertspieghele*) en Van der Noot (*Poetische Wercken*), naast uitgaven van psalmberijmingen, rederijkerstoneelstukken als de *Spelen van Sinne* van 1539 en 1561 en goed geanoteerde edities van de bundels van Jan van Styvevoort en Jan de Bruyne.

Het geëngageerde aspect van onze XVI-eeuwse literatuur kan op onze jeugdige, meer op de actualiteit ingestelde vorsers overigens een niet te onderschatten aantrekkingskracht uitoefenen. Als we verzen lezen als:

*elc seyt myn ghelooue is t' beste en t' uwe niet
veel heetent nu sondich, dat voormaels heylich hiet
die voormaels wijs hieten heetmen nu sotten
datmen voormaels om geldt noch goet toe en liet
dat laetmen nu wel toe om twee oude potten
t' leerkint hoortmen nu den meester bespotten
om dat veel consten sijn int hooghste ghecomen
veel vrende opinien en selsaem rotten
hebben nu veel plaetsen inne ghenomen
de cleyne van machten verdruct nu den vromen
dat hy hem moet vlien ende voor hem vermijden
wat gheschieter al wonders in onse tijden...*

dan lijkt het niet zo moeilijk van onze situatie uit een dergelijke gemoedsgesteldheid aan te voelen en tot een intuïtief begrip te komen van een periode die van zo beslissende betekenis is gebleken voor de verdere evolutie van ons volkskarakter en onze cultuur.

De stand van het onderzoek van de moderne Nederlandse literatuur

door Prof. Dr. M. Rutten
Rijksuniversiteit Luik

Zonder G. Knuvelder aan het slot van *Aasgieren der Filologie ?* (1963) helemaal ongelijk te geven, nl. daar waar hij zegt dat 'wetenschappelijk, de literatuurgeschiedschrijving in velerlei opzicht nog in de eerste fase van haar ontwikkeling staat: haar terminologie, haar begrippensysteem, haar methodiek, - het moet vrijwel alles nog worden vastgesteld', hij dientengevolge de literatuurhistoricus 'tot een overgrote mate van bescheidenheid' aanmaant, kan m.i. niet al te onbescheiden worden gesteld, dat alle literatuur, *de* literatuur met een tekst, de literaire tekst begint en eindigt.

Wat literatuur, *de* literatuur is; wat het literaire in de literatuur is; wat de literatuurstudie, dan ook de literatuurgeschiedenis wetenschappelijk bedoelt te zijn; waarin het aandeel bestaat van de subjectieve of objectieve fundering in de literatuurwetenschap, die menselijke, humane, geesteswetenschappelijke, met H. Rickert meent Knuvelder cultuurwetenschappelijke niet-exacte wetenschap, die uiteraard als ingewikkeld, oneindig verscheiden en beweeglijk studieobject de *Homo humanus* te bestuderen heeft, dus niet zozeer als anatomisch, fysiologisch, biologisch, chemisch, biochemisch verschijnsel, dan wel als psychisch, moreel, religieus, metafysisch, sociaal, politiek, sinds enkele tijd interplanetair kosmisch verschijnsel, ingeschakeld in een technocratische consumptiemaatschappij, en die het woord, de *taal* of liever de *spraak* aanwendt om hiermee iets anders te verrichten dan gewoon iets aan iemand mee te delen; - het zijn een reeks vragen, die hier, op het ogenblik, niet kunnen worden beantwoord.

Dit neemt echter niet weg dat het begin en einde, het alfa en omega van de literaire bedrijvigheid, het literair kunstwerk als zodanig, de literaire intentie, functie en efficiëntie de literair, literairesthetisch, te actualiseren en te valoriseren tekst is (Lat. *textus*, uit *texere*: vlechten, weven, vlechtend of wevend schikken, ordenen, bouwen, gestalte geven). Tekst wordt hier opgevat, niet alleen als geschreven, getypte, gedrukte, door een of andere typografie materieel vermenigvuldigde en verspreide literairesthetische communicatiegestalte, eveneens als zodanige commu-

nicatiegestalte van de oudere gesproken, oraal doorgegeven literatuur en de nieuwere audio-visuele zgn. concrete literatuur, althans vanaf het moment waarop die, samen met fonische en plastische, ook op het woord, de *taal* of liever de *spraak* steunende literairesthetische implicaties vertoont; als ik hier de voorkeur geef aan het begrip en de zaak *spraak* liever dan *taal*, dan doe ik niets anders dan, met en na F. de Saussure, op de literatuur het verschil toepassen dat hij, op algemeen linguïstisch gebied, tussen *langue* en *parole* heeft aangebracht. Inderdaad, vanaf het ogenblik waarop er, welbewust, onderbewust, in sommige paranormale gevallen onbewust, een georganiseerd, tot taal- of liever spraakvorm geworden systeem is tot stand gekomen, die taal- of liever spraakvorm andere dan gewoon informatieve bedoelingen gehad heeft, kan men geredelijk aannemen dat er, niet enkel een tekst, wezenlijk een individueel bepaalde literaire tekst aanwezig is, die het spreekt vanzelf de algemene taalstructuur als onderbouw vertoont, maar de individuele spraakstructuur als bovenbouw, als kroon op het werk. S. Dresden had groot gelijk de wereld, die hiervan het resultaat is, een 'wereld in woorden' te noemen, al zegt de karakterisering nu nog niets over het individueel literair, dus uniek literairesthetisch kenmerk, het ondeelbaar *individueel* van die wereld. Wat er ook van zij, de formule wijst in de richting van het persoonlijk georganiseerd literairesthetisch systeem.

Om nu maar onmiddellijk met de deur in huis te vallen; - het is die 'wereld in woorden', dat ondeelbaar *individueel* van die wereld, dat persoonlijk georganiseerd literairesthetisch systeem, dat wat het onderzoek betreft van de moderne en hedendaagse Nederlandse literatuur vanaf de 18de eeuw tot nu, - sinds de dood, of de schijndood van de literatuurgeschiedenis als natuurwetenschappelijk filologische eerder dan cultuurwetenschappelijk filosofische geschiedenis, is hier sinds de eerste, vooral de tweede wereldoorlog, verandering ingetreden, - op schromelijke wijze verwaarloosd is geworden.

Wat is, inderdaad, tot voor kort de stand van zaken geweest? Wat is hij op het ogenblik? Wat kan hij, in een nabije of verre toekomst, dit met de theoretische filosofische denkrichtingen en de praktische technische middelen welke ons thans ten dienste staan, wellicht nog worden? Het is op die drie vragen dat ik, kort en bondig, - met al mijn excuses voor het verzwijgen van een massa literairhistorisch en historiografisch materiaal dat nu uiteraard niet ter sprake kan komen, - een zo mogelijk bij de feiten blijvend antwoord zal trachten te geven.

Ik zal me hierbij, in alle bijzonderheden, evenmin kunnen bezighouden met concrete documentaire aspecten van de stand van zaken, als

daar zijn: 1. de voorhanden zijnde, te behandelen stof, dus wat er materieel te doen viel; 2. de behandelde stof, dus wat er praktisch gedaan werd; 3. de nog te behandelen stof, dus wat er in de toekomst nog te doen valt. Aan een lijst, een dorre nomenclatuur, - die trouwens altijd onvolledig zal zijn, ook wat soms belangrijke problemen en gebieden van het onderzoek betreft, - van te behandelen, reeds behandelde en nog te behandelen werken, auteurs en methoden van aanpak hebben we nu weinig of niets; ik verwijs hiervoor naar de *Kronieken in Spiegel der Letteren* waar, in de mate van het mogelijke, voor de betrokken perioden, C.M. Geerars, J. Smeyers, W. Gobbers en ikzelf een steentje hebben proberen bij te dragen, om de vakgenoten in te lichten; het is niet zo gemakkelijk, - de redactie van het tijdschrift weet hierover mee te praten, - voor het bezorgen van dergelijke kronieken onbaatzuchtige en moedige zielen te vinden, die dit benedictijnenwerk op zich willen nemen.

Dit om alleen maar te zeggen dat het er hier uitsluitend om zal gaan de drie vragen, vooral dan de derde, - wat kan de stand van zaken, in een nabije of verre toekomst, dit met de theoretische filosofische denkrichtingen en de praktische technische middelen welke ons thans ten dienste staan, wellicht nog worden? - te beantwoorden in functie van de *huidige mogelijkheden*, dus de *prognose d.d. 1970*, die een vernieuwde, werkelijk moderne en ter zake doende studie op enkele welbepaalde gebieden van het onderzoek linguïstisch en literair, literairhistorisch, literairesthetisch historisch in het vooruitzicht zou kunnen stellen. Ik ben er hoe langer hoe meer van overtuigd dat de taak van de literatuurhistoricus, die ten slotte het laatste woord dient te krijgen, - immers, literatuur wordt gekenmerkt (G. Knuvelder heeft hierop in *Aasgieren der Filologie?* gewezen), nl. door haar cultuurhistorische, cultuurwetenschappelijke behandeling van literaire ruimte- en tijdgebonden, maar ook wezenlijke, zinvolle individuele waarden of valuta, en die zijn één, enig en af, in ruimte en tijd, - als bleekzuchtig rondde-cuir, gepatenteerd archivist, biografische strandjutter of vuilnisbakschuimer, definitief voorbij is.

Wij hebben thans, onder allerlei wetenschappelijke invloeden, niet enkel van thematische, ook van formele aard, - en het samengaan van beide, - de psychologie, de psychoanalyse, de analytische psychologie of dieptepsychologie, de semiotiek (semiologie) of tekenleer, de semantiek of betekenisleer, de glossematiek of relatie- en functieleer, de nieuwere symbologie als voortzetting van de oudere leer der significa, de historisch-materialistische socio-economische produktieleer, de cybernetica of communicatie- en informatieleer, de fenomenologie, op meer

exact gebied de mathematica, de logica, de mathematische logica, de mathematische microanalyse, de statistische analyse, de structurele wetenschappen, vooral de structurele taalwetenschap, de algemene en toegepaste linguïstiek, en die alle convergeren op wat men in de jongste tijd op literairwetenschappelijk gebied *teksttheorie*, *tekstleer* of *tekstwetenschap* is gaan noemen (men zie o.m. het opstel *Semiotiek en Literatuur* van T.A. van Dijk, in *Raster*, IV, 2, zomer 1970, volgend op *Taaltheorie en Literatuurtheorie* van dezelfde, in *Raster*, III, 2, zomer 1969), een beeld van het literair kunstwerk voor ogen, - ook als dit zowel tot de 18de, de 19de als tot de 20ste eeuw behoort, - dat niet meer het beeld is van het literair kunstwerk, zeker niet voor de tweede wereldoorlog. Voor de tweede wereldoorlog, ongetwijfeld voor de eerste wereldoorlog, was dit gebonden aan het kritisch filologisch deterministisch, ook natuurwetenschappelijk historisch of genetisch causaliteitsonderzoek, het type van onderzoek dat de canon 'leven en werken' centraal stelde van de auteur of een reeks auteurs, die andere canon die wij de 'ontwikkelingsgang' van een auteur of een reeks auteurs noemden, op zijn best zijn of hun 'levensgang' of 'wereldbeeld'; het is voldoende er, in *Spiegel der Letteren*, de lijsten van de aan de Belgische universiteiten voorgelegde licentieverhandelingen en doctoraatsdissertaties op na te slaan, om te constateren hoe taai sommige van die canons nog doorwerken; al constateert men dan toch nieuwe gebieden van onderzoek, die de thematiek, de motiefstudie, sommige structuuraspecten, problemen als realiteit en fictie, ervaring en beeld betreffen. Hoe ook, het beeld van het literair kunstwerk dat op het ogenblik hoe langer hoe duidelijker voor de geest van de literaire en literairhistorische onderzoeker opduikt, is er een dat aan de ene kant op labiliteit, polyvalentie, creativiteit en recreativiteit gecentreerd is, aan de andere op autonomie, uniciteit, structuur, in het extreemste geval, op het mathematisch getal. Het wordt dus niet meer unilateraal gezien; het vertoont het dualistisch karakter van een paradox, zoals uiteraard alle georganiseerd systeem in taal- of liever spraakvorm, alle literaire, literairesthetische tekst, geklemd tussen inhoud en vorm, gehalte en gestalte, chaos en orde, existentie en de opbouw van die existentie, geprojecteerd in die ene transcenderende scheppende verbeeldingswereld van de schrijver als artiest, waaruit het systeem of de tekst is voortgekomen. Na W. Emrich en, te onzent, J.P. Verhoeff schrijft G. Knuvelder in *Aasgieren der Filologie?* het volgende en men kan hem, - op één punt na, - geen ongelijk geven: 'De moderne poëtië stelt, naast, ten eerste, de gesloten functionele samenhang en de gesloten "gestalte" van het werk, naast, vervolgens, de veelomvattende spanning, wijde, een derde kwaliteit die binnen een zo geaard werk te

onderscheiden valt, de kwaliteit die eerder duidt op een bepaalde “openheid” van het werk, en die aangeduid wordt met termen als ambivalentie, “ambiguity”, paradoxaliteit, ironie, enz., - de begrippen, die door deze termen aangeduid worden, niet begrepen als inhoudskwaliteiten, maar als krachten die een bepaalde structuur en vorm tot stand brengen. Een werk kan, meent men, een hogere waarde ontleen aan het feit dat het gedifferentieerder, rijker aan spanningen is in zijn taalkundige en compositorische verbanden. Om welke reden bedoelde begrippen eenvoudig als ‘krachten’ dienen te worden gezien, die een bepaalde structuur en vorm tot stand brengen, en ook niet tegelijk als ‘inhoudskwaliteiten’, is mij een raadsel; dan nog liever de formule en het inzicht van H. von Hofmannsthal, waar hij zegt: ‘Trennt ihr vom Inhalt die Form, so seid ihr nicht schaffende Künstler, Form ist vom Inhalt der Sinn, Inhalt das Wesen der Form’. De hele, niet *diade* van inhoud en vorm, maar *triade* van inhoud, vorm en het voltooid literair kunstwerk, - dit geldt ook voor andere kunstuitingen, - doet mythologisch enigszins denken aan de geboorte van Pegasus uit de onthoofde romp van de stoffelijke en onstoffelijke, sterfelijke en onsterfelijke Medousa, bevrucht door Poseidon, het water; daarom Pegasus, niet enkel als het gevleugeld paard, oorspronkelijk als de gevleugelde bron, het gevleugeld opwaarts stromende water; men zou ook kunnen denken aan de geboorte van Pallas-Athena, broer van Apollo, beiden het verblindend licht over de wereld vertegenwoordigend, geheel gespeerd, gehelmd, geharnast, dus voltooid, na de bijlslag van Hephaestus uit het voorhoofd geboren van Zeus, deze hemel en aarde, stoffelijkheid en onstoffelijkheid, het wijze Al vertegenwoordigend; Homerus noemt hem de vader der goden en der mensen.

Laten wij echter, uit die hogere mythologische en mythische regionen, terug een trapje lager dalen, en ons houden aan de eerste vraag die we daareven stelden, nl. wat is, tot voor kort, de stand van zaken op het gebied van het onderzoek van de Nederlandse literatuur vanaf de 18de eeuw tot nu geweest? Het spreekt vanzelf dat de vraag, materieel en methodisch, minder voor de exact mathematische en technocratische 20ste eeuw dan voor de deterministisch en positivistisch natuurwetenschappelijke 19de eeuw, minder voor de aldus bepaalde natuurwetenschappelijke 19de eeuw dan voor de classicistische, rationalistische en sentimentalistische 18de eeuw zal gelden. Hoe dichter wij onze eigen tijd naderen, des te meer ter zake doende, - wat niet noodzakelijk betekent juister, exacter; we hebben met een niet-exacte wetenschap te maken, die haar morele, humane, geesteswetenschappelijke grenzen heeft te eerbiedigen, - des te veelzijdiger, maar ook technischer, mechanistischer zullen met de tijd de methoden van aanpak in de literatuurstudie

worden. De publikatie van nr. 1, juni 1970, van het informatieblad *Informatie Nederlandse Lexikologie* (INL), door het Instituut voor Nederlandse Lexicologie, Afdeling Thesaurus, Leiden, en waarbij ook de literatuurstudie betrokken is, - ten bewijze het analytisch statistisch onderzoek van *Karel ende Elegast*; Vondel, *Bespiegelingen*, *Lucifer*, *Edipus* Hooft, *Granida*; voor de moderne tijd H. Gorter, *Mei*, I. Michiels, *Het Afscheid*, *Het Boek Alfa*, *Orchis Militaris*, om niet speciaal te spreken over het *Retrograde Woordenboek van de Nederlandse Taal* naar het Nieuw Groot Woordenboek van Van Dale door E.R. Nieuwborg, en dat ons als rijmwoordenboek diensten kan bewijzen, - is er het beste bewijs van.

Het onmisbaar boekje van G. Brom, *Geschiedschrijvers van onze Letterkunde*, ontstaan uit een lezing voor de *Maatschappij*, Leiden, op 31 december 1941, pas verschenen in 1944, en waarin, terloops gezegd (een prikkelend geval), geen woord gerept wordt over de toen reeds gepubliceerde eerste twee delen van de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, hoofdredacteur Fr. Baur (resp. 1939, 1940), met in deel één de merkwaardige *Inleiding* van Fr. Baur, *De Literatuur, haar Historiographie en Methodes*, ged. 14 juli 1939, - dit boekje van Brom zou door een onzer eenmaal moeten worden herschreven, en doorgetrokken tot in onze tijd, - geeft nog altijd een vrij duidelijke kijk op de manier waarop de historiografie van de Nederlandse literatuur, - ook wat het tijdsbestek betreft, dat ons thans interesseert, - vanuit enkele 'voorlopers' en 'beginners' over het dogmatisme van W.J.A. Jonckbloet, het journalisme van J. ten Brink, het empirisch historisme van J. te Winkel, het stilistisch estheticisme van G. Kalff, tot omstreeks 1937 uitgelopen is in wat Brom noemt 'Verwey en zijn school', nl. haar 'bewuste subjectiviteit' op literairwetenschappelijk gebied. In zijn laatste paragraaf, nl. *Uitzicht*, komt hij tot de conclusie: 'De scheiding, die de Tachtigers, om lucht te maken en een eerbiedige afstand te houden, tussen wetenschap en kunst bewerkt hadden, werd door Verwey's academische werking gelukkig overwonnen. Het kost weinig moeite meer, vorsers aan te wijzen met gevoel voor schoonheid en dichters met begrip voor geschiedenis'. Iets verder: 'Eerst door geleerden ontdekt als historische of linguïstische documenten, mochten ze (de literaire kunstwerken) nog eens door kunstenaars geopenbaard worden als esthetische monumenten'.

Ik meen werkelijk dat deze zienswijze van G. Brom, niet enkel wat de literatuurgeschiedenis, eveneens wat de literatuurstudie in het algemeen betreft, in vogelvlucht een nogal precies beeld geeft van de wijze waarop ook het literair kunstwerk vanaf de 18de eeuw, tot althans het

midden van de periode tussen de twee wereldoorlogen, benaderd is geworden. De hele evolutie loopt m.i. uit in de formulering, tevens de definitie van het literair kunstwerk en zijn studie van Fr. Baur uit 1939, waar hij poneert: 'Het letterkundig werk valt onder de jurisdictie van de wetenschap in zijn dubbele hoedanigheid van afzonderlijk, voltooid, op zichzelf bestaand esthetisch voorwerp tevens en als vrucht van een ontwikkeling, zoowel van psychologischen aard in den dichter als van historischen aard in den tijd.

Daarvandaan voor de literatuurwetenschap al dadelijk de mogelijkheid van een driedubbel uitgangspunt voor het studieverloop: het esthetische, het psychologische en het historische. Op den bodem van deze drie hulpdisciplines: de *esthetica*, de *psychologie* en de *geschiedenis*, in den ruimsten zin van het woord, moet de letterkundige geschiedschrijver zijn gebouw optrekken; met deze hulpwetenschappen heeft hij bestendig contact te houden'.

Het is op deze historische, voor een deel psychologische, voor een deel esthetische basis, reeds aangesneden door J. te Winkel en G. Kalff, dat C.G.N. de Vooys, schrijver van deel VII van de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, *De Letterkunde van de Negentiende Eeuw tot ongeveer 1885 in Noord-Nederland* (1948) en W.J.M.A. Asselbergs, schrijver van deel IX van dezelfde geschiedenis, *Het Tijdperk der Vernieuwing van de Noordnederlandse Letterkunde* (1951), konden voortbouwen; De Vooys beriep zich hiervoor hoofdzakelijk op de op de voorgrond tredende literaire 'genres' en wat hij telkens noemt de 'hoofdpersonen en hun onderlinge verhouding'; Asselbergs op de 'feiten' liever dan de 'waarden'. De Vooys schrijft, in dit verband: 'Afbakening van tijdperken in de letterkunde stuit op schier onoverkomelijke bezwaren. De geschiedenis vertoont een doorlopende stroom. Generaties vloeien in elkaar over; ouderen en jongeren leven en werken gelijktijdig. Schrijvers die meer dan vijf-en-twintig jaar werkzaam zijn, dienen geplaatst te worden in perioden van zeer verschillend karakter'; het is het chronologisch progressief historisch standpunt, steunend op genre, generatie, periode, zonder feitelijk in het bijzonder rekening te houden met het literair kunstwerk, als wat Baur noemt het 'op zichzelf bestaand esthetisch voorwerp'. Asselbergs meent, op zijn beurt: 'De geschiedenis der letteren is een wetenschap van feiten, alvorens een wetenschap van waarden te worden. Hierin onderscheidt zij zich van de actuele litteratuur-kritiek en van de litteraire polemieken, die zich partij stellen in de strijd om de directe geldigheid van waarden. Wie geschiedenis schrijven wil, moet onbelemmerd de gedragingen, opvattingen en levensomstandigheden van personen in het geding kunnen brengen, hij

moet over biografische gegevens beschikken en hij moet persoonlijke verhoudingen objectief kunnen onderzoeken. Zolang gebrek aan documentatie of verzet van de goede smaak zulk onderzoek verhindert, is de vorming van geschiedkundig inzicht uitgesloten'; het is het biografisch, ook sociologisch bepaald historisch standpunt, steunend op stroming, begeleidend stroming, bij- en hoofdfiguur, zonder dat hiermee niet gezegd is dat de literatuurwetenschap ten slotte toch ook een wetenschap van waarden is, na allereerst een wetenschap van feiten te zijn.

Beide standpunten, het vooral periodiserend en vooral biografiserend historisch standpunt, werden, *reeds vanaf 1948*, door G. Knuvelde ondervangen, - ook wat de ons thans interesserende tijdperken betreft, - in diens *Handboek tot de Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde*, waar hij in zijn *Inleiding* stelde: 'Het schrijven van een geschiedenis der Nederlandse letterkunde veronderstelt dus (*dus* betekent hier: na het 'materiële voorwerp' van de twee begrippen en zaken, nl. *Nederlandse letterkunde*, te hebben omschreven): kennis van teksten, waardering ook van teksten om hun letterkundige waarde'. Het is, eindelijk, het evaluerend, - van welk standpunt uit, doet er niet toe, - historisch inzicht dat het literair kunstwerk plaatst onder de, wat Baur noemde, jurisdictie van de wetenschap, nl. als 'afzonderlijk, voltooid, op zichzelf bestaand esthetisch voorwerp', tevens als ingeschakeld in een ontwikkeling, zowel van 'psychologische' als 'historische' aard. Al zijn er nog tal van mogelijkheden geweest, althans in de details, om tot voor kort de betrokken tijdperken literairwetenschappelijk te bestuderen, het boek van Knuvelde, - met nu de vijfde druk, waaraan het toe is, nog altijd, op het ogenblik, het boek over de geschiedenis der Nederlandse letterkunde, - kan voorlopig als een eind- tevens beginpunt worden beschouwd, althans wat de manier betreft om bedoelde literatuurgeschiedenis *historisch* te beschrijven.

Intussen moet er toch iets van mijn hart, mijn wetenschappelijk hart; ik vind het nog steeds een intellectuele schande, èn voor ons wetenschappelijk corps, èn voor de Nederlandse uitgeversexploitatie, dat dertig jaar na het verschijnen van het eerste deel van de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden* van Fr. Baur, de uitgave (en wellicht het schrijven) van deel VI over de Noord- en Zuidnederlandse literatuur in de 18de eeuw, deel VIII over de 'letterkunde van de 19de eeuw tot ongeveer 1893 in Zuid-Nederland', deel X over het 'tijdperk der vernieuwing van de Zuidnederlandse letterkunde' (ik neem de terminologie over van de verschenen delen), nog steeds niet gebeurd is. Misschien zou dit Vierde Colloquium, mijnheer de Voorzitter, in naam van de buitenlandse en binnenlandse lectoren en hoogleraren aan de betrokken

uitgevers een, - althans vrome, - wens kunnen doen toekomen; er wordt zoveel over cultuur geroddeld; dit zou er dan nog bij kunnen. Waar een encyclopedie in zoveel compacte delen mogelijk is, moet het voltooiën van drie delen *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden* eveneens mogelijk zijn; liever 'een goed voorbeeld van een babelse spraak- en stijlverwarring', naar het woord van G. Knuvelder in *Problemen der Literatuurgeschiedschrijving* (1963), dan helemaal geen verwarring. Tot daaraan toe¹.

Het is dus wel zo dat voor het onderzoek van de Nederlandse literatuur vanaf de 18de eeuw tot heden een geleidelijke, niet altijd duidelijk merkbare, maar dan toch aanwezige overgang heeft plaatsgehad van externe filologische tekstkritiek naar interne literairesthetische waardekritiek, met als finaal doel, hiërarchisch, d.i. de tekstkritiek onderordenend aan de waardekritiek, tot een synthetische literatuurstudie en literatuurgeschiedenis te komen, die ten slotte het totaal literairesthetisch tekstverschijnsel eerbiedigt. Of wij intussen, tot voor kort, aan het strikt wetenschappelijk in het oog houden van de vier 'concentrische cirkels', voorgesteld door G. Knuvelder, geraakt zijn, en die zijn: 1. die van het literair kunstwerk zelf; 2. die van de interne verklarende, duidende, literairesthetische benadering; 3. die van de externe bijkomend verklarende, geesteswetenschappelijke en cultuurwetenschappelijke benadering; 4. die van de filologische tekstkritische benadering in strikte zin - dit valt nog te bezien. Ik zei het al, het is onbegonnen werk bedoelde overgang op de stukken zelf aan te tonen; niet enkel de *Kronieken in Spiegel der Letteren*, ook de daarin, sinds 1955, bijgehouden *Bibliografische Overzichten* van Em. Willekens, kunnen ons hierover inlichten. Het meest opvallend verschijnsel is m.i. hieromtrent, - al is nochtans veel van dit pas begonnen werk te herzien, althans van strikt filologisch tekstkritisch standpunt uit, - de uitgave van het verzameld, al dan niet volledig oeuvre van tal van schrijvers, zowel oudere als nieuwere. Ik wou alleen maar dit zeggen, zolang voor de betrokken eeuwen en de belangrijkste auteurs er op zijn minst geen tekstkritische filologische uitgave in het vooruitzicht wordt gesteld als de *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's Volledige Werken* (1930-39), zal er extern, intern en wezenlijk literairesthetisch, moeilijk degelijke literairwetenschappelijke arbeid kunnen worden verricht; ik zeg wel op zijn minst, inderdaad genoemde *Jubileumuitgave* zou nu ook, met het oog op de toekomst, statistisch analytisch dienen te worden herzien, en aldus aangevuld. Genoeg echter betreffende de eerste vraag, die we ons hebben gesteld.

De tweede vraag, die wij ons voorgenomen hebben kort en bondig te beantwoorden, luidt: wat is de stand van zaken, op het gebied van de

moderne en hedendaagse Nederlandse literatuur, op het ogenblik?

In dit verband moet m.i. voorafgaandelijk gewezen worden op die langzame maar zekere bewustwording onder vakgenoten, - het spreekt vanzelf, oorspronkelijk geactiveerd vanuit het buitenland, voor een deel door toonaangevende theoretische werken, voor een deel congressen en acta als die van de *Internationale Federatie der moderne Talen en Literaturen* (de FILLM), de *Internationale Vereniging voor Vergelijkende Literatuur* (de AILC), e.a., - wat betreft het literairesthetische feit, nl. de literairesthetische tekst als zodanig, zijn studie en geschiedenis. Deze bewustwording lijkt me, na het aandeel dat C.G.N. de Vooys, W.J.M.A. Asselbergs, vooral dan toch de hoofdredacteur Fr. Baur in het kader van de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden* hierbij hebben gehad, - in de tijd dus tussen 1939 en 1951, - sinds de tweede wereldoorlog, althans theoretisch, in versneld tempo te zijn gegaan.

Om dit aan te tonen is het voldoende in chronologische volgorde op een reeks publikaties te wijzen, inaugurale redenen, studies, mededelingen op congressen, tijdschriftartikelen, enz., die op het gebied van de literatuurstudie, de literaire theorie of literatuurwetenschap en haar toepassing op het onderzoek zelf, ongeveer vanaf 1945 verschenen zijn. Ik heb hiervan, ter oriëntering, ongetwijfeld een onvolledige, daarom voorlopige lijst opgesteld, die ik thans, - zonder verdere commentaar, - gewoon laat volgen:

1946	A. Westerlinck, <i>Het schoone Geheim der Poëzie, beluisterd, niet ontluisterd</i> ;
1946	A.W. de Groot, <i>Algemene Versleer</i> ;
1947	W. Kramer, <i>Inleiding tot de stilistische Interpretatie van litteraire Kunst</i> , de omgewerkte herdruk van <i>Het litteraire Kunstwerk, Inleiding tot de Stilistiek</i> , 1935;
1947	C.F.P. Stutterheim, <i>Stijlleer</i> ;
1947	C.F.P. Stutterheim, <i>Theorie der Schone Letteren</i> , Ensie;
1949	P. Minderaa, <i>Lyriek en Leven</i> , inaugurale rede;
1949	H.P.H. Teesing, <i>Das Problem der Perioden in der Literaturwissenschaft</i> ;
1949	J. Elema, <i>Poëtica</i> ;
1952	H.P.H. Teesing, <i>Literatuurgeschiedenis en Literatuurwetenschap</i> , inaugurale rede;
1953	E.L. Kerkhoff, <i>Wegen naar het Taalkunstwerk</i> ;
1953	C.F.P. Stutterheim, <i>Problemen der Literatuurwetenschap</i> ;
1954	K. Meeuwesse, <i>De Ontwikkeling der Wetenschappen in de laatste halve eeuw</i> , Gedenkboek van het Thijmgenootschap;
1955	W. Gs Hellinga en H. van der Merwe Scholtz, <i>Kreatieve</i>

- Analise van Taalgebruik, Prinsipes van stilistiek op linguistische grondslag;*
- 1956 J.G. Bomhoff, *Over het Object der hedendaagse Literatuurwetenschap*, Museum;
- 1956 J.C. Brandt Corstius, *Literatuurwetenschap*, Scientia;
- 1957 J.G. Bomhoff, *Diepte als literaire Categorie*, inaugurale rede;
- 1957 J.C. Brandt Corstius, *De Muze in het Morgenlicht, Inleiding tot de geschiedenis van de eenheid der Westerse literatuur*;
- 1957 Fr. Baur, *De Filologie van het letterkundig Comparatisme*, Handelingen van het 22ste Vlaams Filologencongres;
- 1960 W. Blok, *Verhaal en Lezer, Een onderzoek naar enige structuuraspecten van 'Van Oude Mensen, de Dingen die voorbijgaan' van Louis Couperus*;
- 1961 J.G. Bomhoff, *De ontologische Status van het literaire Kunstwerk*, Forum der Letteren;
- 1961 J.H. Waszink, e.a., *Benaderingen van het literaire Werk*;
- 1962 J. Kamerbeek, *Creatieve Wedijver*;
- 1962 C. de Deugd, *De Eenheid van het Comparatisme*;
- 1962 G. Knuvelde, *Problemen der Literatuurgeschiedschrijving*, Tilliburgis;
- 1963 G. Knuvelde, *Aasgieren der Filologie?* Versl. en Med. Kon. VI. Ac. voor Taal- en Letterkunde;
- 1964 Fr. C. Maatje, *Der Doppelroman*;
- 1965 K. Meeuwesse, *Over de Interpretatie van het literair Kunstwerk*, Raam;
- 1965 S. Dresden, *Wereld in Woorden, Beschouwingen over romankunst*;
- 1965 N.A. Donkersloot, *Wij noemen het Literatuur*;
- 1966 H.A. Gomperts, *De twee Wegen van de Kritiek*, inaugurale rede;
- 1967 M. Janssens, *De Schaduwloper*;
- 1967 G. Stuiveling, *De Nederlandse Literatuurgeschiedenis: Stand en Misstand*; Verslag van het Derde Colloquium van Hoogleraren en Lectoren in de Nederlandistiek aan buitenlandse Universiteiten, 1969;
- 1968 R.F. Lissens, *Voor een behoorlijke Apparatuur van de Nederlandse Literatuurstudie*, Versl. en Med., Kon. VI. Ac. voor Taal- en Letterkunde;
- 1969 W. Gobbers, *Het Probleem van de historische Evaluatie*, (n.a.v. *Rhijnvis Feith*), Handelingen van het 27ste Vlaams Filologencongres;
- 1969 J. Weisgerber, *De hedendaagse Richtingen in de Literatuurstudie*, Ibidem;

- 1969 R. Eeckhout en W. Martin, *Woordindex op 'Mei' van H. Gorier (1889), Indexen en Concordanties op Nederlandse Auteurs, 1.*

Zelf heb ik hieraan een paar bescheiden bijdragen toegevoegd, nl. in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1950, o.d.t. *Dichtkunst en Fonologie*; in het huldenummer *Vooys voor De Vooys* van *De Nieuwe Taalgids*, 1953, o.d.t. *Over de Noden van de Nederlandse Literatuurwetenschap*; vervolgens, in 1956, *Inleiding tot de Literatuur*.

Zoals ik reeds liet opmerken, deze lijst is wetenschappelijk zeker niet onaanvechtbaar; we zouden hier nog moeten denken aan tal van onmisbare bijdragen in tijdschriften en handelingen, *De Nieuwe Taalgids*, *Forum der Letteren*, *Spiegel der Letteren*, *Merlyn*, sinds enkele tijd, *Raster*, eveneens aan de handelingen en jaarboeken van de *Maatschappij*, de *Zuidnederlandse*, de Hollandse en Vlaamse filologencongressen, met daarin soms, zowel methodisch als literairtheoretisch, belangrijke opstellen. Om slechts op twee voorbeelden te wijzen, wellicht twee extremen: de reeks *Nieuwe Vondel-Literatuur*, bezorgd door W.A.P. Smit in *De Nieuwe Taalgids*, waarin de methode van de tekstkritische, structurele, genetische historische literatuurgeschiedschrijving, in een geest van verzoenende synthese, klaar en duidelijk wordt uiteengezet; hiertegenover de bijdragen van J.J. Oversteegen in *Merlyn*, waarin hij, samen met zijn groep, de verdediging op zich genomen heeft, en dit op overtuigende wijze, van de methode die nu eenmaal de naam 'close reading' heeft meegekregen. Men vraagt zich, van zuiver filologisch, linguïstisch standpunt uit bekeken, niet zelden af waarom eigenlijk? Hoe men het verschijnsel ook bekijkt, in genoemde publikaties hebben reeds, sinds enkele tijd, zowel de literaire kritiek als het academisch literairwetenschappelijk onderzoek voldoende opvattingen en richtlijnen, nieuwe ideeën en perspectieven op de toekomst gevonden, zo dat het slechts volstaat er de brochure van A. Deprez, nl. *Licentiaatswerken en Doctoraten in verband met de Literatuurwetenschap of de Nederlandse Literatuurstudie*, een systematisch overzicht van de aan de Belgische universiteiten voorgelegde werken (1934-64) op na te slaan, om hiervan overtuigd te zijn. De lijst van de in voorbereiding zijnde onderwerpen voor het doctoraat, bijgehouden in Utrecht door de dienst van A.L. Sötemann, geeft, - o.m. ook voor Holland, - dezelfde indruk.

Hoe dit overzicht van de literairwetenschappelijke bedrijvigheid vanaf ongeveer 1945, - niet zelden in functie van de praktijk op dit gebied, betreffende de tijdperken welke ons interesseren, - ook kan worden geïnterpreteerd, er zijn hieruit, dunkt me, enkele belangrijke conclusies te trekken:

1. tussen 1945 en 1970, - dus over vijftientig jaar, - nl. tussen de nog enigszins intuïtieve, irrationele benadering van het literairesthetisch kunstwerk, o.m. het gedicht, door A. Westerlinck en de analytisch statistische benadering van *Mei* van H. Gorter aan het Instituut voor toegepaste Linguïstiek te Leuven, onder leiding van L.K. Engels, ligt er een enorme afstand; het is die welke ligt tussen de esthetiserende, essayistisch humanistische niet-wetenschappelijke beoefening van ons vak en de informatief mathematische microanalyse op technische, mechanistische, strikt wetenschappelijke grondslag, en die op het getal en zijn interpretatie steunt;

2. van de stilistische interpretatie van het, eens en voorgoed, als literairesthetisch aanvaard taalkunstwerk, over de, al dan niet, creatieve stilistische analyse op linguïstische grondslag, de structurele analyse, de kritische historische evaluatie, is de evolutie verlopen in de richting van een ontologische behandeling van het taalkunstwerk enerzijds (J.G. Bomhoff), anderzijds een analytisch statistische behandeling (L.K. Engels); het geldt hier de hele afstand tussen literatuurfilosofie of literatuurologie, de 'science humaine', volgens de Franse terminologie, en de exacte wetenschap, de 'science exacte';

3. centraal blijkt de discussie gegaan te zijn, en zij is het nog steeds, rond de rol en de plaats van de literatuurgeschiedenis als zodanig en haar geschiedschrijving als de enig mogelijke benadering van het literairesthetisch kunstwerk, tegenover en te midden van de literatuurstudie, hoofdzakelijk de literaire theorie of literatuurwetenschap, of die nu als bijzonder of praktisch dan wel als algemeen of theoretisch wordt opgevat; hoe dit ook zit, de psychologische, persoonlijke, biografische, historiserende literatuurgeschiedenis schijnt, althans op het eerste gezicht, de plaats te hebben moeten ruimen voor de literairesthetische literatuurgeschiedenis, al dient toch weer, - paradoxaal genoeg, - te worden gezegd dat ze in de jongste tijd zichzelf tracht te overleven door te steunen, voor een deel, op de psychoanalytische en analytisch psychologische of dieptepsychologische, voor een deel, de sociologische benadering, die toch voortgaan rekening te houden met determinerende externe gegevens als afkomst, milieu en tijd; de praktische of theoretische literatuurwetenschap dreigt inmiddels het gevaar dood te lopen in wat ik daareven noemde het analytisch statistisch getal en zijn interpretatie; het getal op dit gebied is, - wie zou het kunnen loochenen, - een onaanvechtbaar, exact gegeven; maar in hoever is, in het geval b.v. van een frequentieverschijnsel, de interpretatie hiervan ook juist, exact te noemen? Ik zou zeggen, gelukkig maar, dat dit soms niet kan;

4. centraal valt m.i. op een verder verschijnsel de aandacht te worden gevestigd, nl. aan de ene kant de essentialisering, aan de andere de generalisering van het literair onderzoek; verdieping en veralgemening van ons vak blijken inderdaad al uit de terminologie zelf, die hoe langer hoe meer aan de orde is; termen als *aspect*, *categorie*, *status*, *probleem*, *theorie*, *leer of doctrine*, *poëtiëk*, *poëtologie*, *literatuurologie*, *apparatuur*, dit alles op linguïstische wetenschappelijke literairesthetische grondslag, zijn sinds de tweede wereldoorlog te onzent voortdurend op de voorgrond getreden; het wijst alles op ernstige bezinning, maar het kan evengoed voeren tot al te specieus doorgevoerde specialisering en specialisme, dat met het literairesthetische feit nog alleen in los verband staat;

5. niet enkel de oudere motiefstudie, het thematologisch onderzoek, de symbolische interpretatie, de levensbeschouwelijke beschrijving, niet enkel de nieuwere stilistische werkimmanente ontleding, de structuralistische, al dan niet sociologische kritiek, de statistisch analytische registrering, de filosofische benadering hebben sinds de tweede wereldoorlog het arbeidsveld in diverse richting uitgebreid; ook de vergelijkende literatuur, het of filologisch of geesteswetenschappelijk comparatisme is nog steeds aan bod; men heeft dit vrij dikwijls failliet verklaard, maar het aandeel dat W.A.P. Smit, J.C. Brandt Corstius, C. de Deugd, J. Weisgerber, W. Thys, e.a. op de congressen van de *Internationale Vereniging voor Vergelijkende Literatuur* hebben gehad, bewijst dan toch dat het vak nog altijd zijn weg zoekt, misschien zal blijven zoeken, maar ten slotte vruchten oplevert. De volgens H.A. Gomperts 'twee wegen' van de literaire kritiek en literatuurstudie, de eerste die van het formalisme, die steunt op de intrinsieke, creatieve, onpersoonlijke *vorm*, de tweede die van het personalisme, die steunt op de extrinsieke, communicatieve, persoonlijke *vent*, beide zoeken wellicht hun tegenstellingen en overzoenbare stellingen precies in de synthese van filologische en geesteswetenschappelijke comparatistische bekommernissen op te heffen, om aldus, op etnologisch en antropologisch vlak, niet enkel de literaire mens, gewoon de existentieel bestaande en scheppende mens recht te laten wedervaren.

Wij hebben nog een derde vraag te stellen, nl. deze: wat kan de stand van zaken die ons aanbelangt, in een nabije of verre toekomst, dit met de theoretische filosofische en de praktische technische middelen welke ons thans ten dienste staan, wellicht nog worden? Zulks steeds wat het onderzoek betreft van de moderne en hedendaagse Nederlandse literatuur.

Wij weten er, - het spreekt vanzelf, - niets van; rekening houdend

met de technocratische evolutie, die niet te voorzien is, daarom juist van verrassing tot verrassing een niet te profetiseren ontwikkeling volgt, bestaat misschien over enkele honderden jaren het boek, ook het literaire boek zoals we dat nog steeds kennen, niet eens meer. En dan, de literatuur? De literatuurstudie? De literatuurwetenschap? Ze zullen wellicht een andere vorm hebben aangenomen. Laten we maar zeggen, we weten er niets van. Dit althans op verre afstand.

Op meer nabije afstand valt er misschien wel iets in het vooruitzicht te worden gesteld; we weten, min of meer, waarmee we op het ogenblik bezig zijn; het is dus van hier uit, dat enkele prognoses kunnen worden geriskeerd. Dit steeds met dat denkbeeld duidelijk voor de geest, dat de literatuurwetenschap uiteraard geen exacte wetenschap is, en dit niet kan zijn, - zij betreft de scheppende *Homo humanus*, en die is onoverzichtelijk, ondoorgrondelijk, - dus een morele wetenschap is.

Ook wij bevinden ons, met de literatuurwetenschap, immers in een overgangstijdperk, in wat H. van Lier met de titel van zijn onmisbaar werk op menig gebied van onze wetenschappelijke preoccupaties noemt: *Le Nouvel Age*; het boek is ingedeeld naar voor ons, op het ogenblik, fundamentele problemen, nl. *La Technique, La Science, L'Art, L'Ethique*; de bedoeling van Van Lier is op zoek te gaan naar de mogelijkheden van de toekomstige humanistische mens naar zijn planetaire, kosmische, universele dimensie; hij noemt hem, hetzij hij zich voordoet als filosoof, geleerde of artiest, - dus ook literator, - 'un être ouvrier'; hij komt tot deze conclusie als antwoord op de vraag, die hij zich in het begin van zijn werk heeft gesteld: 'Parvenus donc au moment le plus historien d'une civilisation historienne, comment vivrions-nous une transsubstantiation de valeurs sans en tenter l'analyse et la prise en main? Et en effet, depuis que s'annonce le crépuscule, depuis le XIXe siècle, la part la plus haute de la pensée internationale - de Goethe et Hegel à Marx, de Comte et Taine à Bergson, de Spengler et Toynbee à Lévy-Strauss - va suivre au jour le jour l'évolution du malade, épiant chaque prodrome d'alanguissement ou de réveil'.

Hoe staan nu de kansen van de Nederlandse literaire en literairwetenschappelijke 'zieke' in dit overgangstijdperk, deze hele culturele mutatie-tijd tussen het 19de-eeuws scientisme en het 20ste-eeuws neoscientisme, en die in de richting stevent, dag voor dag, naar inventarisering, statistisering, mathematisering van het bestaan? Er is een dubbel gevaar aan verbonden: aan de ene kant, devalorisering van het waarde-karakter van het literairesthetisch kunstwerk; aan de andere, desesthetisering, dus deshumanisering langs de inmenging, de autocratie van het

mathematisch getal, van de literatuurwetenschap. Zulks in functie van wat Van Lier noemt: 'l'objet technique', die tegenwoordig de hele cultuur blijkt te bepalen. 'L'objet technique', schrijft hij, 'façonne profondément la culture. Hommes, femmes, enfants le voient, le palpent, le manipulent. Il pénètre le corps humain de ses rythmes, le configure autant qu'il est configuré par lui. Il intervient sans cesse entre l'homme et la nature, entre l'homme et l'homme, et l'on aurait beau jeu de montrer comment bien des théories sublimes n'en sont souvent qu'un reflet. Il agit dans toutes les civilisations, et non point seulement dans quelquesunes, comme la science; il concerne toutes les classes d'une société et non point seulement une élite, comme l'art. Il est normal que nous commençons par lui' (*Le Nouvel Age*, 2de dr., 1964, blz. 9-13).

Zodat de vraag is, in functie van de *huidige mogelijkheden*, die ons op het ogenblik, *anno 1970*, ideologisch en technisch ten dienste staan, waar wij, - literairwetenschappelijk, - eventueel naartoe gaan?

Sommigen onder ons hebben hierop, wat zij de 'noden' van ons vak noemen, de 'misstand' die ons zorgen baart, de 'crisistoestand' waarin wij verkeren, - en die al sinds 1900 zou begonnen zijn, - een antwoord proberen te geven.

Reeds in 1953 meende ik, in *De Nieuwe Taalgids*, onder de titel *Over de Noden van de Nederlandse Literatuurwetenschap* te kunnen schrijven:

'Vast staat evenwel:

1. dat de crisis van de literatuurgeschiedenis als zodanig, en ook als geesteswetenschap, verre van gelijkwideerd is, zoniet met de dag toeneemt; (wat weten we objectief van het literair kunstwerk dat er eens en ergens geweest is, wij die er niet eens toe komen het subjectief te realiseren? - is de wantrouwende vraag, die meer dan eens oprijst);

2. de algemene literatuurwetenschap ons slechts van dit wantrouwen zal kunnen bevrijden op voorwaarde, vooreerst dat ze er steeds rekening mee houdt dat het literair kunstwerk als artistiek, dus geestelijk verschijnsel is te beschouwen, verder in haar algemeenheid literatuurwetenschap, derhalve op esthetische taal gefundeerde wetenschap wenst te zijn'.

Ik voegde hieraan toe: 'Het *essentiële* zien, dat waarom het strikt literair gaat, zowel op gebied van studie, geschiedenis als algemene wetenschap in en van ons vak, dit lijkt inderdaad het manko te zijn waarmee we wel allen af te rekenen hebben, omdat we precies dit essentiële als vanzelfsprekend gegeven, voorondersteld achten'.

In 1962 opteerde J.J. Oversteegen in *Merlyn* voor een literatuurbeoefening, die nog slechts één doel zou kennen: 'de behandeling van de tekst die hij (de criticus) voor zijn neus heeft'; zijn conclusie was: 'de directe toetsing aan de werkelijkheid heeft plaats gemaakt voor een immanente toetsing'. Hij kreeg een opponent; in 1966 wist H.A. Gomperts in zijn inaugurale rede, *De twee Wegen van de literaire Kritiek*, van dergelijke, nochtans op net essentiële gerichte, 'close reading'-methode te zeggen dat zij formalistisch, scholastisch, een misverstand en een verarming betekent; al gaf hij toch toe dat de 'praktische kritiek' van Oversteegen en zijn groep 'meermalen een waardevolle bijdrage tot een intensievere literatuurbeschouwing heeft opgeleverd'. Heel waarschijnlijk omdat hij, Gomperts, achtte dat in analyses die werkelijk expliceren formele, werkimmanente problemen verwerkt zijn 'met of zonder medeweten van de analyst', opteerde hij voor het personalisme op literairwetenschappelijk gebied, en tegen het formalisme, voor de relatie van de literaire tekst als een bepaald gezicht van een ander, een andere menselijke, geestelijke persoonlijkheid, en tegen de relatie van de literaire tekst als, allereerst, een bepaald gezicht van zichzelf. Het probleem van de al dan niet mogelijke controleerbaarheid op literairwetenschappelijk gebied werd hiermee gesteld; Gomperts koos liever het 'zelfstandig en oncontroleerbaar oordelen, met zijn hoofd, maar ook met zijn hart en zijn ingewanden' vanwege de literatuurbeoefenaar, dan het 'doen van controleerbare uitspraken', ten andere een 'elementaire en preliminaire verrichting'; een kiezen dus van de tweede, liever dan de eerste weg op dit terrein, de 'autentiek-documentaire', liever dan de 'estetisch formalistische' weg. Deze blijft ook door Gomperts voorondersteld te worden.

G. Stuiveling die zich, in 1967, op het Derde Colloquium met zijn onderzoek van de 'stand en misstand' in het bijzonder op literairhistorisch standpunt plaatste, was wat de wetenschappelijkheid van de literatuurgeschiedenis betreft al evenmin bemoedigend, in deze zin dat hij de termen, nl. literatuur, Nederlandse literatuur, wetenschap van de Nederlandse literatuur, historische wetenschap van de Nederlandse literatuur, als moeilijke, discutabele, problematische zaken beschouwde. 'Natuurlijk moeten we feiten kennen en bestuderen', wist hij ons te zeggen: 'Maar wat zijn literaire feiten, wat verzamelen we, wat ordenen we, hoe ordenen we en wat zoeken we als verklaring, welke relaties zijn relevant in ons vak?'. Sprekend over allerlei lacunes op gebied van documentatie, - 'een probleem op zichzelf', - was zijn conclusie terecht: 'Wij zijn geen verschrikkelijk literair volk en we hebben voor onze literaire klassieken nooit zo verschrikkelijk veel belangstelling gehad'. Dus, opnieuw een noodkreet, eerder dan een zaak waarin toekomst

zit, die wetenschappelijke efficiëntie, zekerheid en waarheid garandeert.

Is het misschien om al deze onvolmaaktheden, tegenstrijdigheden en paradoxen op te heffen, dat J. Weisgerber, op het 27ste Vlaams Filologencongres te Brussel, in 1969 een poging gedaan heeft om tot wat hij noemt 'de ideale methodiek' te komen, en die in de 'totale kritiek', de 'synthetische kritiek' op literairwetenschappelijk gebied zou kunnen bestaan? In de grond komt zijn stelling neer op een rehabilitatie van de zuiver historische, externe literatuurbeschouwing en een samengaan, een samenwerking, een verzoening, dus naar synthese strevende coördinering van externe methode en interne, werkimmanente, specifiek literaire methode. Aan de ene kant staat de specifiek literaire methode 'nog in de kinderschoenen'; haar 'kritische instrumentarium' is 'meestal slechts een allegaartje, een samenraapsel van niet-literaire bestanddelen'; aan de andere moet het kind, nl. de externe historische methode, niet 'met het badwater' weggegooid worden; zij heeft een 'onrechtvaardige verachting' ondergaan, 'waar een onmisbare wetenschap het slachtoffer van is geworden'. Wellicht daarom, voor Weisgerber, die poging om 'de protestbeweging te kanaliseren en op een doel te wijzen dat voor het ogenblik nog onduidelijk afgebakend is'. Dit doel kan niets anders zijn, meent hij, 'dan de zo volledig mogelijke interpretatie en evaluatie van het literaire werk', in het teken van de verscheidenheid, het rendement, de efficiëntie, opgevat in team-work, dit betekent in het teken van een samenwerking van het onderzoek van het literairesthetisch kunstwerk als literaire vorm en autonome wereld, samen met het onderzoek van ditzelfde kunstwerk als niet-literaire en sociale factor, dus binnen zijn historische wereld. Een nader tot elkaar brengen, een confronteren tenslotte van het verschijnsel als, 'spiegel van een milieu' en 'schepping sui generis'; per slot van rekening, meent Weisgerber, een 'schijndilemma', een synthese die 'al haast een voldongen feit' blijkt te zijn. Zo zou althans het literairesthetisch fenomeen als een totaliteit kunnen worden onderzocht, een Janus met het dubbele voorhoofd, met een buiten- en binnenwereld, en het literairhistorisch standpunt gaan deeltmaken van het synthetisch kritisch standpunt in zijn geheel.

Tot zover Weisgerber. Hij heeft natuurlijk overschot van gelijk als hij meent dat niemand aan de geschiedenis kan ontkomen, de literatuur uit haar historisch verband kan rukken, zij in de tijd leeft als een vis in het water, men het verleden nodig heeft om de toekomst op te bouwen, al is het soms om dit verleden te verwerpen; dit is alles heel zeker geen 'conservatisme', het is er vooral geen de literatuurgeschiedenis als hulpmiddel te beschouwen, 'een onontbeerlijk hulpmiddel bij elk lite-

rair onderzoek' en de traditie te willen 'schiften' en 'verrijken'. Ik kan me hier best bij aansluiten.

Nochtans, er zijn m.i. bedenkingen bij te pas te brengen. Ik kan bedoelde totale of synthetische kritiek en literatuurbeschouwing geredelijk als werkmethode aanvaarden, op één voorwaarde echter, dat ze er nl. zeker, ik herhaal het zeker van is dat, als ze historische elementen of aspecten uit het verleden hierbij te pas brengt, die een wezenlijk *literair* karakter vertonen, verleden of heden, het literairesthetisch verschijnsel vroeger of nu, wezenlijk *literair* kunnen verduidelijken, dus duiden en karakteriseren. Persoonlijk hou ik het altijd liever bij de studie en kennis van wat *is*, en *hoe* het *is*, dan van wat geweest is, en hoe het geweest is; het eerste is, de methodische complexiteit in aanmerking genomen, die we uit de praktijk zeer goed kennen, al moeilijk genoeg. Indien we ertoe mochten komen, ongeveer waarheidsgetrouw, te weten wat *is*, en *hoe* het *is*, hiervan zou de toekomstige literatuurgeschiedenis grotelijks kunnen profiteren; wat niet wil zeggen dat de stand van zaken in het verleden die van het heden niet kan belichten, en geen perspectieven kan openen op de toekomst. Nochtans, hoe men er soms ook toe komt het historisch verleden in zijn wortels, omstandigheden en verschijnselen waarlijk te kennen, toch lijkt het me voorzichtiger en, methodisch, wetenschappelijker te zijn, dit verleden door het heden te belichten, dan wel omgekeerd; ik voel dan ook veel voor wat soms, o.m. door P. Rodenko in zijn essays, de antichronologische, experimenterende *regressieve* literatuurgeschiedenis en literatuurbeschouwing wordt genoemd, eerder dan de chronologische, historische *progressieve* literatuurgeschiedenis en literatuurbeschouwing. Het is die van de weg terug in de tijd, achterwaarts, van het beter gekende heden in de richting van het minder goed gekende verleden toe, eerder dan de historische weg voorwaarts, van het minder goed gekende verleden naar het beter gekende heden toe; hoe dergelijke belichting van het verleden door het heden, het *hic et nunc*, het oudere dus door het nieuwere, dient te worden ondernomen, dit is, methodisch, een probleem op zichzelf. Als zovele andere zullen we dit thans niet kunnen oplossen.

Zoals wij trouwens evenmin zullen kunnen profetiseren, hoe de literatuurwetenschap, geklemd als ze heden ten dage zit tussen begrippen en methoden als autonomie en historiciteit van het literairesthetisch kunstwerk, sociologische, etnologische en antropologische beschouwing en microanalytische mathematische ontleding, die op niets minder dan het getal uitloopt, er in een nabije of ver verwijderde toekomst zal uitzien.

Intussen blijkt het, - al is er nog heel wat achterstand op het buitenland in te halen, - dat het literairwetenschappelijk onderzoek te onzent wat de moderne en hedendaagse literatuur betreft, voor een kleine, beperkte cultuurwereld als de Nederlandse, er toch niet zo kwaad voor staat. Wij wapenen ons, hoe langer hoe meer; er zijn zelfs organen en organismen, die het buitenland ons kan benijden. Ik denk, documentair, aan het bestaan van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen en het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, die niet zelden samenwerken; aan het Centrum voor de Studie van het Vlaamse Cultuurleven vanaf het begin van de 18de eeuw, ondergebracht in genoemd Antwerps archief, en de Werkgroep 18de eeuw, opgericht te Nijmegen; op het gebied van de bibliografie, aan de stichting van de Werkgroep voor de Documentatie der Nederlandse Letteren, nu met de uitgave van de *Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap*, en de oprichting van de Robert Roemans-Stichting; aan de uitgave van periodieken, die zeker hun invloed zullen laten gelden met het oog op de toekomst, *Studia Neerlandica*, Driemaandelijks tijdschrift voor Neerlandistiek, en *Informatie Nederlandse Lexicologie* (INL), door het Instituut voor Nederlandse Lexicologie, twee publikaties waarin de Vlaamse collega's echter weer niet zo erg talrijk vertegenwoordigd zijn. Hierbij mag niet worden vergeten hoe sommige centra, - althans in België, - de steun mogen genieten van de Universitaire Stichting en het Fonds voor Kollektief Fundamenteel Wetenschappelijk Onderzoek; ik hoop dat het in het Noorden ook zo is, en de plannen van de *Maatschappij* te Leiden om te komen tot de oprichting van een Bureau voor de coördinatie van het inventariseren en uitgeven, op wetenschappelijke basis, van belangrijke Nederlandse literaire teksten, aldaar bij soortgelijke rijksorganismen voldoende gehoor zullen vinden.

Sinds lange tijd, nl. sinds het 17de Vlaams Filologencongres te Leuven in 1947, is naar het voorbeeld van het Belgisch-Nederlands Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, beschikkend over eigen kredieten van rijkswege en eigen publikaties, voor de oprichting gepleit van een Belgisch-Nederlands Interuniversitair Centrum voor Literatuurwetenschap, dat hoofdzakelijk de Nederlandse literatuurstudie, literatuurgeschiedenis en de literatuurwetenschap in het algemeen, in team-work zou coördineren. Nu dat er in Holland, bij K.B. verschenen in het Staatsblad van 12 oktober 1967, een academische studierichting is voorzien voor de Algemene Literatuurwetenschap, ondergebracht in de subfaculteit der Algemene en vergelijkende taalwetenschap en der Theoretische en vergelijkende literatuurwetenschap; nu dat er, ook in België,

in de hervormde Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte, in de licentie de mogelijkheid van een optievak Literaire Theorie bestaat, - ingericht door sommige universiteiten, niet ingericht door andere, die het beter menen te weten, - zou het misschien nuttig zijn zich opnieuw te buigen over de mogelijkheid van het tot stand komen van dergelijk Belgisch-Nederlands interuniversitair Centrum voor Literatuurwetenschap.

Zonder afbreuk te doen aan wat, in de pas opgerichte *Internationale Vereniging voor Nederlandistiek*, praktisch aan de orde kan worden gebracht, te nemen initiatieven, uitwerking van in het vooruitzicht gestelde plannen, te bezorgen uitgaven, enz., zou het wellicht voor ons vak in deze Vereniging als dringend kunnen worden geacht de eventualiteit te onderzoeken om tot spoedige oprichting van dit Centrum te geraken. Wat dit betreft kan dit Vierde Colloquium, mijnheer de Voorzitter, op zijn minst misschien een wens indienen, - een vrome wens te meer, - gericht tot de verantwoordelijke Belgische en Nederlandse regeringsinstanties. Immers: 'Men moet', schrijft G. Knuvelde in *Problemen der Literatuurgeschiedschrijving*, 'zeker in Nederland (ik zou zeggen: in Nederland en België), praktisch vooruitmarcheren in een aangelegenheid die hier theoretisch de kinderschoenen pas aan het ontgroeien is'. J. Weisgerber sprak van 'in de kinderschoenen staan', wat minder ver gaat. Wat er ook van zij, kinderschoenen of geen kinderschoenen; - ik geloof dat het tijd wordt, eerst degelijk op de hoogte te worden gebracht van wat er, op dit gebied, in het buitenland gebeurt; dan tot een bundeling van krachten te komen, die niet enkel tijd- en geldverspilling, ook verspreiding van wetenschappelijke krachten zou kunnen tegengaan. Net als het onderzoek van de Nederlandse middeleeuwse, laatmiddeleeuwse en renaissance-literatuur, kan dat van de moderne en hedendaagse Nederlandse literatuur vanaf de 18de eeuw hierbij, dunkt me, baat vinden; dit ondanks het pessimisme, de pessimistische toon althans, die G. Knuvelde te horen geeft in het *Woord Vooraf* tot de vijfde druk van het eerste deel in zijn *Handboek tot de Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde* (1970), waar hij schrijft: 'Als ik nu het woord vooraf bij de tweede druk herlees, sta ik verbaasd over de overmoed waarvan het getuigenis aflegt. Ik leefde toen, blijkens dat woord vooraf, in de veronderstelling dat in dit boek moderne wetenschappelijke en esthetische opvattingen met betrekking tot de erin behandelde materie tot uitdrukking kwamen. Het zou moeilijk zijn iets dergelijks vandaag te herhalen'. Om op basis van de hedendaagse wetenschappelijke en esthetische opvattingen een geschiedenis van de Nederlandse literatuur te schrijven, stelt Knuvelde voor dat een groep van een tiental ter zake kundige medewerkers gedurende vijf jaar gecoördineerd zou samen-

werken; het zal er, komt hij tot het besluit, 'in de era waarin de Amerikanen op de maan wandelen, wel niet van komen: literatuurgeschiedenis hoort niet tot de beta-wetenschappen'. Ik zou weer zeggen, gelukkig maar, dat het zo is².

Als wetenschap heeft de literatuurwetenschap, beschouwd als morele, humane, geesteswetenschappelijke en cultuurwetenschappelijke discipline, die zich met literaire teksten onledig houdt, hierbij inderdaad zeker niets te verliezen. Liever een alfa-wetenschap, die niet in alle onderdelen volle bevrediging schenkt, dan een beta-wetenschap die geen voldoende interpretatieve tekstmogelijkheden overlaat aan spel, scheppende verbeelding en artistieke gestaltegeving. Trouwens, zou T.A. van Dijk, in het daareven genoemd artikel, *Semiotiek en Literatuur*, gepubliceerd in *Raster*, IV, 2, zomer 1970, het zozeer verkeerd zien als hij de functie van de tekst in het algemeen op maatschappelijk gebied bespreekt in navolging van de School van Tartu (Estland), de jongste richting in de semiotiek of tekenleer, en schrijft: "“Kultuur” kan op deze wijze worden gedefiniëerd als een “verzameling teksten” of liever als een “verzameling tekstfuncties”"? Ik vraag het me echt af.

Wij zijn immers zelf, als cultuurconsumenten, als het ware permanent ingekapseld, precies als de zijderups in haar cocon, in *tekst*, nl. de textuur of het netwerk van dingen en verschijnselen, feiten en gebeurtenissen, handelingen en gedragingen, te midden van de fysiologische, socio-economische, technocratische en geestelijke werkelijkheid. Het zijn alles, in, rondom en tussen ons, *betekenende teksttekens*, een onafzienbare reeks beelden, metaforen en symbolen, die alleen maar wachten om, op dezelfde manier als de literaire of om het even welke artistieke teksttekens, ook als *betekende betekenissen* te worden vertaald, geduid, dus verklaard en begrepen.

Eindnoten:

- 1 Intussen is door de Standaard Uitgeverij, Antwerpen, aangekondigd, - cf. *De Standaard*, 9.3.1972; *Het Boek in Vlaanderen 1972*, blz. 182; n.a.v. deel VI, *De Letterkunde in de 18de eeuw in Noord en Zuid*, verscheen een intekenformulier, - dat de uitgave van de drie betrokken delen spoedig zal kunnen gebeuren.
- 2 Dat de oprichting van het hierboven genoemd Centrum aan een noodzakelijkheid blijkt te beantwoorden, wordt inmiddels geconfirmeerd door het initiatief van de Sectie Nederlands van de Nederlandse Academische Raad (de SNAR), om te komen tot een Beleidsorgaan inzake Neerlandistisch wetenschappelijk onderzoek en onderwijs, dat zich o.m. hierover zal kunnen buigen.

**Slotzitting gehouden op vrijdag 11 september
1970
15.00 - 17.00 uur**

Voorzitter: Prof. Dr. W. Thys.
Prof. Dr. W. Hellinga, Universiteit van Amsterdam: 'Vragen bij het
uitgeven van het werk van Pieter Corneliszoon Hooft'

Sprekers: Prof. Dr. Fr. van Mechelen, Minister van Nederlandse Cultuur,
Brussel: 'De toekomst van de Nederlandse taal, wetenschap en
cultuur'

Samenvatting van het Colloquium door Drs. J.H. Meter, Napels

**Vragen bij het uitgeven van het werk van Pieter Corneliszoon Hooft
door Prof. Dr. W. Hellinga,
Amsterdam**

Even if a diplomatic edition of the highest standards were still thought to be of interest only to the specialist, the literary edition of Hooft's works will have to wait for the textual edition, and it is this which presents a formidable task to the few experts in this field.

The year's work in modern language studies, 30 (1968), p. 591.

De rede zoals die werd uitgesproken berustte op een aantal korte notities; voor het gereedmaken van het verslag zou de spreker het afschrift van een opname krijgen. De opname is echter verloren gegaan. Ik heb de gang van het betoog grotendeels kunnen reconstrueren, maar details zijn alleen bewaard gebleven van het begin, de beantwoording van de eerste vraag. Ik heb mij bij de reconstructie verder zeer moeten beperken. Recente, vooral Amerikaanse, vakliteratuur heeft het overwegen van allerlei principes en perspectieven in de laatste twee jaren beïnvloed en de weg terug daardoor zeer moeilijk gemaakt, terwijl het geen zin heeft een niet gehouden lezing prematuur samen te vatten. Ik aanvaard het verlies van wat in 1970 systematisch doordacht was en hoop dat de aanduidingen toch voldoende de doelstelling van toen laten zien: enig inzicht te geven in hoeveel er vereist wordt aan filologische techniek en methode voor het bereiken van wetenschappelijke en praktische oplossingen wanneer men vraagt naar een filologische uitgave van een werk van grote omvang.

Het onderwerp waarover ik in dit uur voor U zal spreken is niet door mijzelf gekozen. Het is mij, vriendelijk en geheel vrijblijvend, gesuggereerd van de zijde van de Werkcommissie die deze bijeenkomsten

organiseert. Het is bovendien gedaan zonder verdere specificatie van wensen en het biedt dus voor de behandeling vele, zelfs zeer vele mogelijkheden, gezien de veelzijdigheid van de problematiek van het editeren van teksten. De enige aanwijzing die voor het doen van een keuze werd gegeven, was de wens dat het onderwerp niet 'specialistisch' zou worden behandeld, maar 'van algemene aard' zou zijn. Wij laten in dit uur dus ter zijde de 'vakkundige' vraagstukken van het bronnenonderzoek - de techniek en methode van manuscriptologie en analytische bibliografie en de problematiek van de tekstkritiek. Er blijven nog voldoende aspecten en vragen over. Meer dan nu behandeld kunnen worden.

Van mijn zijde was er wel een ogenblik van aarzeling voordat ik de, op zich zelf volkomen redelijke en begrijpelijke, suggestie opvolgde. En wel omdat, hoe 'algemeen' men ook 'het uitgeven van het werk van Hooft' opvat, het onvermijdelijk is daarbij ook even in te gaan op de vraag: Waar blijft de 'grote', of zo men ook wel zegt, de 'Rijks-' editie? En dat is de enige vraag die ik zo langzamerhand in dit verband beslist met tegenzin hoor stellen. Het heeft echter ook geen zin irreëel te zijn. Ik neem daarom deze vraag als uitgangspunt en ik zal U enkele gegevens verstrekken die U dient te kennen ten einde, desgewenst, zelf het antwoord - of een antwoord - te geven.

Hoe komt het gereedmaken van een grote uitgave in beweging? Hoe blijft het in beweging? Hoe kan het einddoel bereikt worden? Welnu, in 1960 werd een belangrijk initiatief genomen, voor een zeer omvangrijke uitgave. De eerste bijeenkomst van deskundigen vond plaats in 1963. Met het werk werd begonnen in 1964. De kopij voor het eerste deel werd ingeleverd in 1967. De druk daarvan was gereed in 1969 (c. 700 bladzijden). Nu - in 1972, wel te verstaan - kan worden meegedeeld dat de redactie in augustus 1970 het voorwoord voor het volgende deel ondertekende - zoals indertijd, te weten toen de rede werd gehouden, werd verwacht - en dat het deel in 1971 in druk verscheen (c. 730 bladzijden), terwijl de kopij voor het volgende deel weer voor de drukker gereed ligt. Zo is de grote Erasmus-editie begonnen en zulk een begin geeft een medewerker het vertrouwen in de voortgang ervan en stelt hem in staat een beslissing te nemen over zijn al of niet deelnemen aan een voortgang van de uitgave, waarvan het laatste deel omstreeks het jaar 2010 zal kunnen verschijnen wanneer alles volgens plan en wens verloopt.

En nu de P.C. Hooft-editie. Het initiatief werd genomen in 1947.

De eerste commissie-vergadering vond plaats in 1948. Met het werk kon, officieel, begonnen worden in 1950. De kopij voor de eerste twee delen was gereed in 1952 (de tekst van de *Historiën*). In 1953 volgden de *Brieven* na het jaar 1630, en van het toneelwerk *Granida*, *Baeto* en *Achilles en Polyxena*; in 1954 het overige gedeelte van de *Brieven*; in 1955 het verdere toneelwerk. Maar terwijl de teksten binnenkwamen, bleef ook pers-klare kopij liggen, hoewel in het destijds aan de minister uitgebrachte rapport was opgenomen dat het drukken van twintig delen van elk c. 500 bladzijden twaalf jaar zou vragen. Intussen werden er, al of niet met medeweten van de redactie en al of niet met haar advies, besprekingen gevoerd over het uitgeven, een omstandigheid die aanvankelijk verwondering maar al spoedig toenemende onrust veroorzaakte bij de medewerkers, totdat in 1958 een staatssecretaris liet weten dat hij niet begreep hoe de redactie aan de gedachte kwam dat het besluit om een uitgave te laten voorbereiden tevens impliceerde dat de minister ook het drukken zou subsidiëren. Hoewel allerlei onderhandelingen ook daarna doorgingen, was het vertrouwen toch verspeeld. Geen medewerker wist meer waaraan hij toe was. Het genoegzaam waarmee de meesten aanvankelijk hun werk verrichtten, maakte plaats voor frustratie. Werklust en aandacht verdwenen bij sommigen, maar de onzekerheid en het groeiende tijdverlies brachten anderen gelukkig tot het besluit eigen wegen op te gaan met hun werk.

Voor de teleurgestelden was weinig meer troost dan te wijzen op Hoofts wijze-mans woord:

Vernuft des werelds, die te weegh brengt wat 'er schiedt,
Dewijl 't al gaet soo 't hoort, laet mij verdrieten niet.

En wat de anderen betreft, zij brachten in hun publicaties op allerlei wijze de P.C. Hooft-filologie tot nieuwe bloei en ontwikkeling, - een manifestatie van het nut van een herdenking, al was het dan niet bedoeld dat het in déze vorm zou gebeuren. En mist iemand nu toch de 'twintig delen' die alleen door ambtelijk beleid en overheidssteun op tafel - en in ieder geval in de kast - hadden kunnen komen, dan houde hij de hogere instanties (geen personen, en zeker niet de initiatiefnemer en zijn opvolgers!) een woord van Tacitus voor, bij wie Tiberius overweegt: *quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur*. Zo althans in de Lipsius-editie van 1581, en in Hoofts eigen vertaling: 'hoe wanvoeghlyk waare zich t' onderwinden 't geen men niet uitvoeren konde'.

Ik heb reeds meegedeeld dat de kopij in de loop van twaalf jaar in druk had kunnen verschijnen; aldus naar het deskundig oordeel van wijlen Jan van Krimpen. Dat wil dus zeggen dat bij de verwachte gang van zaken, waarbij regelmatig na het gereedkomen van kopij een deel

ter perse zou zijn gegaan, het werk omstreeks 1965 voltooid had kunnen zijn. Maar iedereen die iets van de wordingsgeschiedenis van grote uitgaven kent, weet wel dat er altijd onvoorziene omstandigheden zijn die vertraging veroorzaken. Reeds na enkele jaren leed de kring van medewerkers een ernstig verlies door het overlijden van de voortreffelijke neerlandicus Dr. A. Zijdeveld; de commissie voor de poëzie verloor door zo al niet geheel onvoorziene dan toch onvermijdelijke omstandigheden vijf kostbare jaren; het vuur vernietigde ten huize van een medewerker een belangrijk deel van de historische commentaar op de *Historiën*, - om maar enkele voorbeelden te geven. Was de uitgave echter vijf jaren later voltooid, dus in dit jaar (1970), was dat dan te laat? Samuel Johnson publiceerde in 1745 zijn *Miscellaneous Observations on the Tragedy of Macbeth* als voorbeeld van zijn voorgenomen Shakespeare-editie. De volledige uitgave verscheen in 1765. Ik noem dat, voorwaar, een prestatie! - 'Maar dat was het werk van één man', wierp eenmaal een literator mij tegen. Wie ooit met een commissie 'vrijblijvend werk' als een grote teksteditie heeft ondernomen, zal, denk ik, wel met mij bij die uitroep hebben moeten verzuchten 'sancta simplicitas'. En zal de jongste filoloog-in-spe hier in de zaal, als hij blijmoedig ingetkend heeft op de grote, nieuwe Erasmus-editie, zich grijs geërgerd hebben wanneer hij niet in het jaar 2010 maar pas in 2025 het laatste deel thuis krijgt? Ik verzeker U dat ik mij dan beslist niet over die vertraging zal verwonderen. Maar wat zou die, nu zo jeugdige, filoloog zeggen als hij in dat jaar 2025 de redactionele mededeling toegezonden krijgt dat de kopij, zij het met enige vertraging, binnen is en dat er dus vervolgens gestreefd zal worden naar een subsidie om nu ook de Erasmi Opera Omnia in druk te kunnen laten verschijnen? En wat denkt U dan van het oordeel van de eerste medewerkers?

Gelukkig hebben dus verschillende medewerkers aan de P.C. Hooft-editie zich niet laten ontmoedigen, maar zijn zij, zo te zeggen, afgebogen. Lezers, studenten, en vakkundigen van velerlei aard kunnen de meeste teksten thans verkrijgen, soms in verschillende edities; andere, zoals de gedichten en de brieven, in keuze-edities, en het succes daarvan laat zien dat ook die beantwoorden aan een behoefte (al roepen besprekers van beperkte uitgaven graag om 'alles'). Rijker nog is de productie van studies, in tijdschriften en in boekvorm. Gewenst is echter toch beslist een nieuwe, volledige uitgave van de gedichten en vooral ook een nieuwe, volledige uitgave van de brieven. Daarvoor zijn nu, op aandringen van de zijde van de redactie voor de 'grote' editie, bijzondere opdrachten verstrekt, - aan medewerkers; maar deze zijn buiten het oorspronkelijk project gehouden, en zullen verschijnen bij uitgevers

naar eigen wens en succes. De opdrachten zijn dus blijkbaar bedoeld als een 'officieus' afscheid van het overheids-initiatief.

Hoe dit laatste nu ook zij (in het oordeel van de een of van de ander), en hoe verheugend voor velen de bloei van de P.C. Hooft-literatuur ook is, er blijven toch nog bij liefhebbers en belanghebbenden on vervulde wensen. Zulk een verlangen is enkele jaren geleden ook uitgesproken in deze kring, waar U mij vandaag hebt binnengeroepen. Toen is er door een literatuur-historicus met nadruk en spijt op gewezen dat er, onder meer, van de *Historiën* geen moderne, wat de tekst betreft filologisch verzorgde en wat interpretatie betreft ook historisch verzorgde, editie bestaat. Inderdaad, die tekst is, in wat voor editie dan ook, niet beschikbaar in de boekhandel (afgezien van het antiquariaat). En dat geldt ook voor Hoofts prachtige vóór-oefening, de *Hendrik de Grote*, en, nota bene, evenzeer voor dat posthuum verschenen juweeltje, de *Rampsaligheden*! Maar wat is een filologisch verzorgde editie?

Deze vraag is een filoloog, en zeker Uw spreker van vandaag, steeds welkom. 'Wir Philologen' vinden daarin voor ons zelf, als het ware, onze bestaansreden. Ik laat daarom nu verder het beantwoorden van de eerste vraag met genoegen over aan Uw eigen oordeel - en Uw humeur. Maar dat wil allerm minst zeggen dat ik op een tweede vraag: Wat is een filologische editie van de *Historiën*? U het antwoord zal geven. De problematiek ervan zie ik echter graag hier in Uw midden, met U, onder ogen.

Een filoloog die een zeventiende-eeuwse tekst gaat uitgeven kan onwillekeurig denken aan een constatering die gemaakt is door een van de grootmeesters op dit gebied in onze eigen tijd. Op weg naar een indringende kritische beschouwing wees hij erop dat de gebruikelijke methode om een tekst uit deze periode uit te geven is, dat men de eerste gedrukte editie als uitgangspunt neemt, dat wil zeggen, dat men een exemplaar van zo'n uitgave maakt tot wat met een doorzichtige vakterm de 'copytext' wordt genoemd, en dat men daarvan alleen afwijkt waar de tekst in dat exemplaar, resp. in die uitgave evident corrupt is. Dit lijkt zeer voor de hand te liggen, althans in die gevallen waarin men niet beschikt over handschriftelijke bronnen. In de Nederlandse literatuur is dit b.v. het geval bij Breero en in hoge mate bij Vondel en verder bij heel veel andere, kleinere, schrijvers en poëten uit die eeuw. Het lijkt eenvoudig. Corrupt zijn de plaatsen waar de druk afwijkt van de bedoeling van de auteur, en die herstelt men dan, soms door een correctie waarmee iedereen kan instemmen, soms door een gissing die min of meer plausibel is. Dat is al eeuwen lang het bedrijf en vermaak van de filologen, - en

de bron van hun eindeloze discussies (en niet te vergeten: ruzies). Maar, hoe komt men te weten waar in zulk een druk de tekst afwijkt van de 'bedoeling van de auteur'? En wat is 'afwijken van de bedoeling' in een tijd waarin zettters zich veel groter vrijheid konden veroorloven dan wij ons thans kunnen voorstellen? Zij konden niet alleen een spelling die afweek van de kopij doorvoeren, ook waar het het gebruik van hoofdletters betrof. Zij konden ook de interpunctie naar eigen oordeel veranderen. En ze konden op nog andere wijze ingrijpen wanneer hen dat om typografische redenen wenselijk voorkwam, b.v. om een regel korter of langer te maken. U zult begrijpen dat hier lastige, ja zeer lastige vragen kunnen rijzen. Die brengen de filoloog dan op het gebied van een veel-eisende wetenschap, de analytische bibliografie, waarvan wij hier als een der objecten kunnen noemen: de gang van kopij naar druk. Deze tak van wetenschap zullen wij verder in dit uur vrijwel geheel ter zijde houden, maar wie vraagt om een 'filologisch bewerkte teksteditie' mag het bestaan ervan niet vergeten, of ignoreren. De analytische bibliografie kan een tekst-editeur tot beslissingen brengen die in hoge mate het karakter van een keuze hebben, die in elk geval een editie belasten met uiteenzettingen ter verantwoording van de eind-redactie, d.w.z. de tekst die uiteindelijk door de filoloog tot stand gebracht is. En dat alles brengt bovendien een varianten-apparaat met zich mee, dat dikwijls een taaie massa dreigt te worden, die, wanneer ze niet goed is bewerkt, alleen maar ballast betekent voor de allermeeeste gebruikers van zulk een editie. En uit de aard der zaak vraagt de literatuur-historicus juist helderheid en betrouwbaarheid aan zijn gespecialiseerde collega.

Maar wie zich met zeventiende-eeuwse teksten bezig houdt - ze niet alleen 'leest' -, niet alleen als filoloog, en beter zelfs, juist niet als filoloog in engere zin, weet dat men voorzichtig moet zijn met een voorkeur voor eerste edities als 'oorspronkelijke redactie' van een tekst. Er is een 'eerste druk'-fetischisme onder collectionneurs waarmee ook literatuur-historici besmet kunnen raken. Juist als men de 'bedoeling van de auteur' in zijn onderzoek en overwegingen betreft, kan men elders terecht komen dan waar men vanzelfsprekend op af zou willen lopen. In de Nederlandse literatuur is in de zeventiende eeuw het klassieke voorbeeld daarvoor Vondels *Gysbreght*. De eerste druk, die Willem Blaeu nog in december van het jaar 1637 in productie kan hebben gehad terwijl voor de Schouwburg de première nog werd voorbereid die op 26 december zou plaatsvinden, werd zeer spoedig, direct al in het begin van 1638, gevolgd door zijn tweede druk. Een aantal veranderingen daarin, die kennelijk van Vondel zelf zijn, wijzen erop

dat deze, wel ter wille van de Schouwburg en de drukker, zijn tekst al uit handen had gegeven voordat hij alles nog eens 'definitief' had overwogen. Voor de literatuur-historicus zal dan ook de tweede druk de 'bedoeling van de auteur' weergeven, de eerste druk: de laatste stap op weg daarheen zijn, en de filoloog zal dus een exemplaar van 1638 tot copy-text nemen. Toch wil dat intussen nog geenszins zeggen dat iedereen de tekst van 1638 als representatief voor het kunstenaarschap van Vondel zal aanvaarden. Want binnen de literatuurkundige problematiek ligt ook de vraag: Waarom niet 1659? Wanneer men in de wereld van denken en onderzoeken een laatste vermeerderde en verbeterde druk als representatief beschouwt en wat daarvóór ligt beschouwt als 'verouderde drukken', waarom geldt dat dan ook niet voor het ontwikkelings- en rijpingsproces van een kunstenaar? Wat de 'bedoeling' aangaat, stelt bij P.C. Hooft ons de *Hendrik de Grote* voor een vraag, en binnen de ontwikkeling van die kunstenaar-auteur ligt het oordeel over de *Geeraerdt van Velsen*, in 1613, 1633, en 1636.

Dit alles wordt onmiddellijk gecompliceerder zodra wij ook met handschriftelijke bronnen te maken hebben, hetzij autografen of afschriften, hetzij al of niet kopij voor de drukker. Autografen die voorafgaan aan een druk, brengen, ook als zij niet als drukkerskopij gebruikt werden, toch vragen met zich mee die in hoge mate overeenkomen met die welke zich voordoen bij de *Gysbreght* van 1637 en 1638 van Blaeu, en dan meestal ingewikkelder. Zodra wij varianten in een handschriftelijke bron aantreffen, in de zin van doorhalingen, veranderingen, toevoegingen, kunnen wij te maken krijgen met de wording en de ontwikkeling van een tekst waarmee de vragen die gesteld moeten worden bij drukken uit verschillende jaren parallel lopen, maar waarbij de problemen veel en veel ingewikkelder worden. De filoloog, wiens taak het is de chronologie van varianten en de verhouding van tekstfasen vast te stellen, komt daarbij ook voor de vraag te staan wat hij met varianten, fasen en staten van een tekst moet doen, dat wil zeggen: hoe hij zijn waarnemingen, overwegingen, twijfels en beslissingen kan overdragen aan degenen die hem niet alleen moeten kunnen volgen in wat zijn resultaten betreft, maar die ook zijn werk naar methode en gang van onderzoek moeten kunnen beoordelen ten einde te weten met welke graad van zekerheid zij de beschikbaar gestelde gegevens voor hun eigen doeleinden kunnen gebruiken. Er zijn voorbeelden genoeg uit de Rijmkladboeken om daarnaar te kunnen verwijzen zonder verder een demonstratie te geven, die trouwens hier in de zaal, met krijt en bord, te veel tijd zou roven. En nu dan de filologisch verzorgde editie van Hoofts *Historiën*.

Er zijn, zoals wel bekend is, voor het gehele werk handschriftelijke bronnen, die zeer ongelijk in hun verhouding tot de onderdelen ervan zijn. Er zijn kladden, die vooral de aandacht hebben getrokken alleen al omdat Hooft onbeschreven gedeelten van ontvangen brieven gebruikte. Ze leveren tegen het eind van Hoofts leven en werkzaamheid nog veel varianten op en een aantal staten van de tekst die ze bevatten. Ten minste drie 'lagen'. Van kladden maakte Hooft zelf een eerste afschrift, zo lang het leven (of de dood) hem dat gunde. Daarop werkte hij dan weer verder. Het grootste deel van die autografische afschriften is enorm bewerkt, dóórwerkt; zeker wel tot acht 'lagen' toe. Van die eigenhandige en weer gebruikte kopieën hebben wij voor een aantal boeken weer afschriften van anderen, die Hooft daarna wéér gebruikte. Zulke handschriften laten zien wat anderen op hun wijze met zijn tekst deden, wat zij in hun ijver en bereidheid om hem van dienst te zijn, ermee kónden doen. Mostaert bij voorbeeld kon op verrassende wijze daarbij ingrijpen, - 'helpen' dus. Dit kopiëren en voortwerken brengt weer nieuwe varianten en 'lagen', en dat dan in een tussen-fase, want daarna wordt weer een afschrift gemaakt. Er is dus heel wat gebeurd voordat er kopij naar de drukker kon gaan. En wat gebeurt er dan bij de drukker? En bij de correctie? Van het *Vervolg* is het afschrift van Hoofts zoon Arnout bewaard, de erfgenaam die met zoveel liefde en aandacht, met zoveel verantwoordelijkheidsgevoel, voor zijn vaders geestelijke erfenis heeft gezorgd. De wijze waarop hij veranderingen aanbracht terwijl hij afschreef verdient al onze aandacht en vooral geen overhaast oordeel. Voor het *Vervolg* hebben wij ook drukkerskopij. Die geeft ons inzicht in het werk van de zetter, beter: van de zetters, want er werkten bij Blaeu minstens vier zetters aan de tekst. Gecorrigeerde drukproeven hebben wij niet, trouwens ook geen ongecorrigeerde. Maar wel is Hoofts eigen exemplaar van de editie 1642 overgeleverd, met zijn eigenhandige verbeteringen erin.

Dit alles levert dus een enorme hoeveelheid varianten op, en heel wat 'lagen', redacties en redactie-fasen. Stel je voor dat Montaigne zo overgeleverd was, zei eens iemand; wat een kans! - Je moet eens lezen wat voor een onoplosbaar probleem de verschillende drukken van Dickens' werk opleverden, waarin hij, zelf corrigerende, weer in de tekst ingreep, was mijn antwoord. Maar het is een feit, al deze varianten en fasen en 'lagen' bij Hooft bieden de mogelijkheid inzicht te krijgen in het werk van de vormgever, de taalbouwer, de taalschepper, die het Monument oprichtte voor de geboorte van de Vrije Nederlanden. Wil men het een epos noemen? Of spreken van een torso? In ieder geval is het een kunstwerk waarin hij uitrees boven het métier van de histo-

riograaf. En daarbij toch tevens historicus bleef. Al dit materiaal biedt dan ook tevens de gelegenheid hem als geschiedschrijver aan het werk te zien: hoe hij koos, wat hij ter zijde liet, hoe hij weergaf, interpreteerde, nieuwe gegevens inbouwde, en de consequenties ervan weer verwerkte. Wij kunnen hem hierbij ook volgen in zijn denkwerk als homo politicus. En in dit alles volgen wij hem zelf in ontwikkeling, omdat hij zo lang werkte aan dit boek waarin hij zelf ook verder tot ontwikkeling kwam, waarmee hij zelf rijpte. Tot zijn ouderdom? - Uit mogelijkheden groeien vragen, en vragen kunnen zich bij gewenning omzetten in formuleringen die zó positief zijn dat ze - gefundeerde - antwoorden lijken: epos, monument, inzicht, rijping -. Ze dringen de literatuurgeschiedenis binnen en de biografie, al voordat het materiaal uit de handschriftelijke en gedrukte bronnen, uit de wirwar waarin de gegevens verweven en verstrikt geraakten, werd gehaald en herordend en toegankelijk gemaakt voor velen, ten einde pas daarna te kunnen functionneren door studie en interpretatie. Ook over gedichten die in de Rijmkladboeken tot de moeilijkste paleografische - paleo-grafologische! - en manuscriptologische puzzles behoren, zijn mooie en gevoelige woorden geschreven voordat de schrijver ervan ook maar de geringste notie kon hebben van wat de bron hem te bieden had. Men misgunne echter niemand de vreugde van het bellen blazen, noch de creativiteit der dichtsterlijke intuïtie! Maar gaan wij terug naar de *Historiën*. Hoe moeten wij de massale voorraad gegevens als die verworven is, ooit ter beschikking stellen? Een protocol van onderzoek, met filologische 'formules', zoals die - voorlopig - gebruikt werden voor de *Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek*, die bij de Akademie van Wetenschappen verschenen, is daarvoor niet geschikt. Die 'formules' hebben trouwens reeds ontsteltenis - en misverstand - veroorzaakt bij literatoren die er niet mee bekend waren dat protocollen verder bewerkt moeten worden door degenen die er voor eigen doeleinden gebruik van willen maken; de filologische arbeider kan nu eenmaal niet iedereen rechtstreeks dienen. Maar in een filologische teksteditie van de *Historiën* zal in elk geval zéér veel telkens weer in eigen context afgedrukt moeten worden, en dat zal zéér veel delen van c. 500 bladzijden vragen.

En hoeveel delen zullen er nodig zijn om te voldoen aan de wens dat er ook een commentaar bij zal komen (en niet alleen woord- en constructie-verklaringen) en dan vooral ook een historisch commentaar? In het ontwerp voor de 'grote' editie hebben wij ons daarvoor een beperking opgelegd die op geen andere dan praktische overwegingen beruiste. Laten wij dat ter zijde en overwegen wij nu met de aanstaande

lezers en gebruikers van zulk een editie als de *Opera Omnia* zou moeten zijn wat het vervullen van redelijke wensen wel zou kunnen vereisen. Dr. Fokke Veenstra heeft 100 bladzijden nodig gehad voor zijn poging om binnen te dringen in de acht bladzijden van *Dankbaar Genoegen*, en Margolin schreef een commentaar van 150 bladzijden bij Erasmus' *De pueris instituendis*, een tekst van een vijftig bladzijden, en dan dient men in het laatste geval wèl te overwegen of men ook nog niet een honderdtal bladzijden van de inleiding bij de commentaar moet voegen, wil de lezer die goed verstaan. Bij de *Historiën* komen dan zeker al acht delen, elk van nog eens 500 bladzijden, voor de toelichting. Daartegen bestaat in beginsel geen bezwaar, en de overwegingen zijn allerm minst overdreven of zinloos, al blijven het overwegingen en zijn het geen berekeningen. In elk geval kunnen zij ons tot het inzicht brengen, dat het bezorgen van een grote, filologische, teksteditie met de gewenste commentaar, waar het opera omnia of zelfs maar één groot werk betreft, iets geheel anders is dan wat na het kiezen van een beperkt object iemands wetenschappelijk geweten hem laat doen.

Nu is er bij al dat vragen naar filologische tekstedities één aspect dat voor de letterkundige studies vooral niet uit het oog verloren mag worden, gesteld dat het oog er wel op gevallen is. Dat is de betekenis van de gedrukte tekst. Literatuurhistorici plegen al te vaak begerig af te komen op de handschriften, ook als er drukken uit de tijd van hun auteur zijn. Merkwaardig genoeg juist literatuurhistorici. Zij zoeken dan - altijd tevergeefs - de eenmaal levende mens, met zijn lief (en liefdes) en leed; en gelukkig ook vaak zijn creativiteit, want dat laatste voert ten minste tot de vormgeving die in 'het litteraire leven' zal functionneren en geeft bovendien dikwijls begrip voor het oordeel van de tijd waarin de werken ontstonden. Een van de belangrijkste handschriften voor ons inzicht in de vormgeving, in dit geval het dichterschap, van Hooft is een kladblad waarop hij naast het gedicht probationes pennae schreef, dat 'bijwerk' blijkt te zijn. Een juweel dus voor de literatuurhistoricus die Hoofts poëzie niet benadert alsof hij na 1880 had gedicht. Het is echter nu juist niet de wordende vorm of de laatste autografische redactie van de auteur waarin de oorsprong van zijn plaats in de cultuur en literatuur van zijn tijd is gelegen en zijn plaats in de literatuurgeschiedenis wordt bepaald. Dat is namelijk de, variërende en gevariëerde, vorm van de drukken, waarin zijn werk in het openbaar kwam. (Dat werk vaak eerst in handschrift rondging in een beperkte kring, tast dit uit de aard der zaak niet aan, en het functionneren van toneelwerk in opvoering laat ik hier ter zijde). Wie literatuurgeschiedenis bedrijft en niet de gedrukte bronnen onder hun

eigen, autonoom aspect bestudeert - los van de auteur dus -, mist het uitgangspunt van de lezende gemeenschap, de grondslag van het zich daar vormende oordeel, dat straks de traditie zal beginnen te bepalen.

Hier ligt de verantwoording van het bereikbaar maken van alle de gedrukte werken. Dat geldt niet alleen voor wat tijdens Hoofts leven in druk verscheen (waarop onmiddellijk de *Rampsaligheden* aansluiten). Het geldt ook voor de gedrukte werken waarin zijn geest en vormgevingsvermogen in de cultuur van zijn taalgebied nog gedurende de eeuw na zijn dood voortwerkten. Voor de ontmoeting met de Tacitus-vertalingen van de 'Nederlandse Tacitus' is dat, zoals U weet, noodzakelijk; even onmisbaar is de druk om Hooft te leren kennen als de 'Nederlandse Cicero', in zijn (bewerkte) brieven. Moderne reproductietechniek maakt het mogelijk hierbij veel meer te doen dan alleen maar uitgaven uit het verleden te 'herhalen'. Men kan nu een reprint uitbreiden tot een documentatie-apparaat dat velen dient. In ieder geval lezers die de teksten ook zoeken in een oorspronkelijke typografische vormgeving en in het kader van oorspronkelijke keuze en compositie: de cultuurhistoricus, de kunsthistoricus, in het algemeen iedere historisch gerichte lezer en onderzoeker, 'filologen' in de oorspronkelijke en in de ruimste zin des woords. Het is dit nieuwe perspectief waarmee nu ook geëxperimenteerd kan worden voor het beschikbaar stellen van de werken van P.C. Hooft. Deze herdruk is een *literatuurkundige teksteditie*, waarbij de filoloog maar een bescheiden taak vervult, en waarbij de literatuurhistoricus niet behoeft te wachten op de filologische teksteditie die slechts door weinigen kan worden gebracht.

Toespraak van Prof. F. van Mechelen minister van Nederlandse cultuur

Dit 4de Colloquium wordt gehouden op de vooravond van de herdenking van het afsluiten van een cultureel verdrag tussen België en Nederland, 25 jaar geleden, op 16 mei 1946.

De Belgische en de Nederlandse regeringen hebben zich voorgenomen deze verjaardag op plechtige wijze te vieren door een aantal belangrijke culturele manifestaties in beide landen onder hun bescherming te nemen.

Maar op een ontmoeting als deze, waar tientallen ambassadeurs van de Nederlandse taal, cultuur en wetenschap extra muros samenzijn, lijkt het mij belangrijker naar de toekomst te kijken.

Ik wens echter vooraf hulde te brengen aan de Werkcommissie die dit colloquium, zoals de drie voorgaande, zo voortreffelijk heeft georganiseerd.

Nu deze werkcommissie vandaag ophoudt te bestaan, stel ik er bovendien bijzonder prijs op de initiatiefnemers van het eerste uur de waardering van de Belgische regering over te maken voor het initiatief dat zij, nu 9 jaar geleden, hebben genomen.

In het bijzonder wil ik de namen vernoemen van de leden van het Bureau van de Werkcommissie, Prof. Thys, Dr. Jalink en Drs. Thomassen. Aan hun doorzettingsvermogen en enthousiasme is het te danken dat deze zo noodzakelijke binding en dit vaste contact tussen de buitenlandse hoogleraren in de neerlandistiek is uitgegroeid tot een niet meer weg te denken schakel in de culturele samenwerking van onze beide landen.

De Belgische regering verheugt zich in het tot stand komen van de Internationale Vereniging voor de Neerlandistiek als een nog hechtere vorm van samenwerking.

Ik kan U de verzekering geven dat in het raam van de culturele samenwerking tussen Nederland en België beide regeringen een bij-

zonder groot belang blijven hechten aan de uitstraling van de Nederlandse cultuur in het buitenland.

Het is duidelijk dat wij nog maar aan het begin staan van een werkelijk doeltreffend buitenlands cultureel beleid.

Het komt uw werkcommissie als grote verdienste toe de aandacht van de regeerders en van de publieke opinie in Vlaanderen en Nederland te hebben gevestigd op de niet alleen theoretische mogelijkheden tot uitstraling van onze taal en cultuur, maar ook op de praktische middelen daartoe.

Die mogelijkheden liggen op de eerste plaats aan de buitenlandse universiteiten.

De cultuur en de beschaving van alle ontwikkelde gemeenschappen zijn steeds het rechtstreeks of onrechtstreeks produkt van wetenschappelijk onderzoek geweest.

De middeleeuwse universiteiten zijn de kristallisatiekernen van de Europese cultuur geweest. Vandaag zouden geen ruimte-exploraties mogelijk zijn zonder de theorieën die aan universitaire instellingen werden gevonden.

Wat voor de ruimtevaart duidelijk is, is het niet minder - zij het minder spectaculair - voor taalwetenschap en voor culturele ontwikkeling.

Allen die de intellectuele ontvoogding van de Vlaamse bevolking in de laatste decennia hebben gevolgd, weten dat deze pas definitief gestalte kreeg, toen het universitair onderwijs in Vlaanderen werd vernederlandst.

Ik geloof dat ik hiermede kan aansluiten bij de enkele gedachten die ik U bij het slot van dit colloquium wilde voorhouden.

De toekomst van de Nederlandse taal en cultuur is immers in grote mate bepalend voor de taak die U zich heeft gesteld.

In een wereld waar grenzen vervagen en afstanden langzamerhand niet meer bestaan, is de vraag naar de toekomst van een regionale taal niet louter academisch meer.

Men kan zich niet alleen de vraag stellen - zoals naar ik vernam Prof. Thys bij de openingszitting heeft gedaan - of het wel zin heeft een taal te onderwijzen met een zgn. 2de-rangsliteratuur.

Men kan zich ook de praktische vraag stellen welke talen het Verenigd

Europa zal gebruiken als Engeland en de Scandinavische landen zullen toegetreden zijn.

Ik ben van huis uit geen taalkundige, maar socioloog. U zult mij wel ten goede houden dat ik de ontwikkeling van de Nederlandse taal en cultuur op de eerste plaats langs sociologische zijde benader.

Indien taal en cultuur de uiterlijke en zichtbare tekens zijn van de levenswijze van een persoon en een gemeenschap, dan is cultuurpolitiek en taalzorg op de eerste plaats het verlenen aan dit individu en deze gemeenschap van middelen en mogelijkheden om deze levenswijze te beleven en deze culturele identiteit te behouden.

Het gaat hier niet alleen om door wetten gewaarborgde mogelijkheden, maar ook om de sociologische vrijheid om deze mogelijkheden aan te wenden.

De Vlaamse Beweging in België is een voortdurende wedloop tussen wat *wettelijk* werd gewaarborgd en *sociologisch* moest worden veroverd.

Ik meen dat zich op wereldvlak hetzelfde voordoet voor wat regionale talen betreft.

Het gaat hier immers niet om een literatuur of een taal van eerste rang, die overleven mag, en andere van mindere rang, die rustig kunnen verdwijnen.

Voor de persoon en een volk betekent de taal meer dan mooie literatuur, meer dan een artistiek medium: het is op de eerste plaats een *transportmiddel* van ideeën; een onvervangbaar instrument voor sociaal en intellectueel verkeer van dat volk.

Ook wanneer de meertaligheid zal toenemen - en dat zal voor de intellectuelen het geval zijn - voor de grote sociale groep, voor de jeugd en de steeds weer nieuwe generaties, blijft de eigen taal het primaire instrument voor communicatie en cultuuroverdracht.

In deze zin zie ik de functie van regionale talen in mondiaal verband niet afnemen. Ik zie deze functie eerder toenemen.

Maar cultuur is meer dan taal en een volk is niet alleen maar synoniem voor taal! Een intellectuele gemeenschap drukt zich ook nog op andere wijzen uit dan met verbale tekens. Er is natuurlijk de kunst in haar vele facetten; maar veel meer nog is er de gehele 'way of life', het sociale patroon, de politieke en maatschappelijke levenswijze die een beschaving uitmaakt.

Deze totaliteit van expressie levert een cultuur op, waarvan de grenzen niet geografisch bepaald kunnen worden, maar waarvan het belang

moet worden gemeten aan de maatstaven van humane, intellectuele en wetenschappelijke merites.

Op basis van deze merites - het erfgoed van de Nederlandse beschaving door de eeuwen heen - vordert de Nederlandse cultuur in de wereld de plaats op die haar toekomt.

De wetenschappelijke plaats ook aan buitenlandse universiteiten, omdat hiermede de communicatie met en de bijdrage van deze Nederlandse beschaving aan de universele cultuur veilig wordt gesteld.

In dit perspectief plaats ik uw werkzaamheden en uw functie aan de buitenlandse universiteiten.

De neerlandistiek 'extra muros' heeft een wetenschappelijke rol, maar bekeken vanuit de Nederlandse gezichtshoek vervult zij in niet mindere mate een communicatie-rol met het buitenland.

Men zou de leerstoelen Nederlands de radar-posten kunnen noemen van onze beschaving.

Om die redenen ook hebben mijn Nederlandse collega's en ikzelf het voornemen om de gemeenschappelijke samenwerking, zoals deze nu reeds 25 jaar via het cultureel verdrag is opgezet, aan een kritisch onderzoek te onderwerpen.

Ik vertel U geen staatsgeheim wanneer ik U mededeel dat de gedachte aan een meer doeltreffende institutionele organisatie - een Instituut, Stichting of Academie - ons hierbij voor de geest zweeft.

Deze Belgisch-Nederlandse samenwerking zal, meer in het bijzonder voor wat de Nederlandse taalgemeenschap betreft, nieuwe wegen kunnen bewandelen.

De Vlaamse gemeenschap in België staat voor een nieuwe toekomst. De grondwetsherziening zal België een nieuw gezicht geven en de cultuurpolitiek grondig vernieuwen. Niet alleen wat het binnenlands beleid betreft; ook in het contact met het buitenland moet België een deel van de Nederlandse beschaving uitdragen.

Wie in dit land rondreist, zal vaststellen dat in een tijdspanne van 10 jaar - de tijd tussen uw eerste en uw vierde colloquium - grote vernieuwingen merkbaar zijn. Een grotere economische welvaart, maar vooral ook belangrijke culturele verworvenheden.

Cultuur wordt niet gedragen door de overheid. Zij wordt gedragen door het volk. Om die reden vervult uw vereniging een onvervangbare rol.

Ik wens uw nieuwe vereniging veel succes toe.

Samenvatting van het Colloquium door Drs. J.H. Meter Universiteit Napels

Geachte Aanwezigen, Dames en Heren Collega's,

Het bestuur van onze vereniging heeft mij de vererende maar niet gemakkelijke taak toegedacht namens u, voor u en tot u een samenvattende indruk van ons 4e Colloquium onder woorden te brengen. Deze taak acht ik daarom niet eenvoudig omdat onder u, naar ik heb gemeend te bemerken, een veelheid van indrukken en een verscheidenheid van reacties en stemmingen leeft die niet zo gemakkelijk onder één noemer te brengen zijn. Bij mijn opiniepeilingen onder u heb ik ervaren dat het Latijnse spreekwoord: *Quot homines, tot sententiae*, het zoveel hoofden, zoveel zinnen ook voor ons nog steeds geldt, en dat dit algemeen-menselijke feit in een geleerd gezelschap als het onze, dat zich bezighoudt met problemen als de *Trevierse Taalbarrière* en de voor- en nadelen van het *aesthetisch formalisme* in de literatuurwetenschap, soms in verhevigde mate ervaren kan worden als de *verdeeldheid der geleerden*.

Laat ik mogen vooropstellen dat de meningsverschillen die zich in dit Colloquium geopenbaard hebben steeds zijn besproken in een sfeer van wederzijds begrip en dat door dit begrip de onderlinge kennismaking en vriendschappelijke omgang grotelijks bevorderd zijn, zodat dit Colloquium zijn functie als *ontmoetingscentrum*, evenals vorige malen, ook ditmaal ten volle heeft bewezen. Hierover bestaan onder ons geen verschillen van mening en de geanimeerde gesprekken aan lunch en diner, de ongedwongen opgewektheid van ons samenzijn als gasten van de Belgische Minister van Nederlandse Cultuur, Z. Exc. Prof. F. van Mechelen aan de rijkeladen tafelen van het Kasteel van Ham, bewijzen dat wij elkaar als collegae, maar wat meer is, als mensen hebben weten te vinden. Tot het welslagen van deze ontmoeting, die voor sommigen een hernieuwde, voor anderen een eerste kennismaking betekende, heeft ieder gepoogd een kleinere of grotere steen bij te dragen. Ik denk hier in de eerste plaats aan de bezonnen en evenwichtige leiding van prof. Thys als moderator van onze vergaderingen, hetzij op de voorgrond, hetzij

op de achtergrond, aan de eensgezindheid van het driespan Thys-Jalink-Thomassen, dat niet alleen deze week, maar reeds vele maanden en jaren de wagen van onze buitenlandse nederlandistiek heeft moeten trekken, ik denk aan mevr. Moolenburgh en haar liefvallige assistenten die de gaande en komende man of vrouw de weg hebben gewezen en, zonder dat wij het wisten, menig praktisch probleem hebben geregeld.

Allen die ons van dienst zijn geweest afzonderlijk te noemen is in dit beperkte tijdsbestek niet mogelijk, maar tot hen allen richt ik namens de deelnemers aan het 4e Colloquium een woord van oprechte dank.

Maar ons Colloquium is meer dan de periodieke bijeenkomst van een gezelligheidsvereniging, hoe aangenaam en verkwikkend ook. Het wil ook zijn een *werkplaats* waar gearbeid wordt aan een gemeenschappelijk project: de bevordering en verdieping van de nederlandistiek in het buitenland. Niet minder dan tien vergaderingen van zeer uiteenlopende aard zijn in de afgelopen week aan dit doel gewijd. Getrouw aan de opzet van het vorige Colloquium van 1967 in het Oude Hof te 's-Gravenhage, heeft de Werkcommissie de vergaderingen gesplitst in werkvergaderingen van praktische aard en wetenschappelijke vergaderingen.

De openingszitting van het Colloquium leverde een verrassing op in de vorm van de voordracht van prof. Dr. J.W. Smit van Columbia University van New York, die een geheel nieuw geluid deed horen over de wenselijkheden en methoden van onze buitenlandse nederlandistiek die, naar zijn mening, nog te zeer vastzit aan verouderde negentiende eeuwse schema's en concepten als de waarde van taal en letterkunde voor de geestelijke vorming. Hij hield ons voor dat ons vak in de toekomst alleen een kans zal blijven maken als het in ruimere zin werd opgevat als studie van typisch Nederlandse gedrag patronen. Helaas was op deze, veel vragen oproepende, voordracht geen discussie mogelijk en ik geloof dat wij daarmee een belangrijke kans gemist hebben om elkaars diepere culturele intenties te leren kennen. Deze, naar vorm en geest Multatuliaanse voordracht bracht heel belangrijke vragen in het geding, aan de doordenking en bespreking waarvan wij niet zijn toegekomen, maar - en hier formuleer ik een persoonlijke mening - misschien ook nog niet toe zijn. De rede van prof. Smit was niet de enige 'voice of America' die opzien baarde, ook andere collega's uit de States formuleerden in vergaderingen en gesprekken wensen, die op de vorige colloquia nooit naar voren gekomen waren. Wensen die hierop neerkwamen dat ons onderwijs meer dan vroeger dient aan te sluiten bij de actuele problematiek van de student anno 1970. Ook aan het slot van de zeer doorwrochte voordracht van prof. Rutten over de

moderne ontwikkelingen in de Nederlandse Literatuurwetenschap beluisterden wij de stelling dat ons literatuuronderzoek en -onderwijs van de actuele situatie uit dient te gaan en dat het verleden zoveel mogelijk via het heden dient te worden benaderd. Ook deze rede stelde dus weer de vraag naar de *relevantie* van wat door ons in het buitenland uitgedragen wordt. Helaas kon ook op deze voordracht geen discussie volgen. Vele opgeworpen fundamentele problemen waarmee wij allen bij ons onderwijs te maken hebben, moesten daardoor niet alleen onbeantwoord maar ook onbesproken blijven. Wellicht zou bij een volgend colloquium op deze problematiek teruggegrepen kunnen worden en zou zij kunnen dienen als leidraad bij het vaststellen van de onderwerpen van toekomstige voordrachten en besprekingen. Zoals de zaken nu staan, weten wij eigenlijk niet, of te weinig, hoe deze problemen worden aangepakt bij het onderwijs in de nederlandistiek in het buitenland. Nu is de vraag van de relevantie van onze Nederlandse culturele waarden voor de buitenlandse studenten al wel eens ter sprake geweest op vorige colloquia, en wel in voordrachten van de betreunde prof. Asselbergs op het 1e Colloquium van 1961 in Den Haag en van prof. Dr. J. Smit van de Universiteit van Melbourne/Australië op het 2e Colloquium van 1964 in Brussel, maar in de afgelopen jaren is onze wereld, ik bedoel onze denk- en leefwereld, zo veranderd, dat deze vraag eigenlijk steeds opnieuw gesteld kan en moet worden en het komt mij persoonlijk, en een aantal onzer met mij, voor dat onze colloquia aan inhoud en doeltreffendheid zouden kunnen winnen als wij ook over de waarden die wij aan het buitenland aanbieden en de reacties daarop van de zijde van de studenten meer uitvoerig van gedachten zouden kunnen wisselen.

Tegenover of misschien beter náást deze strevingen die wij zouden kunnen definiëren als de begeerte naar een internationale *dialog* stond op ons colloquium een andersgerichte, de *zuiver-wetenschappelijke* die alleen vraagt naar het vaststellen van feiten, samenhangen en structuren zonder de bekommernis om zedelijke of esthetische waardevelingen, en deze kwam vooral tot uiting in de voordrachten en discussies over linguïstische en literatuurhistorische onderwerpen, die vooral informatieve waarde bezaten. Ook deze behoren, naar mijn, maar misschien niet naar aller mening, op onze colloquia thuis. Hoewel wij allen nederlandisten extra muros zijn, vormen wij toch een nogal heterogeen gezelschap met uiteenlopende achtergronden en belangstellingen. Er zijn er onder ons wier belangstelling vooral naar de taalkunde uitgaat, anderen die meer literair of historisch georiënteerd zijn. Maar wij allen, hoe ook geaard, hebben iets of veel van onze gading gevonden in voordrachten en discussies. Wel heb ik de wens beluisterd dat bij de

voorbereiding van een vijfde colloquium t.a.v. de vaststelling van onderwerpen door het bestuur een soort enquête wordt ingesteld naar de bij ons levende behoeften teneinde daarbij aan te sluiten.

Heel belangrijk is, dunkt mij, geweest de vergadering die gewijd was aan de documentatie. Op dit gebied, zo hebben wij gehoord, wordt thans grote activiteit ontplooid. De totstandkoming van de aangekondigde bibliografieën zal ons werk in het buitenland in niet geringe mate verlichten.

Minder optimistisch zijn de vooruitzichten wat betreft de voorziening in de behoeften aan Nederlandse literatuurgeschiedenissen en naar volledigheid strevende grammatica's. Onder de nederlandisten binnengaats heerst blijkbaar een typisch Nederlandse neiging tot perfectionisme die streeft naar het optimale en definitieve en wordt onvoldoende beseft dat wij ook als nederlandisten een *volk onderweg* zijn dat naast het allerbeste ook het betrekkelijk goede weet te waarderen, dit in ieder geval stelt boven het minder goede en fragmentarische. Op het gebied van de letterkundige geschiedenis zou het *definitieve handboek* de dood inluiden van het vak. Zelfs het zeer gewaardeerde handboek van Knuvelder is voor wijziging, ook in de grondconceptie vatbaar en het zou toe te juichen zijn als naast dit werk ook andere samenvattingen op hoog niveau zouden verschijnen, maar misschien ga ik te ver in de richting van Utopia. Mijn bedoeling was alleen maar op een dringende behoefte te wijzen.

In onze werkvergaderingen is het ditmaal vrediger toegegaan dan ooit tevoren, wat bewijst dat in onze praktische behoeften aan subsidies, beurzen, boekenzendingen op redelijke wijze wordt voorzien. Zonder nu dit aspect van onze colloquia tot een aflopende zaak te willen verklaren, meen ik toch dat dit misschien in de toekomst een geringere ruimte op onze colloquia zal vragen.

De algemene indruk bestaat dat ons 4e Colloquium veel geboden, soms misschien wel teveel geboden heeft, zodat het welhaast onmogelijk was elke dag aan alle vergaderingen en manifestaties deel te nemen. Wij zijn in elk geval onder de indruk van de veelheid van het gebodene en danken de Werkcommissie dan ook voor alle moeite die besteed is aan de samenstelling van dit programma. Wij danken in het bijzonder Dr. Jalink voor het vele werk dat hij niet alleen dit jaar, maar negen jaar lang met de beide andere leden van de vroegere Werkcommissie heeft verricht om onze nederlandistiek extra muros een eigen identiteit te verlenen. Wij weten dat hij vol belangstelling in ons midden blijft en ne-

men dan ook geen afscheid van hem. Wij wensen zijn opvolger, Dr. J. de Rooij, een zelfde vruchtbare werkzaamheid toe en zien met belangstelling de initiatieven van het bestuur van onze vereniging tegemoet.

Tenslotte wil ik, namens alle deelnemers de vertegenwoordigers van de beide regeringen verzoeken onze grote dank over te brengen aan Hunne Excellenties van Onderwijs en Wetenschappen, Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur voor de financiële en morele steun die het houden van dit Colloquium heeft mogelijk gemaakt. Deze steun sterkt ons in het besef dat ons werk in het buitenland, althans door de regeringen, niet als een volkomen krankzinnige onderneming wordt gezien. Bijzondere dank zijn wij verder verschuldigd aan de Rijksuniversiteit te Gent voor de verleende gastvrijheid en de ons geboden faciliteiten.

Zo ben ik dan aan het einde gekomen van mijn poging tot samenvatting van ons Colloquium en ik hoop er enigszins in te zijn geslaagd niet alleen subjectieve indrukken weer te geven, maar ook iets van de *vox populi*, die wij natuurlijk niet meer behoeven gelijk te stellen met de *vox Dei*.

Gesterkt door de onderlinge contacten, verrijkt met de allerhande informaties en stimulansen, keren wij terug naar onze posten elders, reeds uitziende naar een nieuwe ontmoeting op ons Vijfde Colloquium.

Resoluties

VAN HET VIERDE COLLOQUIUM VAN HOOGLERAREN EN LECTOREN IN DE NEDERLANDISTIEK AAN BUITENLANDSE UNIVERSITEITEN GEHOUDEN TE GENT VAN 8 TOT 13 SEPTEMBER 1970

1. Het Vierde Colloquium heeft met volledige instemming kennis genomen van de oprichting van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek en spreekt de hoop uit dat de Nederlandse en Belgische regeringen aan de vereniging even krachtige steun zullen verlenen als de Werkcommissie steeds genoten heeft.
2. Met grote voldoening en erkentelijkheid heeft het Colloquium kennis genomen van de regeling die het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft ontworpen ten aanzien van de rechtspositie van de Nederlandse docenten aan buitenlandse universiteiten. Het spreekt het vertrouwen uit dat er ook voor de Belgische docenten spoedig een bevredigende regeling tot stand komt.
3. Het Colloquium draagt het bestuur van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek op om mogelijkheden te onderzoeken tot tijdelijke plaatsing van buitenlandse nederlandisten aan instellingen van onderwijs en onderzoek in Nederland en België.
4. Het Colloquium acht het wenselijk dat er een Nederlands-Belgisch interuniversitair centrum voor Nederlandse literatuurwetenschap tot stand komt.
5. Uit de discussies is opnieuw de dringende noodzakelijkheid gebleken van een bibliografisch en algemeen informatief apparaat op het gebied van de Nederlandse cultuur, speciaal gericht op de taak van de docenten in de nederlandistiek aan buitenlandse universiteiten.
Het Colloquium draagt het bestuur van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek op de totstandkoming hiervan te bevorderen.
6. Er bestaat vooral bij de nederlandisten in het buitenland een dringende behoefte aan een zo volledig mogelijke grammatica van het moderne Nederlands.

7. Het Colloquium spreekt de dringende wens uit dat de Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden, opgezet door wijlen professor Frank Baur, spoedig wordt voltooid.
8. Het Colloquium heeft met grote belangstelling kennis genomen van een project tot samenstelling van een comparatistische bibliografie van de Nederlandse letterkunde en beveelt het bestuur van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek aan om te onderzoeken of steun kan worden verleend aan het voltooien en uitgeven van deze bibliografie.
9. Het Colloquium acht de instelling van de reeks Bibliotheca Neerlandica Extra Muros een gelukkig initiatief en draagt het bestuur van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek op hiervoor een adequate financiële basis te zoeken.
10. Het Colloquium spreekt zijn bijzondere dank uit aan de Nederlandse en Belgische regering, aan de Rijksuniversiteit te Gent, aan de Stichting der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen voor Internationale Samenwerking (NUFFIC), en aan de andere instanties die het Vierde Colloquium mogelijk gemaakt hebben.
11. Het Colloquium betuigt zijn grote erkentelijkheid aan de Werkcommissie voor de gedurende negen jaren verrichte arbeid en vertrouwt erop dat haar werkzaamheden door het bestuur van de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek met niet minder toewijding zullen worden voortgezet.

Lijst van de deelnemers

naam	functie
Lic. J. Adriaens	Lektor Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt/Main
Mej. G. Becker	Lektor Universität zu Köln, Institut für Niederländische Philologie
• Lic. F. Beersmans	Lektor Justus Liebig-Universität Giessen & Philipps Universität Marburg
Prof. Dr. R. van den Berg	Hoogleraar Rijksuniversiteit Utrecht
Mej. H. v. Beuningen	Dipl. Übers., Lektor Ruprecht-Karl-Universität & Dolmetscher Institut Heidelberg
• Drs. G. Borgers	Directeur Letterkundig Museum en Documentatiecentrum 's-Gravenhage
Dr. A.J. Borst	Leeropdracht Universiteit Turku
Prof. Dr. R. Brachin *	Professeur de Langue, Littérature et Civilisation Néerlandaises, Université de Paris
Prof. Dr. R. Breugelmans *	Assoc. Professor in German, General Modern Literature and Dutch Literature, University of Calgary, Calgary, Alberta
Prof. Dr. Fr. Bulhof	Assist. Professor of Germanic Languages, University of Texas, Austin, Texas
Rev. R. de Caluwé	Leeropdracht Staatsuniversiteit Helsinki
Dr. O. Dambre	v/h Lektor Universität Hamburg
Lic. J. Debast	Lektor Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg

Mevr. M. Eliassen-de Kat	Leeropdracht Universitetet i Oslo
• Prof. Dr. A. van Elslander	Hoogleraar Rijksuniversiteit Gent, v/h lecteur Université de Lille
Lic. R. van Ertvelde *	Professore incaricato in de Nederl. taal en letterkunde, Università degli Studi di Bologna; idem di Padova
Prof. Dr. G.A. van Es *	Hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen
Prof. Dr. W.P. Gerritsen	Hoogleraar Rijksuniversiteit Utrecht
Mevr. A.C. Gewin-Salm	v/h Lektor Dolmetscher Institut, Universität Heidelberg
• Dr. W. Gobbers	Lector Rijksuniversiteit Luik
Mej. Drs. F.E. Goossens	v/h Assist. Lecturer in Dutch, University of London, Bedford College
Prof. Dr. J. Goossens	Professor der niederländischen Philologie, Westfälische Wilhelms-Universität, Münster
• Dr. M. Gysseling	Faculteitsgeaggregeerde Letteren en Wijsbegeerte Rijksuniversiteit Gent
Prof. Dr. C.B. van Haeringen	Hoogleraar emeritus Rijksuniversiteit Utrecht
Prof. Dr. E. van Heerden	Hoogleraar a.d. Univ. van die Witwaterstand, Johannesburg
• Prof Dr. W.G. Hellinga	Hoogleraar Universiteit van Amsterdam
Lic. L. Helsen	Lektor Ruhr-Universität Bochum
Mej. Drs. A. van Hoeken	Lektor Ludwig-Maximilians-Universität München
Dr. J.M. Jalink * †	Secretaris van de Werkcommissie, v/h Lektor Universität Bonn
• P.K. King, M.A.	Lecturer in Dutch Language and Literature, University of Cambridge

Drs. E.J. Kwakernaak Prof. Dr. W. Lagerwey *	Lektor Århus Universitet Queen Juliana Professor of the Language and Culture of the Netherlands, Calvin College, Grand Rapids, Mich.
Drs. R. Leclercq	Lektor Bayrische Julius-Maximilians-Universität Würzburg
Prof. Dr. R. Lievens • Prof. Dr. A. Van Loey Dr. G. v.d. Louw	Hoogleraar Katholieke Universiteit Leuven Hoogleraar Vrije Universiteit Brussel Maître de Conférences associé Université de Besançon
Rev. S.H. v.d. Meer Lic. J.L. de Meester	Leeropdracht Universiteit van Oulu Lektor Albert-Ludwigs-Universität Freiburg im Breisgau
Drs. J.H. Meter	Lector in de Nederlandse taal en Professore incaricato in de Nederlandse letterkunde, Università degli Studi di Napoli
• Prof. Dr. E. Nieuwborg Prof. Dr. W.J. de Pauw	Chargé de cours Université Catholique de Louvain Cultuur-attaché, Ambassade van België te Pretoria; v/h hoogleraar te Pretoria
Prof. Dr. Paolo Ramat * Mevr. J.J.A. Rebel	Professore Università di Cagliari v/h docente Centro de Enseñanza Internacional Olivos, prov. Buenos Aires
Mevr. M.J.G. Reichenbach	Lecturer of Dutch, University of Pennsylvania, Philadelphia, Penna.
M.J.R. Rigelsford, M.A. Prof. Dr. E. Rombauts	Assist. Lecturer in Dutch, University of Liverpool Hoogleraar Katholieke Universiteit Leuven

Dr. J. de Rooij	Wetenschappelijke medewerker Instituut voor Dialectologie Amsterdam; tot 1.7.1970 docent aan de Kungliga Universitetet i Stockholm
• Prof. Dr. M. Rutten	Hoogleraar Rijksuniversiteit Luik
Dr. G. Schönle †	Lehrermächtigter Eberhard-Karls-Universität Tübingen
• Prof. Dr. H. Schultink *	Hoogleraar Rijksuniversiteit Utrecht, v/h lektor Københavns Universitet & Århus Universitet
Prof. Dr. A.J.M. v. Seggelen *	Maître de Conférences associé Université de Strasbourg
Prof. Dr. W.Z. Shetter	Assoc. Professor in German and Dutch, Indiana University, Bloomington, Ind.
• Prof. Dr. J.W. Smit	Queen Wilhelmina Professor of the History, Language and Literature of the Netherlands, Columbia University, New York
Prof. Dr. J.P. Snapper *	Professor of German and Dutch, University of California, Berkeley, Cal.
Mevr. I. Solemslie Larsen	Leeropdracht Universitetet i Oslo
Prof. Dr. A.L. Sötemann	Hoogleraar Rijksuniversiteit Utrecht
Mej. C.P. Spies, M.A.	Lektrise Universiteit Port Elizabeth
Mevr. lic. A. Stålbrand-Delfosse	Lector Kungliga Universitetet i Uppsala
Drs. J. van der Stap	Assistant associé Université Paris-Nanterre
Drs. F.P. Thomassen *	Adj. directeur NUFFIC; lid van de Werkcommissie
Prof. Dr. W. Thys	Voorzitter van de Werkcommissie; Maître de Conférences associé Université de Lille

Drs. J.A.S. Tromp *	Lector Universidad de Madrid
Prof. Dr. V.F. Vanacker	Geassocieerd Hoogleraar Rijksuniversiteit Gent
Drs. G.A. Verheijden	Assist. Lecturer in Dutch, University of Melbourne
Prof. Dr. M. de Villiers	Hoogleraar in Nederlandse Taalwetenschap en Germaanse Filologie Universiteit van Stellenbosch
Lic. D. de Vin *	Lektor Freie Universität Berlin
P.F. Vincent, M.A.	Assist. Lecturer in Dutch, University of London, Bedford College
Drs. J.W. de Vries	Lector Universitas Indonesia, Djakarta
Prof. Dr. J. Weisgerber	Hoogleraar Vrije Universiteit Brussel
Drs. A.J.M. Wethlij	Lector Kungliga Universitetet i Göteborg & Kungliga Karolinska Universitetet i Lund
Drs. J.H. Winkelman *	Lektor Universität Regensburg
Drs. D.P. Wissing *	Lektor Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwijs, Potchefstroom
Prof. Drs. S. Wojowasito	Lector I.K.I.P. Malang
Prof. Dr. C.A. Zaalberg	Hoogleraar Rijksuniversiteit Leiden

De namen van de sprekers zijn gemerkt met •

De met een * aangeduide deelnemers werden vergezeld door hun echtgenote of een familielid.

Het Colloquium werd verder bijgewoond door ambtenaren van de Afdeling Internationale Culturele Betrekkingen van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur en van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, vertegenwoordigers in binnen- en buitenlandse dienst van beide Ministeries van Buitenlandse Zaken, observatoren van representatieve organen of stichtingen die de verspreiding van de Nederlandse taal en cultuur in het buitenland bevorderen, en andere genodigden.